Diszciplínák között

A magyar színikritika hivatásososodásának dilemmái egy 19. század közepi vitában

Szerkesztette:
Zabán Márta

Presa Universitară Clujeană / Kolozsvári Egyetemi Kiadó

DISZCIPLÍNÁK KÖZÖTT

A MAGYAR SZÍNIKRITIKA HIVATÁSOSODÁSÁNAK DILEMMÁI EGY 19. SZÁZAD KÖZEPI VITÁBAN

SZERKESZTETTE:

ZABÁN MÁRTA

DISZCIPLÍNÁK KÖZÖTT

A MAGYAR SZÍNIKRITIKA HIVATÁSOSODÁSÁNAK DILEMMÁI EGY 19. SZÁZAD KÖZEPI VITÁBAN

SZERKESZTETTE:

ZABÁN MÁRTA

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ / KOLOZSVÁRI EGYETEMI KIADÓ

2018

Lektorok:

Conf. univ. dr. T. Szabó Levente

Conf. univ. dr. Máthé Dénes

ISBN 978-606-37-0375-1

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Tartalomjegyzék

Diszciplínák között
A magyar színikritika hivatásosodásának dilemmái egy 19. század közepi vitában

A színikritika magyar nyelvterületen sajátos professzionalizációs utat járt be. Ahogyan a nyugati irodalmak 19. századi színikritikáját a szakirodalom mint az irodalomkritika későn és mintegy tökéletlenül hivatásosodó, a professzionális szakmává alakulásnak gyakorlatilag ellenálló ágát szemléli,[1] magyar viszonylatban szintén a színikritika sajátos hivatástörténeti helyzetéből adódó bizonytalankodó folyamattal találkozhatunk. Ezek a kételyek, attól függően, hogy kritikusok vagy más diszciplínák képviselői által nyertek megfogalmazást, belülről is lassították a szakma kanonikus önleírásainak megfogalmazásait, és kívülről is fenntartottak egy dilemmákkal teli helyzetet a diszciplína normáira, szerepére, értelmére és szakmai minimumára vonatkozóan. Ennek ellenére a kritika többi ágához képest meglehetősen korai forrásokban érhetjük tetten a színikritika szakmává és szaktudománnyá válásának jeleit.

A színikritika önálló szaktudománnyá válásának folyamatában a 19. század közepén egyre határozottabban fogalmazódott meg az igény a műfaj szabályainak kimunkálására. Ugyanakkor több tényező is hátráltatni látszott ezt a folyamatot. Ezek a szaktudományos önértelmezést hátráltató tényezők nagyrészt a színikritika köztes helyzetéből adódtak. A színikritikusok már kezdettől fogva azzal a konfliktuális helyzettel szembesültek, hogy ugyan ők anyagilag és intézményesen azoktól a folyóiratoktól függnek, amelyekben a bírálataik megjelennek, emellett ugyanakkor az általuk megfogalmazott kijelentések a színházon mint intézményen belül és a színészettel mint szakmával való viszonyukban értelmezhetőek. Ez a helyzet azt eredményezte, hogy a színikritika színházhoz való viszonyának alakulását folyamatosan konfliktusok övezték. Már a század

[1] L. pl. Paul Prescott, *Reviewing Shakespeare: Journalism and Performance from the Eighteenth Century to Present*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013. 11–12.

első felében a színi referensek panaszait kiváltó problémává vált az „anticritica” kérdése – tudniillik az, hogy van-e joga a megszólaláshoz vagy véleményének kinyilvánításához a megbírált színésznek vagy szerzőnek. Az, hogy ki és milyen műfajban válaszolhat a színibírálatok megállapításaira, a színikritika szakmává válásának fontos kérdésévé vált, hiszen a színikritikus státusa sokáig nem volt egyértelmű, mivel nem a színház intézményéhez tartozott, mégis bele kívánt szólni a színház ügyeibe.

Ennek megfelelően egymással versengő, eltérő színikritika-értelmezések érhetők tetten a századközép szövegeiben. Jól megfigyelhető három olyan álláspont, amelyek eltérő szakterületekhez kapcsolják a színikritikát: a sajtóhoz, a színházhoz, valamint az irodalomhoz (ezen belül pedig az irodalomkritikához) tartozóként jelenítik meg. Azért nagyon fontos, hogy az egyes szövegek éppen milyen diszciplínához tartozóként jelenítik meg a színikritikát, mert mindig az illető szakterület keretei között kap jelentést, ahhoz képest nyer értelmet maga a színikritika mint műfaj és a színikritikusi szakma. Ugyanakkor szakmaisága, valamint funkciója is annak az adott rendszernek a jelentéseitől függ, amelynek keretei közé helyezik. Ennek aztán messzemenő következményei vannak. Az utóbbi idők színikritika-története például azért hangsúlyozza, hogy a színikritika esetében késői és tökéletlen professzionalizációról beszélhetünk, mert abból az előfeltevésből indul ki, hogy a színikritika elsődlegesen irodalmi műfaj, az irodalomkritika testvérműfaja, és atipikus professzionalizációjának egyik oka, hogy például az irodalomkritikához képest sokkal később jelent meg tantárgyként az intézményes oktatásban.[2] Ha más előfeltevésekből indulunk ki, a hivatásosodásnak egészen más aspektusai válnak fontosakká, és amint remélhetőleg ennek a tanulmánynak az érveléséből is kitűnik majd: a megkésett, a professzionalizációnak ellenálló színikritika-kép helyett egy olyan tudomány képe rajzolható meg, amely már egész korán a hivatásosodás jeleit mutatja. A színikritikát az irodalmi rendszerhez kapcsoló, sőt akár szépirodalmi szövegként elgondoló álláspontokra bőven van példánk a 19. század közepéről is. Arra az elképzelésre is van példánk, amely a színház keretei között véli elgondolhatónak a műfajt. 1852 decemberében például a Pesti Napló a következőképpen tudósít a drámabíráló bizottság[3] összetételének módosulásáról:

---

[2] *Uo.*

[3] A drámabíráló bizottság a színház keretei között működő intézmény volt, amelynek feladata az előadásra javasolt drámák előbírálata, és annak eldöntése, hogy előadható-e az illető mű. (Bővebben a kérdésről l.: Pukánszkyné Kádár Jolán: *A drámabíráló bizottság*, Iroda-

> „az igazgatóság a drámabíráló választmányt saját közvetlen befolyása s részvéte mellett alkotván össze, a színművészet mindhárom ú. m. szépműtani, színirodalmi és gyakorlati színészi elemeiből igyekezett egy bizottmányt szervezni, melybeni közremunkálásra következő egyéneket választott ki s illetőleg megnyert: a szép műtani részben: Ürményi József, b. Kemény Zsigmond, Csengeri Antal, Czuczor Gergely, Egressi Gábor urakat, – színirodalmi pályáról: Jókai Mór, Nagy Ignác, Szigligeti Eduárd, Vahot Imre urakat, s végre színészek közől: László József, Lendvai Márton, Szentpéteri Zsigmond és Szigeti József urakat.”[4]

Ebben az elgondolásban tehát a színikritika (de legalábbis a drámabírálat[5]) a színművészet egyik ágaként értelmeződik. A harmadik említett elgondolás, amely szerint a színikritika zsurnalisztikai műfaj, szintén közkeletű vélekedés volt a tárgyalt korszak magyar irodalmában, erről az aspektusról bővebben lesz szó a későbbiekben. Ezen kívül magyar vonatkozásban is nyomon követhető egy olyan érvelési hagyomány, amely leválasztja az „akadémiai” szakkritikát a „zsurnalisztikáról”. Az előbbi kategóriába a drámabíráló bizottság értékeléseit és az önmagukat irodalmiként meghatározó lapok színibírálatait, az utóbbiba a politikai lapok tárcáiban megjelenő drámabírálatokat sorolva:

> „A Hölgyfutár kritikusa egy sima udvarias poéta, ki néha megmondja ugyan az igazat, de jó szívénél fogva olyanformán kezeli a kritikát, mint Dobzse László királyi kegyeit. – Egyszer az egyik s máskor a másikat dicséri meg. – Rosszallásai ritkák; megrovásai fehér hollók. Különben ment minden malitiától és nem bosszúálló; mi kritikusban ritka tulajdon.
>
> A Divatcsarnok kritikusai ártatlan jó emberek; nem vétenek a légynek sem és tartozó pietással viseltetnek a tekintélyek iránt. Minden új darabnak lelkiismeretesen elmondják meséjét; a régiekről megemlítik, hogy ki írta, és milyen publikum jött be. – Nem egyszer láttuk, hogy öt előadásról alig volt tíz sor kritika; no de e helyett megjelent e szépirodalmi magyar lapban Gorcsakoff herceg biographiája, és több hasonló érdekű érdekességek.
>
> A Budapesti Viszhang dicséretes kivételt képez; hanem kívánni való, hogy modora kevésbé doctrinär lenne, s az előadásokról rendes rovatot vinne.

---

lomtörténeti Közlemények 1939. 1–2. sz. 6–16., 123–135.) Bár megvoltak az állandó tagjai, az ebben a kötetben összegyűjtött vitaanyagból kiderül, hogy legalább is az 1856-os Ráday-vígjátékpályázat esetében egy ettől eltérő személyi összetételű bizottság bírálta el a pálya-műveket.

[4][sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1852. dec. 4. 823. sz.

[5]A színikritika-értelmezések pluralitásának utólagos értelmezését az is bonyolítja, hogy sok esetben nem nyilvánvaló, hogy az illető szöveg a drámaszövegek bírálatáról vagy a színielőadások kritikáiról beszél-e, vagy hogy egyáltalán műfaji különbséget tesz-e ezek között.

A politikai lapokról, mint a melyek körébe csak mellékesen esik a színbírálat, kevés mondani való lenne, ha igen sok mondani való nem volna; de csak röviden jegyzem meg, miképp a Pesti Napló többet gondol ugyan a színpaddal, mint az egész világ politikájával; de mióta csak egy istene van, minden más csak bálvány előtte, és mióta Istenségének képe keblének oltárán egy „egész köggé tökéletesült”, azóta részrehajlatlansága közmondássá vált.

Mi végre a Budapesti Hírlapot illeti, ennek kritikusa azt hiszi, hogy mert keze nem az övé, tollát sem használhatja szabadon; pedig nem szenved kétséget, hogy ha az érintett akadályon kívül, más ugyancsak abból eredő nehézségek nem gátolnák, ő lenne leginkább hivatva meghatározni egy darab érdemét, egy művész tehetségét és hangot adni a közvéleménynek.

A mely kritikus nem tökéletesen független, az el van veszve.”[6]

A színikritika és a szólásszabadság (és általában véve a függetlenség, szabadság) viszonya, amint a későbbiekben is látni fogjuk, a műfaj hivatásososodásának fontos terminusa lesz a későbbiekben is, és több szakmai megoldás magyarázóelvévé válik. Az idézett szöveg szintén a hírlapírás egyik szakágaként írja le a színikritikát, felsorolásából látható, hogy intézményesen annyira meghatározottként láttatja a műfajt, hogy nem is szerzők, hanem folyóiratok szerint sorolja kategóriákba az egyes szövegeket.

Ennek a három elgondolásnak a szimultán jelenléte már elég korán olyan szövegek megszületését eredményezte, amelyek a többi vélekedéssel szemben védik saját színikritika-fogalmukat, és próbálják körülírni, hogy saját elképzelésük felől melyek a szakszerű kritikaírás szabályai, és melyek egy valódi színikritikus ismérvei.

A színikritikának mint műfajnak a fokozatosan kanonizálódó fogalma felől elkezdenek értelmezhetetlenné és illegitimmé válni a kritikai észrevételekre érkező más műfajokban alakot öltő válaszok. Például 1840-ben Kiss Iván, a Honművész színikritikusa rovatindító bemutatkozó cikkében arról beszél, hogy a színikritika azért van nehéz helyzetben magyar nyelvterületen, mert a kritikákra érkező válaszok nem felelnek meg a műfaj szabályainak: a színészek nem szakmai érvekkel, hanem informális utakon válaszolnak, melyeknek műfaja a pletyka és a rágalom.[7]

---

[6]Cucaracha, *Pesti levelkék*, Budapesti Hírlap 1854. dec. 17. 598. sz. 3343.

[7]„Uram, múljék-el tőlem e’ pohár, ha lehet! így könyörgék, nem ugyan a’ gethsemani kertben, hanem e’ lapok szerkesztője szobájában, midőn általa barátságosan felszóllíttatám a’ színi tudósításoknak ezentúli rendes közlésére; mert ismerem az ajánlott pálya göröngyeit, ismerem a’ kellemetlenségeket, mellyekkel színi referensnek magyar országban küzdeni kell; mert tudám, hogy nemcsak a’ megrovott színészek és nőket, ezeknek barátnőit, imádó-

Egy másik, szintén korabeli panaszban a tettlegesség is lehetséges antikritikának bizonyul:

> „Nem egyszer történt, hogy énekesnők' lovagjai, agyon lövéssel, párviadallal fenyegették a' színházi referenseket azért, mert bátorkodtak kimondani, hogy ez 's amaz énekesnő hibásan énekel, vagy torka csötörtököz, vagy hangját elvesztette és az ütlegelés, vagy másnemű alacsonkodás csak azért maradt el, mert a' lapszerkesztőkben elég férfiúság és böcsületesség volt a' színházi referens' nevét holmi színházban bérért tapsoló uracsok' és járdataposó vitézek' kívánatára föl nem fedezni. […] Megszokjuk mi is mind a' szabad szót, mind a' véleménytűrést bizonyosan és megtanuljuk a' szabadságot, csak kissé korosodjunk e' helyzetben. Addig pedig nincs más hátra, mint az, hogy a' rend, illedelem, méltányosság és szabad szó' valódi baráti erős áttörhetlen phalanxot képezzenek azon gyalázatosak' utálatában és megvetésében, kik illynemű cáfolati fegyverekkel élnek, mit úgy fognak kellőkép eszközölhetni, ha kikerülendik, nem társalkodnak vele, nem szenvedik meg magok közt, mint rendbontót, aláváló úton állót, és dögvészes embert, az ollyat, kire a' felhozottakhoz hasonló tények sülnek ki, 's úgy tekintik őt mint szemetjét és söpredékét az emberi nemnek, kivel társalkodni becsületes embernek szenny."[8]

Hosszasabban idéztem a szövegét, mert jól láthatóvá teszi azokat az érveket, amelyekkel a szerző igyekezett a szakmailag elfogadható megnyilvánulások terét a kritika fokozatosan normativizálódó műfajára korlátozni. Ilyen értelemben a szakmán kívülről érkezők megszólalásainak érvényessége csökken, még akkor is, ha maga a kritika épp őróluk szólt. E szerint az érvelés szerint a színikritika magának a szólás- és véleményszabadságnak a műfaja, a kritikusi anonimitás pedig a véleményszabadságot biztosítja. Az anonimitás ugyan általánosan elterjedt jelenség volt a színikritika hivatásosodásának későbbi fázisaiban is, vitahelyzetekben többnyire leminősült az álnevek használata, és legtöbbször a gyávaságot, a szakmai tudás hiányosságai miatti félelmet vélték a használata mögött meghúzódni.[9]

---

it, pártolóit ingerli maga ellen, hanem a' lapnak, mellyben megrovatnak, némelly előfizetőit is elidegenítik attól, midőn önszemélyökben az intézetet panaszolják megtámadottnak." (Kiss Iván, *Magyarjátékszín*, Honművész 1840. jan. 9. 3. sz. 23–24., itt: 23)

[8] 99. [Bajza József], *Budapestről*, Athenaeum 1842. okt. 4. 41. sz. 327–328.

[9] Bár külön nem fogok rá kitérni, az itt következőkben tárgyalt 1856-os színikritika-vita esetében is ezekkel az érvekkel találkozhatunk. Az álnéven vitatkozó Greguss Ágost az utolsó hozzászólásában fel is fedte a nevét, hogy felmentse magát az álnévhasználat miatt őt ért vádak és gyanúsítások alól. A kritikusi anonimitás korabeli jelenségéről bővebben l. Laurel Brake: *Criticism and the Victorian Periodical Press* = uő, *Subjugated Knowledges:*

A színikritika műfaji normáinak fokozatos stabilizálódásával párhuzamosan a kritikákra adott válaszok lehetséges műfajait is kimunkálták, és jellemzően az antikritikán kívül a színpadon, a színészi játékban történő válaszadás is általános gyakorlattá vált,[10] még sok évtizeden keresztül kiváltva ezzel a színikritikusok rosszalló tiltakozását.

A színikritika hivatásososodásával, a szakmai minimumnak és a hivatás normáinak a kikristályosodásával párhuzamosan a 19. század második harmadában kialakult magának a színikritikusi szakmának is egy olyan önképe, amelyen belül a színikritikus szakmai identitását elgondolhatta, amelynek normái között szakemberként határozhatta meg önmagát. Ehhez kapcsolódóan körvonalat nyertek a szakma elfogadott reprezentációi is, amelyek megfeleltek annak az önképnek, amelyet a színikritikát mint tudományt és a színikritika-írást mint szakmát művelők kialakítottak önmagukról.

Leginkább az 1861-62-es kritika-vitában vált láthatóvá a magyar kritika hivatásosodásának az a fázisa, amelyben a legfontosabb műfaji normák kanonizációja végbement.[11] Az említett kritika-vita Arany János lapjában, a Szépirodalmi Figyelőben zajlott, a különféle véleményeket Arany jegyzetei igyekeztek összefogni és közös platformra hozni. Ennek a polémiának az előzményeként fogható fel magának a színházi szakkritikának a mibenlétét feszegető 1856-os érdek-

Journalism, Gender, and Literature in the 19Th Century, New York University Press, New York, 1994. 1–35.

[10]„Dicsérj meg egy színésznőt, hogy bizonyos mozzanatot jelesül adott, s csaknem bizonyos lehetsz benne, miképp másodszori szerepléskor ugyanazon hely el lesz szándékosan ejtve; rój meg egy idétlen szót, minő pl. a *kötelem Essex*ben, s teljesen bizonyos lehetsz benne, hogy midőn *Essex* mászodszor adatik, Szerdahelyi, Jókainé, s mások e szót kétszerte nagyobb hangnyomattal ejtendik – mi ennyit jelent: „csak azért is!" – Hogy e „csak azért is!" nem tartozik a darabhoz és szerephez, nem is említvén, csak azon kérdést vagyok bátor megpendítni: vajon kinek érdekében beszél a színi kritika? – Úgy hiszem, valahányszor a művészet érdekében szól, mindig egyszersmind a valódi színész érdekében is beszél; – mert higgyétek el, igen csekély, s igen kétes azon dicsőség, melyet egy színi referens vagy bíráló megjegyzései, s megrovásai után várhat. Akármi más úton hamarább lehetünk híresekké, mint a bírálgatás által." (Salamon Ferenc, *Vasárnap (14-n)* A cigány*; hétfőn Komlóssy Ida javára* Judith és Holofernes*; kedden* Afanasia*; szerdán* Becsületszó *(vígjáték) és* Gizella *(ballet); csütörtökön* Próféta*; pénteken Egressy G. föllépteül* Brankovics György*; szombaton* Szerelmes ördög *(ballet)*, Budapesti Hírlap 1856. szept. 25. 222. sz.)

[11]L. erről érdemben: T. Szabó Levente, *Kritikaképzetek pragmatikája az 1850-es években* = uő (szerk.), *RODOSZ-tanulmányok I.* Kriterion, Kolozsvár, 2003. 175–190.

feszítő tollharc, amely több lap színikritikusa véleményének egymáshoz feszülése nyomán alakult ki.[12]

A vita kiváltó oka egy szépirodalmi mű sajátos színikritikus-ábrázolása volt, amely a szaktudósi szakmai identitásnak több kritikus tiltakozását is kiváltó reprezentációját nyújtotta, és ezzel egy érdekfeszítő, fontos elvi kérdéseket vitató polémia kialakulását eredményezte.

A drámabíráló választmány 1856-ban bemutatásra érdemesnek ítélte és elfogadta Szerdahelyi Kálmán *Rászedtek a komédiások* című bohózatát, melynek július 27-én volt az ősbemutatója a pesti Nemzeti Színházban. A darabról szóló bírálatok egytől egyig kritikán alulinak tartották a művet, a korabeli kritika nagy része pedig emellett nagy méltatlankodással is fogadta a mű egyes aspektusait. A mű előadására íródott első reflexiók látszólag ugyanazt állították (ti. hogy Szerdahelyi bohózata kritikán aluli), a hasonló értékítéletek mögött azonban sok esetben eltérő kritikusfogalmak, kritikaelképzelések és műértelmező stratégiák húzódtak meg.

A bemutató után elsőként a Hölgyfutár közölt bírálatot a darabról, amelyben a névtelen kritikus Szerdahelyi művét a kritikusok ellen írt darabként értelmezte:

> „A történet alapja ez: egy színész halottnak tetteti magát, hogy nőül nyerje szeretőjét, egy leányt, kinek gyámatyja csak híres embert szeretne a hölgy férjeül. Persze a rossz lelkű kritikusok (név szerint hárman) kik eddig rágalmazták, midőn halálhírét veszik, az egekig magasztalják minden igaz ok nélkül.
>
> E kritikusok még phantastikus alakok sem lehetnek. Vörösmartytól kezdve le az utolsó vidéki levelezőig aligha fog találni irodalmunkban Szerdahelyi úr írót, ki bírálati tollát pénz vagy más érdekből bérbe adta volna. Tehát egy nagy közönség előtt, privát passióból, vagy tehetlen malice-bűl hazudott.”[13]

Látható, hogy a bírálat szerzője számára a legfőbb problémát az jelentette, hogy a darabban szereplő kritikusok erkölcsi magatartása kifogásolhatóvá válik, semmilyen eszköztől nem riadnak vissza a szakmai cél érdekében. Leginkább tehát a kritikusi hivatást a piaci logikával összekapcsoló reprezentáció há-

[12]Hangsúlyozni szeretném, hogy az által, hogy az irodalmi szakkritika mibenlétét feszegető kritika-vita előzményének tekintem az 1856-os színikritika-vitát, magát a színikritikát legkevésbé sem szeretném csupán irodalmi műfajként szemrevételezni érvelésemben. A két vita között csupán a vizsgálatukkal felvethető hivatástörténeti kérdések hasonlósága miatt vontam párhuzamot.

[13][sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. július 29. 174. sz. 714.

borította fel a Hölgyfutár kritikusát. A bírálat személyeskedő megjegyzésektől sem mentes, utal Szerdahelyi színész voltára, és utal arra, hogy drámaszerzői tevékenysége nem független színészi eredményeitől. A darabot mimetikus műként értelmezi, és hazugsággal vádolja a szerzőt, aki szerinte valótlanságokat állít művében a kritikusokról. Már ez az első kritika is kitér rá, hogy bár meglehetős sikere volt a darabnak, a művet mégis kritikán alulinak tartja, az előadás végén kitörő ováció pedig csupán a karzatnak volt tulajdonítható, ezért a mű megítélése szempontjából valójában irreleváns. Felhívja a figyelmet a drámabíráló választmány és az igazgatóság felelősségére abban, hogy egy ilyen, a színházat mint intézményt kompromittáló mű a színpadra kerülhetett.

Pár nappal később, július 30-án a Családi Lapok közölt névtelen bírálatot a műről. Ez is egy határozott hangú negatív vélemény, abban mégis különbözik a Hölgyfutárban megjelenő első bírálattól, hogy míg annak szerzője úgy látta, hogy Szerdahelyi darabja a kritikusok ellen íródott, a Családi Lapok színi referense szerint a kérdéses mű az újdondászokat ostorozza „csípős célzatokkal”.[14] A darabot a következő két kritika is sikerületlennek tartotta, Vajda János a Magyar Sajtóban,[15] Salamon Ferenc pedig a Budapesti Hírlapban közölt kritikát róla.[16] Salamonhoz hasonlóan Vajda is a kritikusokat kiparodizáló műként értelmezte, Salamon terjedelmében és tartalmában is bővebb szövegében pedig a kritikus és újságíró terminusok szinonimaként jelentek meg, és tulajdonképpen a Hölgyfutár szempontjait és érveit mondta újra. Ebben a kritikában is központi problémává vált a kritikusi szakma és a pénz kapcsolatának a tematizálása a darabban, a drámabíráló választmány felelőssége, az előadás sikere és a mű valódi értéke közötti különbség hangsúlyozása, Szerdahelyi színészi identitásának hatása a darab értelmezésére.

A Vasárnapi Újságban Kakas Márton álnév alatt Jókai írt gunyoros hangú kritikát a darabról.[17] Ő is gyengének tartotta a darabot, s a mű által nyújtott reprezentációnak ő is azt az aspektusát emelte ki, amelyben a kritikusi szakma és a pénzért szerzett újdonság összekapcsolódik: „De, édes barátom, lopni szoktuk mi az újdonságot, nem négy forintért venni. Szegény kritikusnak egész havi bére négy forint, meg egy pár fejelés csizma, sok színésznek kellene addig mérget

[14][sz. n.], *Nemzeti Színház*, Családi Lapok 1856. júl. 30., 5. évf., 21. sz. 697–698.

[15][Vajda János] (V.), *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. aug. 1. 178. sz.

[16]Salamon Ferenc, *Rászedtek a komédiások*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 1. 178. sz.

[17][Jókai Mór] Kakas Márton, *XII. levél.* Özvegy és proletár, *Beöthy Lászlótól és* Megcsaltak a komédiások *Szerdahelyitől*, Vasárnapi Újság 1856. aug. 3. 31. sz. 270–271.

inni, míg azért az újdondászok négy forintot adnának ki."[18] Ebben az idézetben is látszik, hogy Jókai a fentebb tárgyalt kritikákkal rokon értelmezési stratégiával közelített a műhöz, mimetikusan értette a mű kritikus-reprezentációját, egy olyan irány-darabként értelmezte a *Rászedtek a komédiásoka*t, amely a kritikusi szakma fonákságainak a megjelenítését és bírálatát kívánta elvégezni. Jókai szövegében is szinonimaként jelenik meg a kritikus és az újdondász kifejezés.

A műről a Délibáb hasábjain megjelenő névtelen írásban a kritika értelmét a színházzal mint intézménnyel való kapcsolatában nyerte el: azért rótta meg a darabot, mert „a színházat, az a fölött őrködőket és annak közönségét egyaránt sértő" mű.[19] A műről írt első reflexiók tehát egybehangzóan állították, hogy a darab bírálaton aluli, hogy parodisztikus reprezentációját nyújtotta egy szakma képviselőinek, abban viszont eltértek a vélemények, hogy mi is ennek a szakmának a neve, és hogyan lehetne megnevezni a képviselőit: kritikusok, zsurnaliszták, újdondászok, bírálók, műítészek névvel egyaránt illették azt az „osztályt", amelynek szerintük Szerdahelyi darabja a paródiáját nyújtotta.

Az előző, sok tekintetben hasonló véleményekkel szemben Greguss Ágost írt polemikus hangvételű kritikát a darabról.[20] Írásában magának a darabnak vagy az előadásnak a bírálatára kevesebb hangsúlyt fektetett, leginkább az említett korábbi kritikák megállapításaival polemizált.

Greguss is bírálaton alulinak tekintette a darabot, ugyanakkor nehezményezte, hogy az előtte megszólaló kritikusok „nem a darab szerzőjét elvontan, hanem a színész Szerdahelyit vették elő".[21] Az előtte megszólaló többi kritikus genetikus értelmezése ellenében Greguss egy olyan hangsúlyosan műközpontú értelmezést szorgalmazott, amely a jó pár évvel későbbi, már említett kritika-vitában megszólaló Szász Károlyéval[22] rokon:

---

[18] *Uo*.

[19] [sz. n.], *Előadások a nemzeti színpadon*, Délibáb 1856. augusztus 3. 31. sz. 374.

[20] Greguss Ágost, *Néhány alkalmi szó az* Özvegy és proletár *s* Rászedtek a komédiások *című darabok körül*, Pesti Napló 1856. aug. 7. 366-1949. sz.

[21] *Uo*.

[22] Szász Károly az 1861-es Szépirodalmi Figyelő-beli kritika-vitában Salamon Ferenccel vitatkozva fogalmazza meg a kritika általa elgondolt műfaji tétjét: „ha arról beszél [a kritika], hogy W[ohl] Janka szőke-e vagy barna, magas-e vagy alacsony, szépen énekel-e vagy nem, rántást tud-e keverni jobban vagy zongorázni? stb. stb. az már nem jó lesz! […] Én mindig azt mondtam s mondom, a művet (vagy akár az egész írói pályát) vegye, tegye, boncolja a kritika, de hagyjon békét a személynek." (Szász Károly, *A kritikáról – még egy kis toldalék*, Szépirodalmi Figyelő 1861. aug. 8. 40. sz. 638.)

„A bírálatnak tehát azt kell mondania, hogy Szerdahelyi úr rossz darabot írt, de nem azt, hogy elbízott; mert az ő elbízottsága vagy el-nem-bízottsága nem tartozik a dologra, s aki ezt emlegeti, azt árulja el, hogy nem az írót nézi az íróban, de a színészt, a mi újólag nem tartozik a dologra. Kikelhet a bírálat bátran a drámabíráló választmány ellen, miért fogadott el oly rossz darabot, minő a Szerdahelyi úré; de ne feledje, hogy semmi köze a színészhez, midőn ez mint író lépett föl. A bíráló legyen tárgylagos: vizsgálja a munkát, a mint az van, s ne törődjék írója társadalmi állásával; ha a munka a bírálók nevetséges oldalait akarja gúnyolni, ne nézzen egyebet mint azt, hogy sikerült-e a gúnyolás vagy nem, és feledje, hogy társadalmi állásánál fogva ő maga is azon osztály tagja, melyet a munka írója tárgyul választott."[23]

Míg a korábbi értelmezések Szerdahelyi elbizakodottságáról beszéltek, Greguss szerint „Szerdahelyi úr, kinek személyesen nem igen lehet oka haragudni bírálóira, kritikusok kifigurázását kísérté meg, ezen kísérletével mintegy fölhíván őket (legalább a gyöngébbeket) arra, hogy ezentúl ellene legyenek, miután eddig mellette valának, ezzel ő oly elszántságot és függetlenséget tanúsít, mely neki inkább becsületére mint szégyenére válik. Hogy rossz darabot írt, s hogy a célba vett kifigurázás nem sikerült neki, az mindenesetre baj, de legkevésbé sem nagyobb baj, mint az, ha valamely más írónak, aki nem színész, valamely más tárgyú darabja nem sikerül."[24] Greguss tehát irodalmi kísérletként fogta fel a darabban megjelenített kritikus-reprezentációt, amint a Pesti Naplóban megjelent anonim, de feltehetően a Greguss álláspontját képviselő későbbi írásból kiderül, komikus ábrázolásra tett írói próbálkozásként értette azt.[25]

A vita több szálon futott, számos esztétikai és kevésbé esztétikai kérdést vetett fel, a tárgyalt kérdés tekintetében viszont most az az aspektusa válik igazán fontossá, hogy a polémia résztvevői látensen arról kezdtek vitatkozni, hogy Szerdahelyi bohózata hogyan és milyen értelemben tekinthető antikritikának, és ha annak tekinthető, műfajilag és szemléletileg elfogadható-e annak.

A Hölgyfutár a művet a „kritikusok elleni helytelen színpadi polémiának" tekinti,[26] Salamon pedig a hírlapi viták színpadra vitelének helytelenségéről értekezik egyik, a vitához kapcsolódó szövegében.[27] Ezekben a megjegyzésekben a

[23]Greguss Ágost, *i. m.*

[24]*Uo.*

[25][sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 17. 375-1958. sz.

[26][sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 5. 180. sz.

[27]„Azt akartam mintegy mondani, hogy a hírlapokban olykor hevesen kitörő személyes polémiákat műintézetünk megalázása nélkül színre hozni nem lehet. Ezt a darabra magára mondtam, s nem szükség bővebben fejtegetnem." (Salamon Ferenc, *[c. n.]*, Budapesti Hír-

bírált bohózat a kritikusi diskurzusra adott válaszként értelmeződik: egy olyan műfajt emeltek a kritikai polémiák közé, amelyet hagyományosan nem szoktunk a kritikai polémiák korpuszához sorolni. Azt állítják ezek a szövegek, hogy Szerdahelyi olyan műfajt választott a kritikai polémia megszólalási közegeként, ami nem volt megfelelő, és ezen belül magának a kritikának és a színikritikusnak számukra elfogadhatatlan reprezentációját nyújtotta. A Pesti Naplóban megjelent válaszcikk ebből a szempontból is értelmezhető:

> „Fölteheti a bíráló, ha úgy tetszik neki, hogy az író csakugyan a színészi osztály sérthetlenségét akarta egyfelől kiemelni, másfelől egy másik osztályt akart nevetségessé tenni: hanem ekkor is azt nézze, sikerült-e az írónak, a mit akart, nem pedig, hogy miért akarta, a mit akart. Egyébiránt Szerdahelyi úrra nézve elesik azon föltevés is, hogy ő a kritikusok elleni személyes panaszait akarta legyen közönség elé hozni, – mert éppen neki személyesen nincs oka haragudni a bírálókra, kik méltányosak voltak iránta."[28]

Amikor a cikk írója amellett érvelt, hogy a *Rászedtek a komédiások* esetében inadekvát szempont a szerző bosszújáról beszélni, hisz Szerdahelyi folyamatosan csak pozitív kritikákat kapott, tulajdonképpen azt is állította, hogy a mű nem tekinthető antikritikának, mert nem létezik az a kritika, amire írott válaszként lehetne értelmezni. Ha pedig nem antikritika, akkor szépirodalmi szöveg, amelyben nem a válasz kijelentéseinek igaz vagy hamis voltát kell vizsgálni, hanem a reprezentáció esztétikai értékét, azt, hogy „sikerült-e az írónak, a mit akart".[29]

A fenti vita elcsitulásával egy időben Szerdahelyi újabb megnyilvánulása borzolta fel a kritikusi kedélyeket: a *Férjem színész* című pályavígjátékban a Szarkaláb nevű színikritikus alakjának megformálásakor több bíráló szerint is a Hölgyfutár színi referensének, Vadnai Károlynak a jellemvonásait jelenítette meg, ezzel mintegy megbélyegezve őt is, és – a darabról írt kritikák értelmezése szerint – megbélyegezve a teljes színikritikusi szakmát.[30] Szerdahelyi ugyan

---

lap 1856. aug. 9. 185. sz.)

[28][sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 10. 369-1952. sz.

[29]*Uo*.

[30]Pl. [sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 22. 193. sz. 790. – (ss.) [Greguss Ágost], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 23. 380-1963. sz. – [sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 24. 381-1964. sz. – Salamon Ferenc, *A gr. Ráday Gedeon által kitűzött 40 arany pályadíjért versenyző vígjátékok.* Rendkívüli előadás. *Vígjáték 1 felvonásban.* Férjem színész. *Vígjáték 2 felvonásban. (Aug. 21-ikén.)* Budapesti Hírlap 1856. aug. 27. 198. sz.

több nyilatkozatában is tagadta, hogy Vadnait akarta volna megjeleníteni és kigúnyolni,[31] sőt Rózsavölgyi és társa könyvkereskedésében le is fényképeztette magát, s a képet közszemlére tétette, hogy a közönség maga bizonyosodhasson meg arról, hogy a Szerdahelyi elleni vádak alaptalanok. Ennek ellenére parázs vita kerekedett, amelyben a színház igazgatójának, Ráday Gedeon grófnak is kénytelen volt szerepet vállalnia, és Jókai is szükségesnek látta több írásával is megszólalni a vitában. Ez a polémia is több szálon futott, a színháznak és az őt képviselő „színházi hivatalos közlöny”-nek a viszonyáról ugyanúgy szól, mint arról, hogy színházi ügyekben ki szólalhat meg, ki hajlandó megszólalni, kritikusként, igazgatóként, íróként, színészként hogyan lehet és szabad megszólalni színházi kérdésekben. Kiderül, hogy maga a kritikusi szerep is nagyon sokrétű megszólalási normákat foglal magában: a vita adott pontján Tóth Kálmán kijelenti, hogy a Rádayval való nézetkülönbségei okán a Hölgyfutár megszűnik a színház hivatalos közlönyének lenni,[32] ami után néhány lap azonnal jelzi, hogy ezáltal megváltozott a Hölgyfutár megszólalásainak a lehetőségkerete is: amíg a színházat képviselő hivatalos lap volt, addig többek között úgy kellett képviselnie a színházi érdekeket, hogy nem vethetett fel számos olyan kérdést, amelyek az igazgatóságot előnytelen színben tüntették volna fel.[33]

A vita másik fontos tétje, hogy ki dönti el a színpadi jelentéseket. Mikor számos folyóirat jelezte, hogy értelmezésükben Szerdahelyi valós személyt, egy élő kritikust jelenített meg, akkor Szerdahelyi hiába igyekszik több fórumon is tudatosítani, hogy nem volt ilyen szándéka, ilyen értelemben tehát úgy tűnik, nem szólhat bele az általa nyújtott alakítás értelmezésébe. Színész tehát sem drámai műfaj keretei között, sem nyilatkozatban megfogalmazott értelmezés formájában nem léphet fel színikritikusként, vagyis nem tehet legitim módon olyan kijelentéseket, amelyeket a színikritika műfaja ekkorra már önmaga számára vindikál.

Több forrásunk is utal rá tehát, hogy ebben az időszakban mind a szakmán belül, mind azokban a diszciplínákban, amelyektől maga a színikritika elhatárolni igyekezett magát a hivatásososodás folyamatában, intenzíven foglalkozott a színikritikusi szakma mibenlétének, leírhatóságának kérdésével.

[31]Szerdahelyi Kálmán, *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 28. 385-1968. sz. – Szerdahelyi Kálmán, *Nyilatkozat*, Pesti Napló 1856. szept. 2. 390-1973. sz.

[32]Hölgyfutár szerkesztősége, *Nyilatkozat*, Hölgyfutár 1856. szept. 3. 203. sz. 829.

[33][sz. n.], *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. szept. 5. 206. sz. – Jókai Mór, *Nyilatkozat*, 1856. szept. 6. 394-1977. sz.

A vizsgált korpuszt elsődlegesen a különböző irodalom- és kritikafogalmak vitájaként, a színikritika alapvető szabályaira, a szakmai etika normáira rákérdező tollharcként értelmeztem, amely láthatóvá teszi a műfaj professzionalizációjának egy új fázisát. A magyar színikritika hivatássá válásának legfontosabb kérdései a 19. század közepén tehát olyan kérdések körül csoportosultak, mint hogy milyen műfajokban lehet legitim módon megszólalni egy színikritikai vitában, ki az, aki egyáltalán megszólalhat, melyek azok a jelentések, amelyek a színikritikushoz mint szakemberhez és a színikritikához mint szakmához kapcsolhatóak, melyik az a szakterület, amelyhez kapcsolódik, és amelyhez képest meg lehet fogalmazni a kanonikus jelentéseit.

A színikritika a felvetett szempontok és a vizsgált vita alapján olyan köztes műfajként kezdett el kanonizálódni a magyar irodalomban, amelynek alapvető jelentései legalább három diszciplínával való viszonyában határozódtak meg, és a színház, a zsurnalisztika és az irodalom sajátos intézményi és szaktudományos logikájának egyaránt megfelelni akaró műfaji normakészlet kialakulását eredményezte.

A kiadásról

A magyar színikritikatörténet jelentős és határozottan szórakoztató vitájának anyagát tartja a kezében az olvasó. A vita középpontjában a Nemzeti Színház népszerű színészének, Szerdahelyi Kálmánnak az alakja áll, aki normasértő színpadi játékával és nyilatkozataival olyan fontos kijelentések megfogalmazására sarkallta a kortárs kritikusokat, amelyek gazdag kritikatörténeti anyagot jelentenek a mai irodalomtörténész számára.[2]

Az 1856-os színikritika-vitához Szerdahelyi Kálmánon kívül Jókai Mór, Salamon Ferenc, Greguss Ágost, Vajda János és mások is hozzászóltak. A szövegkiadás a hagyományos, szerzői életművek rekonstruálását célzó szövegkiadásokhoz képest kevésbé hagyományos korpusz, azokhoz a korábbi kísérletekhez kapcsolódik, amelyek az egyes irodalomtörténeti problémákat és folyamatokat a vita hermeneutikájában értelmezik.[3] A hagyományos, szerzői életműveket rekonstruáló szövegkiadásokkal ellentétben ennek a kiadásnak az egységességét nem a szövegek azonos szerzője adja, hanem az, hogy egyazon vita korpuszához tartoznak. Az egyes szövegek státusát ilyenformán nem a szerzőjük irodalomtörténeti fontossága és szerepe fogja meghatározni (mint ahogyan általában a szerzőközpontú rendezőelvet követő kiadások esetében történik), hanem a vita fő tétjeihez viszonyított relevanciája. A kanonikus szövegkiadási logikával megjelentetett korpuszok esetében a fontos szerzők szövegeit kiemelik a saját kontextusukból (ebben az esetben a vita anyagából), és csak ezek a szövegek

[2]A vita szövegei – bár azok mind az irodalmi, mind pedig a színházi professzionalizáció szempontjából fontos és tetemes forráscsoportot jelentenek – nem kaptak figyelmet a nagy magyar színháztörténetekben. Nem szerepelnek sem a Kerényi Ferenc, sem a Gajdó Tamás által szerkesztett színháztörténetben. (*Magyar színháztörténet 1790–1873*, Kerényi Ferenc (szerk.), Akadémiai, Budapest, 1990., *Magyar színháztörténet II. 1873–1920*, Gajdó Tamás (szerk.), Magyar Könyvklub – Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 2001.)

[3]Például: Szalai Anna (szerk.), *Tollharcok (Irodalmi és színházi viták 1830-1874)*, Szépirodalmi, Budapest, 1981.

kapnak fontosságot, annak ellenére, hogy ebben a kontextusban az anonim szövegek vagy a kevésbé neves szerzők által írott szövegek is ugyanolyan fontosak. Az irodalomtörténeti emlékezet Jókai vagy Vajda írásait megtartotta, kanonizálta (a kritikai kiadások révén), a többit javarészt elfelejtette, pedig a vita összes résztvevőjének fontos mondanivalója van, és fontos szereplője ennek a hivatástörténeti pillanatnak: amikor a színikritika és maga a színházi rendszer olyan professzionalizációs fázisban lévőként mutatkozik meg, amelyben elkezdik szükségét érzeni például a színikritika műfaji leszabályozásának, normativizálják, hogy ki szólalhat meg legitim módon a színikritikai vitában, vagy a színház–sajtó–színikritika intézményeinek a viszonyát szeretnék meghatározni.[3]

A szövegek filológiai előkészítésekor az átírásban a helyesírás ma érvényben lévő szabályait érvényesítettem, a sajátos kifejezéseket, szóhasználatot viszont megtartottam, hogy némiképp mégis érzékeltetni tudjam a korabeli nyelvhasználat jellegzetességeit. A kettőzött mássalhangzóknak a mai helyesírásnak nem megfelelő használatát a mainak megfelelően javítottam, címek helyesírását egységesítettem: a folyóiratcímeket álló betűkkel, a többi címet dőlttel, idézőjelek nélkül szedtem. A kötetben két típusú lábjegyzet található: betűkkel a szövegek eredeti jegyzeteit jelöltem, a számozott lábjegyzetek pedig emendációs jegyzetek. A szövegben a nyilvánvaló betűhibákat javítottam.

A vitaszövegek után található jegyzetanyag háromféle jegyzetet tartalmaz: idegen nyelvű kifejezések fordítását, filológiai jegyzeteket, és bizonyos, indokolt esetekben tárgyi kiegészítéseket. A vita kommunikációs formájának sajátosságaiból adódóan a korpusz egyes szövegei gyakran utalnak vagy hivatkoznak a többi, a vitához tartozó szövegre, ezeknek az utalásoknak a rendszere feleslegesen terhelte volna a jegyzetanyagot, másrészt pedig értelmetlennek és redundánsnak is tűnt a pontos filológiai rekonstruálása a jegyzetanyagban is, ezért ettől eltekintettem a jegyzetek készítésekor.

---

[3] A színházi hivatásosodásról mint társadalomtörténeti folyamatról az utóbbi időben Szalisznyó Lilla közölt kiváló tanulmányokat, jelen kötetnek a műfajtörténeti kérdésfelvetésétől eltérően ő főként a színházi szocializáció intézményi kialakulásának különböző aspektusait vizsgálja. (pl. Szalisznyó Lilla, *Ami szegény Hamlettől telnék. A hivatásos színészi identitás problematikája Egressy Gábor Magyar Színházi Lapjában*, Irodalomtörténet 2013. 1. sz. 53–76., uő, *A jámbor pesti színész és a rest korhelyek. Egressy Gábor bosszankodásai és javaslatai a vidéki színjátszók pallérozására*, Irodalomtörténeti Közlemények 2013. 5. sz. 530–559.)

Az itt következő érdekes és fontos korpusz, a magyar színikritika 19. század közepi fogalmainak és kontextusainak metszetét nyújtja a ma olvasója számára.

Köszönettel tartozom a kötet lektorainak, dr. T. Szabó Leventének és dr. Máthé Dénesnek a kötet elkészítésében nyújtott pótolhatatlan szakmai segítségükért. A legnagyobb hálával mégis kétségtelenül férjem édesanyjának tartozom, aki valójában lehetővé tette a kötet elkészülését. A kiadvány minden hiányossága ugyanakkor természetesen engem terhel.

Rövidítések jegyzéke:

c. n. = cím nélkül
emend. ebből = emendálva ebből
sz. n. = szerző nélkül
szerk. = szerkesztő

Az 1856-os színikritika-vita szövegei

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. július 29. 174. sz. 714.

Július 26-án: *Özvegy és proletár*, Beöthy László vígjátéka, s *Rászedtek a komédiások*, Szerdahelyi bohózata.

A közönség érdekeltségének szép jelét adá, midőn a fiatal szerzők ez első színpadi művére igen szép számmal jelent meg.

Beöthy László vígjátéka elmésen írt mű, s kivált kezdete igen jó. Nagy hibája azonban hogy hőse (Szerdahelyi) nem szeretetreméltó egyéniség, hanem egy vad geniealitás, ki tolakodik, hazudik, pénzért szeret, s bár ígéri, hogy a nő bizalmával vissza nem él, titkait még is meglopja; s a megérkezett tengerész előtt gyáva és mégis hetvenkedő. Ezek legkevésbé indokolják a kedves özvegy szerelmét, ki hozzá nőül megy. Másik hiba, hogy a fordulatok erőszakoltak. Azt is ki kellene kerülni, hogy a proletár ne a napló meglopott titkaiból tudja meg az özvegy szerelmét, s általában Artúrt mint mondtuk, méltóbbnak kellene festeni egy derék hölgy szerelmére. Mindezek bár lényegesnek látszó hibák, mégis könnyen kiigazíthatók; s lehet mondanunk, hogy Beöthy László kevés munkával művét csaknem egészen jóvá teheti. Ez esetben kikerülendi azon szokatlan szót is, mivel egy élemedett hivatalnok a meghalálozást akarja kifejezni.

A burleszk jelenetek, az igen sikerült jó élcek, a kitűnő írói routint tanúsító párbeszédezések s általában az egésznek folyékonysága a közönségre derült hatást tettek.

Szerdahelyi – kevés ultrírozást leszámítva – jól játszott, s Artúrból igen mulatságos karikatúr-alakot csinált.

A színmű végén Beöthy László zajosan hívatott, de nem jelent meg.

Utána Szerdahelyi bohózata következett.

Az, hogy a Hölgyfutár nemzeti színházi lap, ezúttal legkevésbé sem gátolhat kimondanunk, hogy mind a drámabíráló választmány, mind az igazgatóság kompromittálta[4] magát, midőn e darabot elfogadva, annak színrehozatalát eszközlé.

[4]emend. ebből: konpromittálta

Szerdahelyi nem hogy bohózatot írni nem képes, hanem azon műveltségi kelléket sem bírja, hogy tudná, minő tisztelettel tartozik a közönség és színpad iránt. Szépműtan, társadalmi míveltség, irodalmi hang előtte – terra incogniták.

Szerdahelyi, ha elbízott (mit e fércművének színrehozatala hinnünk enged,) azt fogja mondani, a kritikusok lerántják darabom, mivel én, darabomban a kritikusokat rántottam le.

Au contraire! Szerdahelyi úr maga magát rántotta le. Mert higgye meg a bírálóknak nem lehet nagyobb elégtétele, mint ha ily élhetetlenül gúnyoltatnak oly műben, mely a közízlés előtt megbukott. Olyanformán járt tehát, mint az egyszeri léha török, ki Kinizsi szobrát akarva meglőni, rá visszapattant a golyó.

Szerdahelyi egy bohózatot írt – privát passióbul a kritikusok ellen, kik nota bene őt mindig érdemén felül dicsérték. Ennek kellett okul szolgálni, mert nem hihetjük, hogy különben méltónak találja egy a tavalyi Illustr. Ztg és több lapban is említett színésztörténetet elplagizálni, hogy ez által eddigi színészi hírnevét kisebbítse.

A történet alapja ez: egy színész halottnak tetteti magát, hogy nőül nyerje szeretőjét, egy leányt, kinek gyámatyja csak híres embert szeretne a hölgy férjeül. Persze a rossz lelkű kritikusok (név szerint hárman) kik eddig rágalmazták, midőn halálhírét veszik, az egekig magasztalják minden igaz ok nélkül.

E kritikusok még phantastikus alakok sem lehetnek. Vörösmartytól kezdve le az utolsó vidéki levelezőig aligha fog találni irodalmunkban Szerdahelyi úr írót, ki bírálati tollát pénz vagy más érdekből bérbe adta volna. Tehát egy nagy közönség előtt, privát passióból, vagy tehetetlen malice-bűl hazudott.

Azonkívül a mészáros jelenete, s több ily ízetlen otrombaságok annyira sértik itt a néző erkölcsi érzését, hogy undorral kell elfordulnunk azon padoktól, hol az emberek ennyire lelketlen bábok, hol végül is a gazdag ember gyámleányát nem azon indokbúl adja a színészhez, mert a lefolyt dolgok bensőjében változást szültek, hanem, mert általa egy könnyelműn kidobott szép összeg pénzt visszaszerezhet.

De ne sorolgassuk tovább ez otromba bohózat bűnlajstromát, melyben egy szó sincs irodalmi nyelven írva, s mely ezért minden bírálaton alól áll.

Mint egy szerencsétlen francia mártírra, úgy e[5] bohózatra is elmondhatjuk: egyetlen bűne, hogy *született*.

---

[5]emend. ebből: úgy-e

A sok idétlen torzképek közt akadtunk mégis egy élethű eszmére, s ez midőn egyik színész mondja: „miképp ötven karzati jeggyel akárki lehet híressé.”

Erre emlékeztünk, midőn a karzat sipítása játék végén megeredt, s Szerdahelyi úr írói dicsőségérzetében megjelent azon közönség előtt, melynek műértő része az ily míveltségen kívüli éretlenségeken csak szánakozni, vagy bosszankodni tud.

[sz. n.], *Nemzeti Színház*, Családi Lapok 1856. júl. 30., 5. évf., 21. sz. 697–698.

Júl. 28-án először: *Özvegy és proletár*, eredeti vígjáték 1 fölvonásban. Írta Beöthy László. Ezt követte, szintén először: *Rászedtek a komédiások*, eredeti bohózat 1 fölvonásban. Írta Szerdahelyi Kálmán. Mindkét mű a gr. Ráday Gedeon által kitűzött díjra pályázott.

Beöthy vígjátékának hőse, Arthur exdiurnista s a szó teljes értelmében proletár, már egy év óta egy deli, fiatal, jómódú, mívelt özvegy szomszédságában lakik, tőle csak egy ajtó által elválasztva. A szép szomszédnő szereti a kissé rakoncátlan proletárt, sorsa iránt részvéttel viseltetik, regényfölolvasásait, epedő sóhajait az ajtón keresztül szívesen hallgatja. Mindezt csak az özvegy vallomásából tudjuk, mert midőn exdiurnista uram téli csikorgós időben, dideregve, könnyedén öltözve, fűtetlen[6] s bútorzatlan szobájában megjelenik, sorsa ellen keserű kifakadásokban kikel, a részvevő szomszédnő már nem állhatja meg, hogy az ajtón keresztül baja felől ne tudakozódjék, sőt midőn a kegyelt később azon szándokkal, hogy az éjt az utcán töltendi, távozik, merő részvétből visszahívja őt, szobáját kész vele megosztani, s jó estelivel is szolgál neki. A szívesen látott, vagy is megszánt vendég hála helyett illetlenségekre vetemedik: mialatt az özvegy a borlevest (kint a színfalak közt) készíti, a könnyelmű exdiurnista az özvegy könyvei közt keresgél, naplójára akadva, abba bepillant; s midőn abból kiolvasta, hogy az özvegy őt szereti, durva, parancsoló hangot vesz föl, borleves mellé lúdmájpástétomot, sonkát stb. parancsol. Éppen javában kezdé elköl-

[6]emend. ebből: űtetlen

teni ízletes estelijét, midőn az ajtón kopognak; Dupont jegyző jelenti magát nagy fontosságú közleményekkel, s okvetlenül bebocsáttatást kér; a zavarba jött özvegy, nehogy gyanút gerjesszen maga iránt, falatozó szomszédját testvéreül mutatja be, s éppen ez által ejté magát még nagyobb zavarba. A jegyző ugyanis az özvegynek egy amerikai rokona által végrendeletileg hagyományozott roppant örökség átadása végett jött oda; mely örökség csak úgy illette az özvegyet, ha fivére, St. Pierre Victor tengerész kapitány csakugyan, mint híre volt, a tengerbe fúlt. A jegyző tehát a bemutatott fitestvért akarja magával vinni az örökség átvétele végett. A furfangos özvegy azonban áltestvérét betegséggel, úti fáradalmakkal menti ki, s éjjel a jegyzővel ő maga megy el. Azalatt megérkezik az igazi testvér, nagy szakállú, zordon, izmos férfiú, s midőn a proletár magát ennek is az özvegy testvéreül mutatja be, először mosolyog, vele erős rumot iszik, tréfál stb. A rumtól kissé fölhevített áltestvér nem akar később hitelt adni a tengerészkapitány vallomásának, hogy t. i. ő az özvegy testvére, sőt csalónak nevezi őt. Ebből sajátságos chinai párbaj keletkezik, melynél az exdiurnista a leggyávábban[7] viseli magát. A párbaj zavarát[8] rendőrtiszt szakítja félbe, ki a megérkezett St. Pierre elfogatása végett jött, s az improvizált testvért, minden mentegetőzése dacára elviszi. Azalatt az igazi testvérnek ideje volt csempészeti irományait, mikért bőrét féltette, megégetni. Visszajött az özvegy, s vele a jegyző a nagy örökséggel, mely már most a fitestvért illette, de melyet ez az özveggyel megosztott, sőt hálából, a miért az exdiurnista – habár akaratlanul is – őt az elfogatás kellemetlenségétől megszabadította, megegyezett, hogy szép özvegy nővére a proletárius neje legyen.

Ez a rövid vígjátéknak meséje, mely telve van talpraesett humorral. Nehéz meghatározni, valljon a szerző ügyességének, vagy Sz[erdahelyi]. bohócszerű játékának tulajdonítható-e inkább a nevetés, melyet az előadás előidézett. Mi csak a szép, mívelt s jószívűnek előállított özvegy ízlését sajnáljuk. Ha valaki szegény proletár, lehet ugyan szeretetreméltó; hanem B[eöthy]. proletárja, úgy a mint őt az este Sz[erdahelyi].-ben szemléltük, nem csak szegény, hanem egyszersmind jellemtelen, kóbor, korhely, goromba, gyáva, szóval szemetje a társadalomnak, mely tulajdonoknak nem szeretetére, hanem eltűrésére is jó gyomor kell. A fölhozott comicus események csak caricatúrái az életnek, azokban legkisebb valóság nincs. Például sz[erző]. az egészet egy éji időközbe szorítá, miből

[7]emend. ebből: leggyávabban
[8]emend. ebből: zavárát

a darabnak azon árnyoldala keletkezett, hogy t. i. a jegyző sem bírta bevárni a reggelt az örökség átadása végett, s az özvegy is éjjel s egyedül kényszerült ily fontos ügyben eljárni. – E miatt a kevés lélektani tapintattal s nemesebb ízlés nélkül írt darab az úgynevezett vasárnapi bohózatok közé sorozandó.

Szerdahelyi darabjáról keveset szólunk. Epés kebel szüleménye az, mellyel a színészetnek hízelegni akart, csípős célzatokkal ostorozva az újdondászokat, kik a színészeknek tömjénezni, őket magasztalni és dicsőíteni nem akarják. Ha nem tudnók, hogy a szerzőnek, mint színésznek e részben nem lehet panasza, hajlandók volnánk hinni, hogy önmagáért akart bosszút állani. – Hogy helytelen tervét kikerekítse, végső szélsőségekhez folyamodott: a színészeket úgyszólván a társadalom fölé emelve, ezeknek oly otromba környezetet alkotott, mely az élőt a halottól sem tudja megkülönböztetni, s mely az azelőtt jelentéktelennek hitt állhalott színészt, csak azért, mivel állítólag desperatióból öngyilkos lett, egyszerre az egekig emeli. Ki számára van a darab írva sz[erző]. tudná legjobban megmondani; hanem mindenesetre hibázott, midőn hitte, hogy az ily ferdeségek sőt képtelenségek a színházi közönség fogalmával összeférnek. Különben is rosszul jellemző dolog, ha valaki művészete vagy termékei belbecsében nem bízva, arra szorult, hogy neve a nyilvános lapokban ragyogó epithetumokkal körülgarnírozva tündököljék; legalább a valódi nagy az ilyenekre mit sem alapít, sőt az reája sértőleg hat. Mázra csak a csúnya nőnek van szüksége; a valódi szépségnek az árnyék sem árt. Aki nevét nyilvánosan fitogtatni szereti, meg lehetünk róla győződve, hogy érdemhiányt érez bensejében. Akinek tere van, s nem tud előre törni, azt a világ összes újdondászai sem fogják fölemelni. Meséjével nem fárasztjuk olvasóinkat.

(v.) [Vajda János], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. aug. 1. 178. sz.

Július 28. Először: *Özvegy és proletár*. Vígjáték 1 felvonásban. Írta Beöthy László. Szintén először: *Rászedtek a komédiások*. Vígjáték 1 felvonásban. Írta Szerdahelyi Kálmán. – Beöthy egy már régebben megjelent beszélyét dolgozta

fel vígjátéknak. Szerdahelyi pedig a mi lánglelkű „őskacagányos” karzatunkat, alantas nézeteivel, mindennapi vélekedésével leszállította a színpadra, és darabját bohózatnak nevezte. – Beöthy vígjátéka a következő mesén alapszik: Egy szegénybohó fiatalember kiesvén hivatalából, nem tud hova lenni, téli éjnek idején – mivel hogy szállásbérre valója nincs – kénytelen volna elhagyni havi szobáját, de szomszédja, egy fiatal özvegy nő, kivel már két év óta beszélgetnek ajtón át, anélkül hogy egymással találkoztak volna, megszánja őt, s félvén, hogy a januári hidegben az utcán megfagy, visszahíja, s fölajánlja szobáját. Persze, hogy a fiatal özvegy nő egyszer látta már az ifjút, megtetszett neki, s szerelmes beléje. Mivel még eset nem volt rá, hogy színműben valamely magánosan lakó ifjú nő egy ifjút éjjelre magához híjon, e vakmerő, „liberális” tény, az úgynevezett „jezsuita erkölcsbírók” ellenében a keresztényi indulattal van indokolva. Míg Krisztina borlevest megy készíteni, azalatt Arthur exdiurnista az özvegy nő naplójából kiolvassa, hogy a szép szállásadón ő szerelmes ő úri magába. Míg vacsorálna és vacsora után térden szerelmet vallana, azalatt jön Dupont jegyző, tudtul adó, miszerint Krisztinának egy amerikai elhalt nagybátya kétszázezer dollárt hagyott, s miután Krisztina bátyja Victor tengerészkapitány a tengerbe fúlt, nincs egyéb hátra, mint ez örökséget fölvenni, még pedig rögtön, mert Dupont jegyző reggel ötkor elutazik. De az ifjú nő, zavarában az ifjú miatt, Arthurt már előbb testvérének, Victornak adta ki, hogy a compromissiót elkerülje. A jegyző tehát Arthurt szólítja föl, hanem az elmés nő, betegnek állítván őt, helyette eltávozik a jegyzővel. Míg Arthur örömében ugrándozik a kétszázezer dollár miatt, megérkezik a valódi Saintpierre Victor, s az egymással ismeretlen, két Saintpierre közt komikus viszály támad. Arthur azt hiszi, – hogy e jövevény egy az örökségre vágyó csaló, – s őt iparlovagnak nevezi, mire a tengerész párbajra szólítja. Sötétben pisztollyal egymásra lőnek, Arthur az asztal alá bújva menekül. Versengésük közben jő a rendőrtiszt, ki Victort csempészkedési iratok végett börtönbe szólítja, de ennek sikerül elhitetni a tiszttel, miszerint nem ő az igazi S. Victor, hanem Arthur, s ezt viszik el a katonák. Ezalatt Victor megégeti a veszélyes iratokat, – Arthur ártatlansága pedig kisülvén, hazaeresztetik. Megérkezik Krisztina is, – Victor öröksége felét neki adja, Arthur pedig elnyeri a gazdag özvegy nőt. – Szerkezetre nézve, a darab eléggé eleven, s egy jelentős érdeme van: a folyékony, könnyű színpadi nyelv. E kettős érdem mellett azonban két hiányt érzünk: jellemek és erkölcsi alap hiányát. A könynyelmű, majdnem esztelen bohóság az, mi e műben a jellemet (?) és erkölcsi

alapot képezi, ez pedig nem oly tulajdon, mit az élet előterébe állíthatunk. E benső értékről megfeledkezve, mulattató elem van e vígjátékban, s kivált Szerdahelyi kedélyes játéka e darabot jó ideig fenntarthatja. A közönség, s ezúttal mondhatni: az egész közönség, általános tapsvihar közben sokáig hítta a szerzőt, de az nem jelent meg. Ha Beöthy a fönnebb említettük hiányokat szem előtt tartja, a jövőre azokat betölteni iparkodik, genialitásától jó vígjátékokat várhatunk. – Szerdahelyi bohózatát sokkal kevésbé mondhatjuk sikerültnek. Tartalma ez: Ámori Gyula fiatal színész Dicsvágyi gazdag polgár leányát Flórát szereti, hanem Dicsvágyi vak kegyelettel csüng a nagy emberek nevein, s leányát olyannak óhajtja, kinek sírját megbabérkoszorúzandják, arcképét a nemz. múzeumba teszik, szóval, aki halhatatlan. Ámorit három szépirodalmi lap referense üldözi kritikájával, s Dicsvágyi csak ezek után ismervén Ámorit, őt oly színésznek véli, kinek neve a színház udvarán túl nem terjed, s megtagadja tőle leánya kezét. Ámorinak barátja Alaki színész, egy csapással két legyet sújtandó, a kritikusokat és Dicsvágyit egyszerre lefőzendő, Ámorit ágyba küldi, szolgáját mellé állítja siratni a halottat, aztán hírét terjeszti, hogy Ámori a kritika miatt méreggel vetett véget életének. Ezután egymást követi az apró sületlenség. Előjőnek a kritikusok, mohón jegyzik Ámori halála körülményes eseteit, pénzt szórnak szolgájának, csak mondja el, mint halt meg ura, sat. Ezalatt jő Alaki a házmester képében, elmondja, mit hallott a színház udvarán, hogy Ámori a három kritikus Hunyori, Kunyori és Gunyori ellenséges kritikái miatt ölte meg magát – a kritikusok megrezzennek (!), kik egyébiránt azért üldözték Ámorit, saját egymásnak tett (!) vallomásuk szerint, mert Ámori az egyiknek nem köszönt, a másik kritikus pedig azért, mert egyszer felesége azt mondta, hogy Ámori szép ember stb. (Alaki másodszor egy alföldi erős ripők mészáros alakjában jelenik meg, gubában, bottal kezében, ez aztán a kritikusoknak neki esik, s ripőki műkegyeletből Ámori iránt isten igazában megrázza a kritikusokat, kik mint iskolás fiúk sírnak, rínak és bűnhődnek. Harmadszor mint zsidó jelenik meg Alaki a szinte előtermett Dicsvágyi jelenlétében, hogy egy állítólagos angol lord megbízása folytán Ámori ingóságait emlékül az angol nemzeti múzeum számára megvegye, engedvén neki 10 ezer forintig árverelni a minden érték nélküli ingóságokat. Ezt hallva Dicsvágyi megbánja tettét, s mint maecenasi névre vágyó ember, tízezer forintért megveszi Ámori ingóságait, s mivel annyi pénz nincs nála, egy ötvenezer forintos váltót ad át a névről is ismeretlen zsidónak addig, míg a tízezer forintot leteszi. Attól is tartván Dicsvágyi, nehogy híre

menjen, mintha Ámori azért ölte volna meg magát, mert leányát tőle megtagadta, egy levelet ír, nyolc nap előtti kelettel Bécsből, melyben leányát Ámorinak adja. E levelet is mint színész negyedszer újra megjelenő Alakinak adja át Dicsvágyi, hogy ezáltal a rossz hírtől biztosítsa magát. Alaki aztán e levelet az ágyából felkelt Ámorinak kézbesíti, s kész a házasság. Legjobb ötlet azonban, ami ezután következik. Ámori szolgája szüntelen szerepért esdekel Alakinak, s ez a komédia végén egy más szerepet csakugyan átad neki, mit midőn Mócsi szolga (kit Tóth Soma igen sok burleszk komikummal személyesített) olvasna, csodálkozva, hogy a szerep így kezdődik: „A ló előállott" – háta mögött a függöny legördül, Mócsi felkiált, hogy őt is rászedik a komédiások – s elszalad. Mint kihágás s vétség az illusió ellen, ilyesmi bohózatban, a darab végén, ha talpra esik és vadonúj – még megjárja. – Szerdahelyit is kihívták, egyébként a közönség nem látszott jó néven venni a részint túlzó, részint iskolás fogalmakat művészeti és irodalmi életünkből, s mintegy sajnálni látszott, hogy a gyűlölt kritikusok kiparodizálása a túlzás miatt nem sikerült. A három kritikus, nem hogy külön, de összevéve sem egy alak. Az előadást illetőleg: Munkácsi Flóra mindkét darabban sok kellemmel, gondos, szorgalmas készültséget tanúsítva játszott. Egressy Gábor alakítási tehetségét tüntette ki Alaki Gáspárban, s a közönség rögtöni lelkes kihívással adta örömének jelét e nagy mester rendkívüli ügyességén. Alig félóra alatt négy, tetőtül talpig, kívül belül új alakban jelent meg. Közönség – a császárfürdői és egyéb Anna-bálok dacára – igen szép számmal.

Salamon Ferenc, *Rászedtek a komédiások*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 1. 178. sz.

Rászedtek a komédiások bohózat 1 felvonásban. Írta *Szerdahelyi* Kálmán. (Először júl. 27-kén.)

A drámabíráló választmány, mely a fönnebbi darabot elfogadta, újra azon kénytelenségbe hoz, hogy figyelmessé tegyük, miképp kötelességében hanyagul járt el s nem sokára még azt is kimondhatjuk, ha ez eljárása szokássá válik, miképp nem nemzeti színpadunkhoz, hanem *önmagához* méltóan tesz, midőn a

nemzeti színpadra oly darabokat hoz, melyek „*botrány*” névnél egyebet nem érdemelnek.

Folyvást süllyedünk, folyvást hanyatlunk, s színpadunk a demoralizáltság felé a legegyenesebb, s napról napra meredekebb úton halad. A süllyedés, hanyatlásra figyelmessé mertem tenni a közönséget, s azokat is, kikre drámánk ügye s becsülete bízatott. De ez urak fölül képzelik magukat a figyelmeztető szózatokon, fölül is vannak az igazságon, mennyiben az lábaik alatt hever, fölül a felelősségen, melyet ön magukban nem éreznek, s melyet hasztalan kiáltanak fülükbe az ügy nevében!

Az erkölcsi és műítészi elvek teljesen mellőztetnek, s már nem is tudjuk, hová süllyedhetne még drámánk s színházunk méltósága, lejjebb az már nem sülylyedhet, mert feneket ért a fenncímzett bohózat elfogadása által.

Miért ne mernők ezt kimondani, tisztán, határozottan, minden leplezés nélkül, hogy mindenki hallja és mindenki értse? Vannak elegen, kik a színház ügyében, mint más irodalmi kérdésekben a szabad, független véleményt, az őszinte meggyőződést és józan ítészetet *terrorizálni* akarják, s nem gondolják meg, miképp ez, – hála égnek – nem sikerülhet! Mi a hanyagságra, a korlátolt fölfogásból, személyes érdekekből irodalmi ügyeinkre háramló károkra az illetőket figyelmesekké tenni mindig merni fogjuk, s bátran szemébe mondjuk egy testületnek is tévedését! Igen, minden téveszmék, minden személyes rokon- és ellenszenv, minden terrorizálási törekvés sem fogja se elijeszteni, se zavarba hozni azokat, kik elvekre támaszkodva az ügy mellett szólanak. Hogyan nem látják be valahára e terrorizálni akarók, miképp ők minden harcra képtelenek, mert hiányzik a fődolog, az alap, nincs talpuk alatt biztos hely, mert *elveik* nincsenek?

Mutassatok elvet, melyből e drámabíráló választmány kudarcai egyszerűen tévedésnek és nem többnek volnának nevezhetők. Egyszerűen tévedésből eredettnek mondhatnók eljárását, ha így okoskodnánk: „A művészi szempontból elhibázott darab is gyakran hatást tehet, mint azt 1848 előtt némely ítész (?) vitatta. A színi hatás és műbecs két különböző dolog, s mi a színi hatást tartjuk fődolognak eredeti műveinkben.” Mondom, ha így okoskodnék a választmány, még csak *műértetlenségből* származott tévedésnek nevezhetnők eljárását. De a drámabíráló választmány még e téveszméjéhez sem hű. Oly darabokat fogad el, melyek nem csak hogy műítészi szempontból nem ütik meg a legtörpébb mértéket is, hanem a színház hasonlíthatlanul nagyobb többsége előtt valódi botrányok. A bíráló választmánynak egyedüli támaszpontja a karzat begyakorlott

tapsa, melynek zaját a műveltebb rész fejcsóválása, sóhajtása és kisebb hangú pisszegése nem nyomhatja el. Enmagam megalázásának érzeném azt mondani, hogy e tapsoncok bérlettek. Mindegy akármilyenek, – csak azt akarom újból is kimondani, hogy e tapsok csak annál szomorúbban mutatják a sülyedést; s sokkal szebb színben tűnik fel közönségünk műízlése, ha e tapsokat bérletteknek, mint ha őszinte tetszés-nyilatkozatok gyanánt vesszük. Annyi áll, hogy a közönség nagy része nem csak hogy részt nem vesz e tapsokban, hanem lenézi azon dicsőséget, melyet a megtapsoltak készpénzül fogadnak el.

Azon estve előadásai, melyen az igazgatóság s választmány elvtelensége, s a közönség egy töredékének ízlése oly szomorúan s oly vastagon mutatkozott, egyszersmind két írónk elvtelenségét, ízléstelenségét, sőt tudatlanságát kézzelfoghatóan mutatta.

A lopás, a hazugság, a csalás a legkihívóbb arccal és álarc nélkül szabadon jár és szerepel színpadunkon. Ez már csaknem szokott dologkint járja! De Szerdahelyi Kálmán darabjában a magánszenvedély, az író személyes bosszúja, s a pasquill *akart* mutatkozni egy egész osztály és egyesek ellenében. Egy-egy osztály, pl. az orvos, a tudós, stb. osztály szolgálhat ugyan comicum tárgyául akkor, midőn egy találtan és híven festett egyénben az általános emberit, az emberi lélek általános gyöngéit, a pedánsságot, nyegleséget, hiúságot, elbizakodást, együgyűséget akarjuk komikaivá tenni; de egy osztályt hazug szavakkal, ferde rajzban, s nem más mint *prózailag* befeketített, besározott színben semmi célból, és csak azért állítni közönség[9] elé, hogy az író bosszút álljon sértett hiúságáért: nemcsak rosszakaratra mutat, hanem írói tehetlenségre, fejletlen ízlésre, irodalmi műveletlenségre. Többször volt alkalmam Sz[erdahelyi]. úr mint kezdő színész túlságos otthonosságát megróni, mint művészietlen elbizakodást; de mindig csak azt tettem föl, miszerint e kezdőnk színpadi túlságoskodásai a karzat kedvéért történnek.

Azonban most tűnt ki, midőn az írói pályára lépett, hogy ez elbizakodásnak indoka a közönség iránti tiszteletlenség, és a színpadi illemnek mondhatni, megvetése. Rá nézve a közönség műveltebb része mintha nem is volna! Hadd ütődjék meg merészségén a műízléssel bíró rész: csak a másik kisebbnek, de lármásabbnak tetszésében részesülhessen!

Ki kell mondanunk, miképp a vakmerőség nagy adagára volt szükség, hogy *Szerdahelyi* K. úr a színműíráshoz csak fogjon is. Nem teszünk föl róla oly

[9]emend. ebből: közöség

szakavatlanságot, hogy ne tudná, miképp a színműírás minden írások legnehezebbike. De ő elég nagy embernek képzelé magát arra, hogy a drámabíráló választmány a puszta névre is elfogadja ízetlen művét, s a közönség egy részének elnézését elég nagynak arra, hogy e művet végig nézze.

Művének legjobb címe lett volna „Bosszút szeretnék állani az újságírókon.” E címet indokolja a darab következendő meséje:

Egy kezdő színész (Feleki) szerelmes egy gazdag gyámleányba. A gazdag gyámatya azt mondja, csak olyannak adja gyermekét, ki egy vagy más úton halhatlanná teszi magát. (Bohózat – gondolá magában Sz[erdahelyi]., a valószínűtlenségeknek nyílt terük van!) A fiatal színész azt mondja, hogy ő nem lehet elismert emberré, mert a kritikusok személyes ellenségei. Van egy ezek közt, ki azért haragszik, mivel egyszer az utcán nem köszönt neki. (Ebben semmi comicumot sem láttunk, s az ily dolgok, mivel azon komoly érzet rí ki belőlük, melyet itt nem szükség megnevezni, soha sem tehetnek hatást). A fiatal színész egyik barátja, (Egressi), azt ajánlja, hogy feküdjék le s tegye magát halottnak. Miért? – azt a fiatal színész nem sokat kérdi, hanem sárgára festvén magát, halott gyanánt ágyába fekszik. A mint ez ki van víve, egy tizenkét éves iskolás gyermeknél is megrónók.

Az újságírók előjőnek s a színész legényének pénzt ígérnek, mondja el, miként halt meg az a tehetséges színész. (Mintha nálunk arra is volna pénze az újdonságírónak, hogy *megfizesse* az újdonságokat!) – Azonban fődolog az, hogy az újdonságírók most mind rendkívül szánják és bánják bűnüket, miszerint szigorúak voltak a meghalt iránt s fölteszik magukban, hogy dicsérő vezércikkeket fognak írni *a nagy halottról*. Ez a mű fő célja. Ki akarta mutatni Szerdahelyi, hogy a színész nagy ember, de előbb szükség meghalnia. – Színész barátja őszintén siratja a kimúlt lángészt, s fölemlíti, mily boldogok voltak, mikor Rimaszombatban fordított kásával kellett élniök. (Ez a legnagyobb élc a darabban). Most Egressy úr kifordul s öltözetet cserélvén, újra megjelen a halottas ágynál s alkalomszerint az egyik újságírót, (ezek mindenike nyomorult poltronnak van előtüntetve) megráncigálja. Egressy ismét kifordul, zsidónak öltözik föl, t. i. frakkot vesz, a zsidó kiejtést parodizálja, (itt is megsértvén egy osztályt, úgy hogy nem komikai hatást, hanem botránkozást idéz elő gorombasága!) s nagy *favorikkal* lép föl a színpadra. Azt mondja, egy gazdag angol lord, kinek ő megbízottja, csak azért utazott Pestre Londonból, hogy a kitűnő magyar színészt láthassa, – s miután e színész meghalt, a megboldogult művésznek min-

den darab rongyát drága pénzen akarja megvenni a lordos úr emlékül. Csodálkoztunk, hogyan nem ismernek az újságírók, s a fennemlített leány gyámapja Egressy úrra; de még inkább azon, hogyan lehet Pesten oly együgyű ember, ki elhiggye, hogy egy angol egy magyar színésznek ringyrongyait ereklyékként akarja megvásárolni? Azonban ezt az újságírók elhiszik s a gyámatya annyira erős e hitben, miképp többet ígér a színész hagyatékáért, mint a zsidó (gondolom 10 ezer pengő ftot!), ki az angol nevében akarja megvenni azt. (Ez oly valószínűtlen, oly ízetlen, hogy ha elmésen és nem a legügyetlenebbül volna is előadva, senkit sem fogna mulattatni). Az egésznek vége az, hogy a színlő halott föltámad. Ekkor a gyámatyának ezreit csak oly föltét alatt adja vissza az álzsidó, ha a gyámleány a fiatal színészé lesz. Így pénzért adja oda a gyámatya a leányt annak, kihez előbb azért nem adta, mivel még nem volt híres ember! – Meg kell még említnünk, hogy a gyámleány, ki előre lőn értesítve, hogy kedvese csak *teszi magát* halottnak, gyámatyjával szemben egész orcátlansággal állítja, hogy a színész *meghalt*.

Szerdahelyi úr a cselekvényben (ha cselekvényről szó lehet), túlságosan előtérre állítja az újságírókat, a nélkül hogy azok döntőleg folynának be a végkifejlésre. S így az egyfelvonásos darabba is egy meg nem engedhető episodot szőtt, melynek célja, hogy a színészek minden panasza el legyen mondva. Még az énekesnők elleni panasz is előfordult, mely szerint azok érdemetlenül részesülnek több kedvezményben, mint a drámai színészek. Azt hisszük, hogy az eszmeadásban egy-két öregebb színész is kedveskedett a fiatal bohózat-írónak.

Azonban nem a cselekvény ügyetlen szövése a fő baj, hanem azon *költőitlenség*, azon *szellemtelenség*, mellyel a darab írva van. A darabban még elmésség sincs, s midőn lenni akar, oly kevéssé sikerül, miszerint senkit sem képes csak mosolyra is bírni. A comicumnak találónak, jellemzőnek, szellemdúsnak kell lennie, ha hatni akar. E darabban pedig a comicumnak nyoma sincs. Szárazon, prózailag, gyermekesen van írva az egész darab, s nagy írói együgyűségre mutat. Meggyőződheténk a felől, miképp *Szerdahelyi* úr nem csak hogy az írás legbajosabb nemében, a színműírásban, hanem általán véve bármily nemben hasztalan kísérti meg tollal szerencséjét. A drámaírásban leginkább megkívánjuk, hogy az író írni tudjon. Ez a főkellék, nem pedig az, hogy a színházi tekintélyek protectiója alatt álljunk. (Ha így megy, megérjük, hogy a zártszéknyitó darabját előbb elfogadják, mint egy íróét.)

Elégedjék meg *Szerdahelyi* úr a színpaddal s ne bántsa a tollat. Elégedjék meg a túlzott méltánylással, melyben eddig részesült; de hogy e pályán is haladhasson, ügyekezzék több *irodalmi műveltségre* tenni szert, mint mennyit e darab mutat; *e nélkül jó színész sohasem lehet*. A színésznek egyszersmind igen jó műbírónak kell lennie, hogy szerepeit csak fölfogni bírja, a mi pedig a legislegelső kellék. Most e darabból kitűnt, hogy Szerdahelyi úrnál a műítészi tehetség hihetetlen alant áll, s még csak fejleni sem kezdett.

Azon pasquillban, melynek *Rászedtek a komédiások* címet adott, mely szellemtelensége miatt a bohózat színvonaláig sem bír emelkedni, színészeink szokottnál nagyobb buzgalommal játsztak, s leginkább *Egressy* Gábor úr, ki több alakban lépett föl, kitüntette, hogy a Vas[árnapi]. újs[ág]. által dicsért alakítási tehetsége éppen nem meglepő. Azonban buzgalmuk egy ily darabban az ő irodalmi műveltségükre is árnyat vetett.

Mindent összefoglalva, az író elbizakodottsága ellen is kötelességemnek tartottam szigorral lépni föl; de a vád, hogy színpadunk ennyire süllyedt, főleg a bírálóválasztmányt és az igazgatóságot illeti.

Miután a vásárt oly szabaddá tették, komolyan ajánljuk a színház akármelyik tagjának, hogy ha egy kereskedő selyem zsebkendő helyett neki pamutot adott, személyes bosszúságát foglalja egy akármilyen pasquillba, nevezze azt bohózatnak, állítsa a kereskedőt színpadra, veresse meg a megcsalt színész által, s én biztosítom arról, hogy a mostani viszonyok közt darabját, akármint legyen írva, elfogadják, s némely színpadi collegái a színészek sérthetlenségének védelmére ki fognak tenni magukért! Salamon Ferenc.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 2. 178. sz. 729.

Nincs könnyebb, mint egy kis herostratusi hírre tenni szert. Egy kis botrány, és mindenki az emberről beszél. Így beszélnek most a *Rászedtek a komédiások*-féle színpadi botrányról, úton, útfélen, kávéházakban, császár-fürdőben, szóval mindenütt, hol az emberek a művészet által érdekeltetik magukat. Szidják a drámaelfogadó választmányt, szidják az igazgatóságot. És mi bár teljes elisme-

réssel vagyunk a hazafias igazgató művezetése iránt, (mind a mellett, hogy a Hölgyfutár nemz. színházi közlöny) e tekintetben emancipáltuk magunkat, s nem találunk mentő okot e tévedés védelmére. Azt rebesgetik, hogy új színművek adatásánál, a választmányi elfogadók nevét a színlapra kell tűzni. Igazságos óhajtás, melyet e tévedés után, azt hisszük, az igazgatóság elfogadand.

Kakas Márton [Jókai Mór], *XII. levél. Özvegy és proletár, Beöthy Lászlótól és Megcsaltak a komédiások Szerdahelyitől*, Vasárnapi Újság 1856. aug. 3. 31. sz. 270–271.

Ismerem ezt a taktikát. A körültekintő rendezőség jól sejti, hogy most a beközelgő nyolc versenymű előadására valamennyi bíráló kést, tollat köszörül, kalamárist tölt, úgy várja a csatát, jónak látta azért egy kis népfelkelést küldeni előre ágyútölteléktül. Nem szednek rá bennünket a dilettáns huszárokkal. Dacból is kedvem volna megdicsérni ezt a két darabot.

Az első egy fiatal párizsi proletár, aki már annyira jutott, hogy nem hiteleznek neki többé, sem a Beleznay-kertben, sem a Privorszkynál (ilyes nevű kerteknek és kávéházaknak okvetlenül kell lenni Párizsban). Ez a derék ember a megfagyásig élhetetlen, az asztal alá búvásig gyáva, a telhetetlenségig falánk, és mégis annyira szerencsés, hogy utoljára kap egy szép özvegyasszonyt meg százezer dollárt. Szerzőnek könnyű lett volna őt megjavítani: egy kis szívet kellett volna csak neki adni (de nem úgy, ahogy a fiók-baglyokat szokás szívvel megtömni), így nem látunk egyebet benne, mint a gyomrát és a hátát. Prózai alkatrészek. Főbűne ennek a fiatal proletárnak az, hogy szerzővel elhitette, miszerint ő valami jó fiú! Ne higgyen neki, fiatal barátom! Ez egy korhely, naplopó. Ön talán nem is tudja, hogy ez idegen hölgyek naplójában kutat, hogy pénzért szeret; saját bűneit másra fogja: szemtelenül dicsekszik, és kedvese testvérét elárulja, hogy magát megmentse? Őrizkedjék ön ezen ember társaságától; aki annyival veszedelmesebb, mert mindezen gonosz tetteket olyan mulatságos módon viszi végbe, hogy az ember nem tud reá haragudni. Különösen pedig azt ne higgye ön el neki, hogy ő Párizsban lakik, és francia. Nem is látta Párizst, valamint az

a becsületes öregúr sem, aki azt állítja, hogy ő Párizsban prókátor, mégpedig tabuláris. S maga hordja az irományokat a kliensek után. Kisül az idő jártával, hogy ez is valami józsefvárosi pervesztő: még tán diplomája sincs. Szerzőnek szép talentuma van vígjátékíráshoz, de figyelmeztetjük rá, hogy ne társalkodjék olyan emberekkel, akiket nem ismer.

A proletárt az ifjú Szerdahelyi remekül személyesítette. Egy tisztelt hazafi, aki mellettem ült, aggodalmasan mondá, miszerint fél, hogy ez a fiatal, tehetséges színész, ki oly szépen halad évről évre saját pályáján, elrontja a termetét a vígjátékírással. Ha Szerdahelyinek a most következő darabja meglehetős tetszésben talál részesülni, ez az ifjú is úgy jár, miként előtte mások többen, hogy egyszerre két pályát akarva megfutni, mind a kettőnek a közepén marad. Bárcsak ne tetszenék a darabja!

Felgördült azonban a függöny, előjött egy gazdag öregúr, aki azért, mert térdig érő kaputban jár, nem akarja másforma emberhez adni a leányát, mint valami híres művészhez vagy íróhoz. Hol lakik ez a derék ember, ifjú szerző, mely városrészben és sub numero hány? Hiszen ha csak hír kell! Itt van Kakas Márton; a szerkesztő nemsokára kiadja az arcképemet. Elveszem azt a leányt én. Az ifjú színész azonban, aki szerelmes a leánykába, nem tud hírre kapni, mert három kritikus: Hunyori, Kunyori és Gunyori mindig ócsárolja a lapokban. (No iszen, akit még a mi lapjainkban is ócsárolnak, az azután el is mehet zabot hegyezni Árva megyébe.) Jó barátja, a vén színész ekkor azt tanácsolja neki, hogy ha hírre akar kapni, előbb haljon meg. Úgy tesznek. Feleki lefekszik az ágyba, s ott marad a darab végéig fekve. Ebből a szerepből bámulatos keveset lehet csinálni, fő feladata az levén a művésznek, hogy ne szuszogjon, és el ne találjon aludni.

A vén színész azonban Mózsival, a színházszolgával egyetértve, belármázza a várost, hogy meghalt az ifjú talentum, mérget ivott!

Erre a hírre jön a három kritikus: Hunyori, Gunyori és Kunyori, s első dolguk nem az, hogy a szerencsétlen halottat megnézzék, amikor mindjárt észrevennék, hogy az csak teszi magát, hanem előfogják az inast, s egyik egy forintot, másik kettőt, harmadik négyet ígér neki, ha ez esetet elmondja előttük kapós újdonságul. De, édes barátom, lopni szoktuk mi az újdonságot, nem négy forintért venni. Szegény kritikusnak egész havi bére négy forint, meg egy pár fejelés csizma, sok színésznek kellene addig mérget inni, míg azért az újdondászok négy forintot adnának ki. A vén színész, aki természetesen Egressy, azután min-

denféle alakban visszajön, majd mint tót házmester, majd mint mészároslegény, majd mint zsidó szenzál, s remek alakoskodásaival rászedi a kritikusokat; azok megsiratják, feldicsérik a megboldogultat, aztán előjön a gazdag úr is, minthogy a színész most már nagy hírre kapott, Felekit felköltik, kedves egészségére kívánják az éjszakai nyugodalmat, s hozzáadják a gazdag kisasszonyt; akit meg is érdemelt; mert nem bolondság ám az embernek másfél óra hosszat az ágyon feküdni, és még a legyet sem hajtani el az orráról. A kritikusok pedig méltó bűnhődésül átadatnak a közvélemény ostorának.

Két érdeme elvitázhatlan az ifjú szerzőnek; egyik az, hogy darabjában nem dalokra és táncokra építette a hatás reményét, hanem egyedül a drámai művészet alakító erejére; másik meg az, hogy nem írt benne magának címszerepet, ami különben szokás. Harmadik meg az, hogy nagyon megkívántatta az emberrel a vacsorát.

Mikor vége volt a játéknak, kérdezém szomszédomtól:

– Hát remélhető-e, hogy lesz Szerdahelyiből jó színész?

– De már lesz – felelt ő egész megnyugodva.

Magam is azt hiszem.

[sz. n.], *Előadások a nemzeti színpadon*, Délibáb 1856. augusztus 3. 31. sz. 374.

Július 26-kán Kobler testvérek javára és utolsó föllépteként: *A két tündér*. Mimikai egyveleg, táncokkal 1 felv. Ezt megelőzte: *Egy úr és egy asszonyság* Vígjáték 1 felv. Írták Xavier, Duvert és Lauzane, Franciából ford. Egressi B. – E darabban mind Szigeti, mind Latkócziné igen sikerülten játszottak. A balettet illetőleg, abban a Kobler testvérek kellemes táncaikkal és csoportozataikkal a közönség többszörös tapsát vítták ki, s talán azért, hogy utolsó föllépтük volt, de referens előtt úgy tetszett, hogy ma még legsikerültebben működtek; – hanem a zenekar, – az ugyan készületlen volt, minden pillanatban akadozott. – Közönség közép számmal.

Július 27-kén: *Egy szekrény rejtelme*. Eredeti népszínmű 3 szakaszban, népdalokkal. Írta Szigligeti. – Rég nem adták e darabot; nem nagy kár volt érte, mert bizony nem sokat ér. Margit szerepében Fáncsy Ilka lépett föl, ő azt sok könnyűséggel adta, s kivált az első szakaszban több sikerült jelenete volt, habár előadásbeli gyöngesége, mint kezdőnek, ma sokkal inkább föltűnt mint közelebb *Rómeó*ban. Tóth jellemzetesen játszotta a zsugori Rikoltit, nemkülönben Szerdahelyi derék Mátyás volt. – Közönség, kivált földszint és karzaton nagy számmal.

Július 28-kán először: *Özvegy és proletár*. Eredeti vígjáték 1 felv. Írta Beöthy László. – Ezt követé... de e mellett a másik darabot közvetlen meg sem lehet említni, a nélkül hogy ezt, t. i. Beöhy Lászlóét meg ne sértenők: oly nagy különbség van e darab, és az alább címzett között. – Tehetségdús ifjú humoristánk e művét a Divatcsarnok 1854 első évnegyedi folyamában megjelent *Sz. Pierre testvérek* című, fájdalom külföldi tárgyú víg novellájából öntötte, s a darab, mely, levonván a levonandókat, valóban élénk helyzeti komikummal bír, annyira életrevalónak mondható, hogy ha szerzőnek kedve volna azon némi javítást tenni – főleg: az éji jelenetet naplementre igazítni át, hogy a több rendbeli látogatások nagyobb valószínűséggel bírjanak, s továbbá néhány vastag bonmot, többször fölmerülő konyhai styl (péld. ott, hol ez a cigány szó is előfordul: Kampec, ugyan kérjük, mit jelenthet ez tulajdonképpen?) simítása-, és az egész naplófelolvasás kihagyásával – azt sikerültebb vígjátékaink, vagy mivel abban inkább az alsó komikum szerepel, tehát bohózataink közé számíthatnók. – Ezt követé szintén először és szabad hinnünk, egyszersmind legutoljára: *Rászedtek a komédiások*. Eredeti bohózat 1 felv. Írta Szerdahelyi Kálmán. Megvalljuk, csakugyan rászedtek minket is e komédiások, mert azt valóban nem hittük, hogy a nemz. színházban színre kerülhet ily minden bírálaton alul álló, szellem s ügyesség nélküli, sőt ízetlen, aljas fércelem; a bíráló-választmány műértőségét bámuljuk, hogy önmagát, a színházat, az a fölött őrködőket és annak közönségét egyaránt sértő ily botrányt átereszteni tudott!... Mit gondoljunk már most a legközelebb színre kerülő pályavígjátékokról is; azokra nézve e darab adatása ugyan szép ajánlatul szolgál!... Beöthy L. darabja végével, a szépszámú közönség által erősen hívaték ki, de nem jelent meg. Hanem bezzeg annyival inkább előugrott Szerdahelyi Kálmán, midőn végül a legfelsőbb körben ülők kikurjongaták, mely kihívási dicsőségét szerzőnek azonban cseppet sem irigyelhetni, miután darabjából megtanultuk azt az annyira találó axiómát, hogy: „ötven kar-

zati jeggyel akárki híressé lehet”! – Valóban sajnáljuk, hogy szerző, ki játéka által a közönség kedvencévé kezdett válni s a journalistika által annyi előszeretettel karoltatott föl, és méltányoltatott, e darab írására vetemedett, melyből minden oldalról vastagon kirí, hogy az életet és társadalmi viszonyainkat éppen nem ismeri, s azért fércel össze oly művet, melyre az ember nem is kacagva, hanem méltó haraggal mondja: merő ostobaság! Vagy talán azt hiszi szerző, hogy arra a kontóra, mert meglehetős színész, a közönség nyakára ülhet ilyen kotyvalékokkal? Nem úgy van. Nincs nehezebb föladat, mint a közönség kegyét megnyerni; de nincs egyszersmind könnyebb dolog, mint azt elveszteni.[10] Ezt jegyezze meg Szerdahelyi, és most menjen szépen kezet csókolni azon uraknak, kik darabja adatására fölbiztatták, s kiknek köszönheti, hogy a pegazus oly csúfosan ledobá.

Július 29-kén: *Tell Vilmos*. Opera 4 felv. Zenéjét szerzette Rossini. – E mű ma részben új szereposztással került színre, mely az előadás sikerét szembetűnőleg növelte. Gesslert ugyanis Benza, Leutholdot Vangel és Gemmit Bogya Róza kisassz. adta. Méltánylólag kell megemlékeznünk Bogya R. kisasszonyról, hogy elvállalta e nagyon másodrendű szerepet, s figyelemreméltólag kiemelte azt, mely azelőtt, más kezek között, mintegy észrevétlenül veszett el e darabban. Az Erkel vezénylete alatt játszott zenekar az énekkarral együtt folyvást jelesül, szabatosan működött, sőt egyesek is igen kielégítőleg énekeltek; így péld. a második felvonásban Ellinger majd Füredivel párosan, majd ismét Kőszeghivel harmadmagával zajos tapsokban érdemelte ki gondos előadásának méltánylatát.

Július 30-kán: *A szép marquisné*. Eredeti dráma 4 felv. Írta Kövér Lajos. – Bulyovszkyné távolléte után először lépvén föl ma De Lange marquisné szerepében, a közönség által zajos tapsokkal fogadtatott, és szerepének mint mindig úgy ma is kellő hatással felelt meg. – Feleki Bourignard tábornok, nagyon készületlen volt. – Munkácsi Flóra Marsay Hetén utolsó jelenetét a 3-dik felvonásban, sikerülten adta.

Július 31-dikén: *Szerelmes ördög*, Balett 5 felv.

Augusztus 1-sején: *Falu és város*. Dráma 5 felv. Magyarította Bulyovszkyné.

[10]emend.: hiányzó pont pótlása

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 5. 180. sz.

A *Délibáb* – miután Szerdahelyi bohózatát, mint „szellem s ügyesség nélküli, sőt ízetlen, aljas fércelmet” minden bírálaton alól állónak (igen helyesen) állította, aggodalmát fejezi ki, „hogy midőn a bíráló választmány ily sértő botrányt átereszteni tudott, mit lehet gondolni akkor a legközelebb színre kerülő pályavígjátékokról.” Ennek ellenében ki kell jelentenünk, hogy a pályavígjátékokat egészen más választmány bírálta, oly írók például: mint Eötvös, Czuczor[11], Jókai sat. – kikben a közönség a legnagyobb biztosítékot találhatja. Szerdahelyi bohózatának bírálói – magánérdekből örömest engedve tért az általuk is netán rossz szemmel nézett kritikusok elleni helytelen színpadi polémiának, oly tévedést tettek, mely után egyéb lovagias teendőjük nem lehet, mint helyüket elhagyni; hogy ne legyen alkalmuk ismét a buzgó s erélyes igazgatóságot kompromittálni, melynek halmozott teendői közben, nem marad ideje, minden elfogadott darab elolvasására.

– G., Nemzeti színház, Budapesti Viszhang 1856. aug. 7. 32. sz. 266.

Július 27-én *Rászedtek a komédiások*; bohózat 1 felvonásban Szerdahelyi Kálmántól. – Nagyon szeretnők a darabróli véleményünket teljesen elhallgatni, mert egyrészről a journalistika már határozottan kimondotta ítéletét fölötte, más részről pedig ily késő beszédünkkel csak szalmát csépelünk, s ellehet rólunk mondani: késő eső után a köpenyeg; azonban utolsó számunkban tett ígéretünket beváltani, olvasóink iránti kötelességünk. Halljuk a darab meséjét! – Ámori Gyula színész (Feleki) Szereti[12] Dicsvágyi (Szilágyi) gazdag embernek Flóra nevű leányát (Munkácsi Flóra.) De Dicsvágyi, ki csupa író és festész barátokkal

[11] emend. ebből: Cucor
[12] emend. ebből: Szereti

dicsekedhetik, erről a szerelemről semmit sem akar tudni, sőt határozottan kijelenti, hogy ő csak oly embert fogad el vejének, ki híres neves, kit az újságok dicsérnek és magasztalnak, kit még életében megkoszorúznak, kinek a múzeumokban is emlékek állíttatnak.

Dicsvágyi Ámori Gyulát, midőn ez lakására ment leánya kezét megkérendő, onnan elutasította, mert úgymond, mit mondanának író és művész barátai, ha ilyen emberrel társalgásba bocsátkoznék?! Azonban arra mégis rá hagyta magát venni, hogy személyesen menjen el a színész hónapszámra fogadott lakására.

Nem magyarázhattuk meg eddig, hogy ez a quasi-maecenas Dicsvágyi az emberiség miféle osztályához tartozzék? Honoratior nem lehet, mert manierjai ellenkezőt tanúsítanak; tőkepénzes, nagykereskedő sat. szinte nem lehet, mert oly együgyűséggel, mi a következőkből kitűnik, efféle állásra nem vergődhetett. Hogy azonban mindenesetre valami különc, és szerző phantásiájának dicséretére legyen mondva, az aztékek csodálatosságához[13] hasonló[14] lény, onnan merjük állítani, mert midőn *Rachelt* a halhatatlan színésznőt emlegetik, anno 824 korbéli sarkig érő világossárga tobákszín rokkot visel.

Dicsvágyi eltávozik Ámori lakáról, s ez már desperálna, midőn elérkezik barátja Alaki (Egressy) és Mózsi inas (Tóth Soma.) Beszél, panaszkodik egymásnak a két színész, szűrik a levet hatalmasan, és abban állapodnak meg, hogy ők lefőznek mindenkit, rászedik az öreg Dicsvágyit, rászedik a kritikusokat[15], és így *egy csapással két legyet sújtanak agyon!*

De mi módon vigyék ki a tervet?... megvan! Ámori holtnak fogja magát tétetni, Mózsi inas siratni fogja, és Alaki világszerte azt fogja hirdetni, hogy a *derék színész* (!) azon kétségbeesésében ivott meg egy pint mérget, mivelhogy a kritikusok méltánytalanul bántak vele, s mivelhogy ő Flóra bírása nélkül nem élhet tovább, nem teheti fel fejére többé a parókát és lábára a koturnust, mivelhogy így többé – nem komédiáskodhatik!

Ha más becsületes rossz színész, kinek érdemeit a kritikusok nem méltányolták, patkányméreggel véget vet életének, következő eljáráson megy keresztül:

1. Feljelentik ezt az igazgatóságnak, hol neve a lajstromból kitöröltetik.
2. Feljelentetik a rendőrségnél, hogy egy bolond ember öngyilkos lett

---

[13]emend. ebből: csodálatosságáüoz
[14]emend. ebből: hasoló
[15]emend. ebből: kritikusok

3. A rendőrségtől[16] jelentést küldenek a Rókhus kórházba, hogy van ismét egy kadáver, melyen az orvostanulók anatómiai experimentumaikat gyakorolhatják, s demum.

4. a színészt eltemetik, megsiratják akik szerették, s az újdondászok nem licitálnak a megboldogult biographiájához[17] szolgáló adatokért.

De hja, Ámori egészen más fajtájú rossz színész; előjőnek a kritikusok: Gunyori, Hunyori és Kunyori és tudakozódnak a meghalt öngyilkolási okáról.

Csakhamar rájönnek a valóra (?) Az ő méltánytalan referádáik hozták elő e roppant szerencsétlenséget.

Az is kisül, hogy egyikük csupán azért nem szenvedhette, mert mikor találkozott véle, nem köszönt neki. A másik feleségének pedig megtetszett, mit meg kellett bosszulnia. Ezt Ámori szíve el nem viselhette, ezért megkellett halnia. (Bizonyosan nem olvasta Ámori uram a Magyar Sajtót és a Pesti Naplót, melyből megtanulhatta volna, hogyha szólnak is valamit a kritikusok a színész ellen, azért az ne adja magát patkányméreg kúrára, hanem írhat cikkeket, melyek még életében megkoszorúzzák.)

Ezenközben bejő Alaki házmester alakjában s beszél egyet-mást a megholtról, de a kritikusok tökéletes adatokat kívánnak, s míg életében Ámorit egyakaratúlag sújtották, most egymásnak estek, s Mózsiból a szavakat pengő forintok ígéretével akarják kicsikarni. Egyikük azonban sebtiben elfut, hogy a nyomdában a régibb gyalázó cikket kiszedesse s a helyett Ámori fölött dicsérő emlékbeszédet tétessen be.

Bejön egy mészáros (ismét Alaki) és vérben forgó szavakkal kérdezi, hogy mi történt itt? megtudja, hogy barátja Ámori meghalt; megtudja, hogy halálának oka a kritikusok! Erre aztán fölgyürkőzik és formálisan fel akarja falni őket.

Ha igaz, hogy az ökröt szarváról, az embert barátjáról lehet megismerni: úgy Ámori urat erről a vadember mészáros barátjáról tökéletesen megismertük. Hát az ilyen baráttal dicsekvő színész bírhat művelt lélekkel, az ilyen számolhat koszorúkra, és a kritikusok méltánylatára?

Adjunk hálát az istennek! A mészáros még sem falta fel a kritikusokat, hanem elment, és jött helyette Dicsvágyi leányával, ki nagyon sír (csupán tettetve) és kedvese testére borul, ki – ha jól vettük észre az orrát fújta, – legalább mozgott. – Dicsvágyi nehogy renoméjából veszítsen később, midőn már egy zsidótól

[16] emend. ebből: rengőrségtől
[17] emend. ebből: biographájához

(detto Alaki) az elhunyt ruhadarabjait 10,000 pfrtért megvette emlékül, s annak egy 50,000 frtról szóló váltót adott át, oly levelet ír, mely szerint még a szerencsétlenség előtt beléegyezett volna leányának a színésszel való házasságába.

És e levél által egy csapással két légy üttetett agyon: – Dicsvágyi és a kritikusok, a rossznak ezen átkozott ellenségei!

Tehát a darab meséje eddig. – A játszók közől meg kell dicsérnünk Egressi–Alakit, ki valóban remekül alakított, és Tóth Somát, ki úgy látszik iparkodik, hogy elődje Telepi helyét egykor elfoglalhassa.

Hogy a darab együgyű és rossz kivitelű meséje mellett jobb lett volna ha anekdotának maradandott, a mi volt; hogy e bohózatnak keresztelt mű minden nemesebb ízlésű hallgatót megbotránkoztatott; hogyha szerző skandalumot akart elérni, azt elérte; hogy szerző azon talpraesett mondata: „Ötven karzati jeggyel elérhetni a dicsőséget” – teljesült, mert a karzat kihívta s ő megjelent, – hisszük és valljuk!

De hogy szerzőnek ezen első színműírási kísérlete hősének dicsőségre jutási kísérletével megegyezik, az is igaz. Mert célja egyedül az volt, hogy darabja adassék, hogy azon neve tündököljék, hogy beszéd tárgya legyen. – Hiába a dicsvágy különféle! Egy kor egy ember csak azért gyújtotta fel a világ legszebb templomát, hogy – *róla beszéljenek*!

Kik alakították e darab elfogadásánál a bíráló választmányt? nem tudjuk, nem is kutatjuk; de hogy szerzőnek célt érnie könnyű lehetett, azt több ok és a tapasztalás igazolja.

Ha nem pusztán dicsőség utáni viszketeg készteté Szerdahelyit e darab írására – miért nem nyújtá be darabját a pályázott vígjátékok közé?

Talán ez esetben nem remélé előadatását? Talán félt, hogy neve nem fog a színlapokon ragyogni? ezt szinte nem feszegetjük, csak azt reméljük, hogy ezentúl olvasóinkat nem lesz alkalmunk ily silányságok ostorozásával untatni, s ha volna – mit távoztasson el tőlünk Thalia! – bizonyára ignorálással, a félreismert lángelmék legsúlyosabb mennykövével büntetendjük.

Minekünk sem feleségünk nincs, ki szerzőbe beleszerelmeskednék, sem Szerdahelyi urat nem ismerjük (csak a színpadról,) s így üdvözletét sem várjuk, lám még is merünk szólani. Tehát nem csupa bosszú a kritika. Tehát még sem való, hogy „Egy csapással két legyet!” – s bizony-bizony rá nem szednek minket a komédiások! – G.

–ss. [Greguss Ágost], *Néhány alkalmi szó az Özvegy és proletár s Rászedtek a komédiások című darabok körül,* Pesti Napló 1856. aug. 7. 366-1949. sz.

(Először adattak a nemzeti színházban júl. 27-kén.)

Nem jól fejeztük ki magunkat, midőn Beöthy László és Szerdahelyi Kálmán urak fenncímzett darabjairól tett jelentésünkben azt mondók, hogy e darabokról alkalmilag még szólandunk. Azt kellett volna mondanunk, hogy a két darab alul van azon színvonalon, hol már bírálatról szó lehet, s így mindössze a drámabíráló-választmányt kellett volna megrónunk e darabok elfogadásáért. Igaz ugyan, hogy mi az „alkalmilag" alatt e darabok második előadását értettük, s kecsegtetvén magunkat azon reménnyel, hogy második előadás nem is lesz, úgy hittük, az alkalom hiánya már magában fölmentend az alkalmi szólás kötelessége alól.

E bevezető sorokból is láthatja azonban az olvasó, hogy, ha csakugyan mégis bekövetkezendék az említett alkalom, akkor sem bocsátkoztunk volna a két darab részletesb elemzésébe, s csak általánosságban mondtuk volna ki mind a kettőrül, hogy drámai fejlődésnek nyoma sincs bennök, hogy eseményeikben nincs valószínűség, hogy egyetlen oly alakot sem mutatnak, mely csak legtávolabbról is bizonyos jellemmé nőne ki, s hogy érdekük csak éppen bohó ötletek összetűzésében rejlik. (Ezt Szerdahelyi úr alkalmasint érezte, midőn a maga darabját bohózatnak nevezé el.) Beöthy úr darabjában különösen megróvtuk volna az erkölcsi nihilismust, mely a frivolságban keres menedéket s frivolságában talán humornak tartja magát; az erkölcsi érzék hiányából magyaráztuk volna meg magunknak azon torzképeket, melyek a komikumnak komikumot nem tűrő helyekre való alkalmazásából erednek, s csak a fél és ferde míveltségű ember ízlésére nem hatnak sértőleg; emlékeztettünk volna a szembeszökő reminiscentiákra a *Két férj neje* című francia vígjátékból, mely megvan a nemzeti színház repertoirjában is; hozzátettük volna, mint Salamon úr a B. Hírlapban megjegyzé, hogy a szerzőnek vannak elmés ötletei, hogy párbeszédei gördülékenyek, hogy írása gyakorlottságot tanúsít, de hogy – mint szintén a B. Hírlapban olvassuk – a közönség műveltebb részét nem tartja tiszteletben, és fesztelensége gyakran

válik sértővé. Átmenve Szerdahelyi úr darabjára, megjegyeztük volna, hogy ez magán viseli a kezdőség minden hiányát, ennélfogva az írásbani járatlanságot is; kiemeltük volna különösen, hogy a szerző a feltüntetett irodalmi és művészeti viszonyok és vonatkozások festésében merő ellenkezésbe lépett a fennálló valósággal és így a különben is valószínűtlen mesét még valószínűtlenebbé tette; s mindezek folytán megróttuk volna őt azért is, hogy oly ügyetlen módon ügyekezett a kritikusokat nevetségesekké tenni, ... de nem róttuk volna meg általában azért, hogy a kritikusokat akarta kifigurázni.

A lapokban mégis ily megrovással léptek föl Szerdahelyi úr ellen; és ezen megrovás szolgált nekünk ezúttal alkalmul a felszólalásra: nem, hogy a darabot védeni akarjuk, mert azt magunk is bírálaton alólinak tartjuk; de, hogy ne látszassunk helyeselni azon felfogást, melyből efféle megrovás származott.

Egyik lap azt mondá, hogy Sz[erdahelyi]. úr „bohózatot írt – privát passióból a kritikusok ellen, kik nota bene őt mindig érdemén fölül dicsérték.” Egy másik így szólott: „Szerdahelyi Kálmán darabjában a magánszenvedély, az író személyes bosszúja s a pasquill akart mutatkozni egy egész osztály és egyesek ellenében.” Még egy másik ezt jegyzi meg: „Jóllehet ő (Szerdahelyi úr) nagyon élesen bánt a kritikával, mégis kedvező ítéletet mondunk művéről, bebizonyítandók, hogy jobbak vagyunk hírünknél.” Többet nem akarunk idézni; – az idézett három hely is eléggé mutatja, hogy a bírálók hibás állást foglaltak a szerző irányában: mert először nem a bohózat szerzőjét elvontan, hanem a színész Szerdahelyit vették elő, mint kiről a bírálatnak szinte naponkint van alkalma szólani; másodszor, mert a közönség nagyjában azon gyanút gerjesztik, mintha azt hinnék, hogy a kritikus oly valami „ne-bánts-virág”, akit szentségtörés nélkül nem is lehet kifigurázni.

Nem állítjuk, hogy bírálóink valóban azt hiszik, hogy a bírálót nem szabad éppen úgy komikailag feltüntetni, mint a falusi jegyzőt, a szegény kántort, a rabulista ügyvédet, a pedáns tanárt, a gőgös aristokratát, a kalmárt, stb., szóval a társadalom minden külön osztályosát; mert ily állítással megsértenők bírálóinkat, kikről mégis csak föl kell tennünk annyi emelkedettséget, hogy osztályuk számára nem igényelnek efféle képtelen kiváltságot; – hanem csak azt mondjuk, hogy eszélytelen föllépésükkel alkalmat szolgáltattak a nagy közönségnek azon gyanúra, mintha ők magokat komikus alakok szolgáltatása tekintetében végkép adómenteseknek tartanák.

És ezen gyanút még inkább erősítheti az, hogy „elbízottság”-gal is vádolják a bohózat szerzőjét. Mintha ez volna az okoskodás: „Eddig mi bíráltuk őt; most meg ő merészkedik bírálni akarni minket, – mintha ő állana mi fölöttünk, nem pedig mi ő fölötte!” Collegáink nem így okoskodnak; sokkal jobban ismerjük őket, semhogy föltehetnénk róluk ily kezdetlegességet; – hanem a közvélemény könnyen alácsúsztathatja nekik ez okoskodást, annál inkább, mert a megrovó sorok között azt is találjuk, hogy a kritikusok Szerdahelyi urat „mindig érdemén fölül dicsérték,” hogy ő „eddig túlzott méltánylásban részesült,” stb. Ekkor aztán az olvasó így fogja formulázni a megrovást: „A kritikusok mindig dicsérték Szerdahelyit, s ő mégis a kritikusokat támadta meg;”... s ekkor az olvasó fölteszi a bírálókról, hogy ezek most Szerdahelyi urat hálátlansággal vádolják. Pedig éppen az is, hogy Szerdahelyi úr, kinek személyesen nem igen lehet oka haragudni bírálóira, kritikusok kifigurázását kísérté meg, ezen kísérletével mintegy fölhíván őket (legalább a gyöngébbeket) arra, hogy ezentúl ellene legyenek, miután eddig mellette valának, ezzel ő oly elszántságot és függetlenséget tanúsít, mely neki inkább becsületére mint szégyenére válik. Hogy rossz darabot írt, s hogy a célba vett kifigurázás nem sikerült neki, az mindenesetre baj, de legkevésbé sem nagyobb baj, mint az, ha valamely más írónak, aki nem színész, valamely más tárgyú darabja nem sikerül.

Hogy Szerdahelyi úr rossz darabot akart legyen írni, józanul föl nem tehetni; hogy pedig megírt rossz darabját netalán jónak tartotta, azt mondhatjuk elfogultságnak, de nem elbízottságnak, – vagy (ha már kell, hogy elbízottságnak mondjuk) csak oly fajta elbízottság ez, mint azon más íróké, akik nem színészek és rossz darabjaikat szintén jóknak tartják. A bírálatnak tehát azt kell mondania, hogy Szerdahelyi úr rossz darabot írt, de nem azt, hogy elbízott; mert az ő elbízottsága vagy el-nem-bízottsága nem tartozik a dologra, s aki ezt emlegeti, azt árulja el, hogy nem az írót nézi az íróban, de a színészt, a mi újólag nem tartozik a dologra. Kikelhet a bírálat bátran a drámabíráló választmány ellen, miért fogadott el oly rossz darabot, minő a Szerdahelyi úré; de ne feledje, hogy semmi köze a színészhez, midőn ez mint író lépett föl. A bíráló legyen tárgylagos: vizsgálja a munkát, a mint az van, s ne törődjék írója társadalmi állásával; ha a munka a bírálók nevetséges oldalait akarja gúnyolni, ne nézzen egyebet mint azt, hogy sikerült-e a gúnyolás vagy nem, és feledje, hogy társadalmi állásánál fogva ő maga is azon osztály tagja, melyet a munka írója tárgyul választott.

A bírálat éppen nem engedi meg, hogy valamely osztályt ne legyen szabad nevetségessé tenni; ostorozza a hiú költőket, kik azt hiszik, hogy túl vannak minden bírálaton, és ostorozza a színészeket, kik magokat sérthetetleneknek tartják; – következetesen tehát meg kell engednie, hogy a bírálók sem sérthetetlenek, s így őket is szabad kigúnyolni. Fő dolog csak az, hogy a gúny találó és igaz legyen, mit Szerdahelyi úr darabjában ugyan nem találunk. De ez esetben hát nem azért kell megrónunk Szerdahelyi urat, hogy *gúnyolt*, hanem azért, hogy *rosszul* gúnyolt. –ss.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 9. 184. sz. 754.

Aug. 8-án: *Özvegy és proletár*, Beöthy László vígjátéka.

Hibái mellett is e mű bír két jó oldallal, a folyékonyság és elmésséggel. Ennek tanúsága, hogy a közönség ma is jól mulatott rajta. Kár azonban, hogy Beöthy mint látszik nem gondol azon több felől javasolt igazításokra, mik művét sokkal jobbá tennék.

Sikerültebb előadás által azonban e mű így is sokat nyerne, de a szereplők – Szigetit kivéve – nem gondolnak a természetességgel, s túlságokhoz, s grimaceokhoz folyamodnak.

Szerdahelyi a proletárt egész bohózati szeleburdivá teszi, s bár e szerep az író által is el van hibázva, de egy művész sokat enyhíthetne kirívó félszegségein. Szerdahelyi azonban ezt nem teszi. Igyekszik minél inkább burleszk lenni. Kiabál a hol beszélni, rohan a hol szaladni, legénykedik a hol legérkedni kellene. Csak azon jeleneteire hivatkozunk, midőn például a nő hívására vissza nyargal, vagy midőn az özvegy kezeit oly ízléstelenül csókolgatja, vagy midőn a konyhában lévő hölgynek az ajtón át parancsolgat, vagy midőn a tengerész előtt hazudott kalandjait oly ultrírozott modorban adja elő.

Salamon Ferenc (ki bírálóink között már magában azáltal is kiválik, hogy nem bel- vagy külföldi tekintélyek lábán jár, hanem önmeggyőződését követve – egyenest szokott nyilatkozni) közelebb a B. Hírlapban ezt írá: „többször volt alkalmam Szerdahelyi úr, mint kezdő színész túlságos otthonosságát megróvni,

mint művészietlen elbizakodást; de mindig csak azt tettem föl, miszerint e kezdőnk színpadi túlságoskodásai a karzat kedvéért történnek. Azonban most (t. i. a *Rászedtek a komédiások* adatásakor) tűnt ki, hogy ez elbizakodásnak indoka a közönség iránti tiszteletlenség, és a színpadi illemnek – mondhatni – megvetése. Rá nézve a közönség műveltebb része mintha nem is volna.”

E szigorú sorokat mai játékában, nagy részben igazolva láttuk.

Képzeljük, mint mosolyog Szerdahelyi úr, ha t. i. méltónak találja a kritikákat elolvasni. Mosolyog, és azt gondolja: „csak még is nagyon az elevenre találhattam én, miután botránynak keresztelt bohózatom óta a kritikusok sokkal kíméletlenebbek hozzám, mint eddig voltak.” Ha ezt gondolja Szerdahelyi úr, nagyon csalódik; bár annyi[18] igaz, hogy mi is e nap óta alkalmazzuk irányában a szigor mértékét. E szigorúság oka azonban nem ártatlan bohózatának élcei, hanem egészen más, melyet most egyszer mindenkorra, nehogy félremagyaráztassunk, szükségesnek látjuk elmondani.

Mi mindig elnézéssel tudunk lenni a kezdők gyöngéi iránt, ha látjuk, hogy szép tehetséggel bírnak, (és azt senki sem fogja tagadni, hogy Szerdahelyi úrban kiváló tehetség van;) de ha tapasztaljuk, hogy valaki az elbizakodás papír léghajójában jogosítva érzi magát a szépműtan[19], és színpadi illem korlátain túl hágni, akkor lemondunk a kimélyről, hogy rendre utaljuk azon tehetséget, mely akaratosan tévúton jár.

Pirulnunk kellene önmagunk előtt, ha oly nevetséges dolgok által, minők Szerdahelyi úr bohózatában előfordulnak – sértve éreznők magunkat, s még jobban kellene pirulnunk, ha ez az igazságosság terét feledtetné velünk.

Mi sohasem fogjuk Szerdahelyi úrban ezentúl sem összetéveszteni az ügyetlen bohózatírót az ügyes színésszel; s legfölebb miután e színpadi műve, némileg világot vetett felfogási – eszme – és nézetkörére, csak a menyiben annak befolyását látandjuk színészkedésében, fog nékünk ez némi Ariadne-fonalul szolgálni.

Sajnáljuk, hogy ezeket elmondva, nem marad terünk *Aranyvári Emília kisasszony*[20] táncát megdicsérni, ki Gizellában (mely a vígjáték után adatott) kitűnő grace és korrektséggel működött, s a szép számú közönség átalános szép tetszésében részesült.

---

[18]emend. ebből: anyi

[19]emend. ebből: szép műtan

[20]emend. ebből: kisaszony

[sz. n.], *Néhány szó – fölvilágosításul*, Hölgyfutár 1856. aug. 9. 184. sz. 754.

–SS. [Greguss Ágost] közelebb a Pesti Naplóban Szerdahelyi *Rászedtek a komédiások* című bohózatáról szólva (mellesleg legyen megjegyezve, kár nekünk tovább is bolygatni a holtakat) midőn azt „bírálaton alólinak tartja," egyúttal a kritikusok eljárása ellen szólal fel, melyet e bohózat iránt tanúsítottak.

Vádolja a bírálókat, kik azért róvták meg Szerdahelyit, hogy a kritikusokat akarta és merte kifigurázni; s ez állítás igazolására, az illető bírálatokból szavakat idéz.

Mi csak arra felelünk, mi ránk vonatkozik. –SS. nevezetesen a Hölgyfutár e mondatát is idézi: „bohózatot írt (Szerdahelyi) – privát passióból a kritikusok ellen, kik notabene őt mindig érdemén fölül dicsérték."

Ebből –ss azt következteti, hogy mi a bohózat szerzője helyett, a színész Szerdahelyit vettük elő, sat. Hanem –ss rosszul következtet, s azért következtet pedig rosszul, mert soraink értelmét nem fogta fel.

Mi éppen nem haragszunk, ha kritikusok, vagy írók a gúny színével állíttatnak színpadra; s ezért nem volt kifogásunk Jókai költői ellen (*Manlius Sinister* és *Kálmán király*ban) Dryzen ellen (Dobsa *Guttenberg*-jében) mert rossz színben állíttattak ugyanezek is elénk, hanem többé kevésbé írói ügyességgel.

Mi jelenleg is Szerdahelyiben egyedül azon *gyámoltalanságot* ostoroztuk, mellyel a kritikusokat a színpadra hurcolá.

Úgy hisszük, mikor valaki (természetesen ép értelmű ember) valami művet ír, azt *bizonyos indokból* teszi.

Szerdahelyi botrányos fércművét látva, kerestük *az indokot*, mely őt e sületlenség föltalálására készté; ámde nem találtuk azt meg sem a józanész, sem az ihlet, sem az életben és sehol. Hátha – gondoltuk – őt erre privat cél, például bántalomérzet, vagy bosszúvágy vezette; de lépését itt sem találtuk *indokolva*, „miután Szerdahelyinek bírálóira nem igen lehet oka személyesen haragudni." S ezért jegyeztük meg az érintett helyen, méltó bámulással; mért írt tehát Szerdahelyi úr pasquillt a kritikusok ellen, kik mindig érdemén felül dicsérték. Hibánk tehát csak annyi lehetett, hogy nagyon is kíváncsiak valánk egy fiatal ember baklövésének okait megtudni.

–SS. becsülni való elszántság és függetlenség nyilatkozatát látja abban, hogy Szerdahelyi úr az őt dicsérő kritikusokat megtámadta. Mi ezt csak oly gyermekes juxnak tartottuk, mint midőn egyik másik falusi siheder a „La Mode Parisienne” nődivatképeinek torzonborz bajuszt fest – „aus Übermuth.”

Alkalmilag még lehetlen elmulasztanunk, hogy Szerdahelyi úrnak egy tanácsot ne adjunk, azon esetre, ha SS. úr által fölbátorítva még egyszer a színműírás sikamlós küzdterére lépve kedvet kapna ismét pasqilizálni. A vígjáték írásnak föladata lehet egész osztályok hibáit, gyengeségeit ostorozni vagy csipdesni – egyesekben; de egy vígjátékírónak sem szabad egész osztályt támadni meg legyen az orvos, ügyvéd, színész, vagy éppen bíráló – osztály.

S mert Szerdahelyi úr azon kívül, hogy három kritikust tüntetett fel, kik egy húron pendültek, még[21] a távollevőkről is csaknem úgy nyilatkozott, mint kiket bemutatott, innen vettük magunknak a jogot őt, mint egy egész osztály *megsértőjét – szigorún megróni*.

Salamon Ferenc, *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 9. 185. sz.

A Pesti Napló aug. 7-diki számában *Szerdahelyi* K. mellett, és *Rászedtek a komédiások* című darab bírálói ellen felszólalás történt. – Az mondatik ott, miképp helytelenül lőn a szerzőben megróva az elbizakodás, és a kritikusok azon gyanúba hozták magukat, mintha személyesen sértve érezték volna magukat Szerdahelyi úr „rossz” bohózata által.

Önigazolásul szükség elmondanom, miképp saját cikkemben először is azt ügyekeztem kimutatni, miképp úgy állítni színpadra, mint Szerdahelyi tette, semmi osztályt *nem szabad*, mert az *pasquill*, és többé nem tartozik a költészet körébe. Azt akartam mintegy mondani, hogy a hírlapokban olykor hevesen kitörő személyes polémiákat műintézetünk megalázása nélkül színre hozni nem lehet. Ezt a darabra magára mondtam, s nem szükség bővebben fejtegetnem.

[21] emend. ebből: pendültek,még

Cikkem másik része nem a színpadra, hanem[22] a színfalak mögött történő dolgokra vonatkozott. Ki akartam mutatni, hogy a színészeknek, ha színdarabot írnak, nagy előnyt adnak a külső írók felett – ők mint színműírók különös kiváltságokban részesülnek. Akármelyik kezdő színésznek azonnal elfogadják bármily rossz művét, s *a színészek maguk visszaélnek ez engedékenységgel*. E visszaélés megszüntetését hasztalan kívánjuk jelen körülmények közt a jól ismert drámabíráló választmánytól és az igazgatóságtól. Miután ahhoz fordulni hasztalan, magát az írót megróni kötelességemnek tartom, midőn mindjárt első darabjában nem *művet* akar írni, hanem személyes panaszait hozza a közönség elé. Igen, Szerdahelyi bohózatából tisztán látszik, hogy nem művészi cél állt szeme előtt, hanem a színészi osztály sérthetlenségét akarta egyfelől kiemelni, másfelől egy osztályt akart a közönség előtt befeketítni. – Nem elbízottságot látunk-e már magában a kiindulásban? Maga az író jól tudta, hogy nem költői, művészi célja van – s mi megtámadtuk az elbizakodást, s a visszaélést azon keggyel, melyben a színész-drámaírók részesülnek. Ez elbizakodás ellen szólani kellett és egyszersmind eszükre adni a színészeknek, miképp a drámaíráshoz nem az kell, hogy az ember a színfalakhoz dörzsölődött legyen, hanem az, hogy az ember mindenek előtt *írni* tanuljon – a színdarabíráshoz megkívántató egyénítési s compositióra való netaláni tehetséget írás által magában kifejtse. Ha már egy fiatal színész, ki a közönség és igazgatóság előtt kegyben áll, s e kegyet gyakorlatban tolla számára is erőszakolni akarja, (jól megértsük, nem egy komolysággal írt darabra nézve, hanem egy bohózatnak sem elfogadható egészen speciális, személyes és helyi alapú gondatlan fércelményre) – nem kötelessége-e fölszólalni annak, ki az ügyet szívén hordozza, ki a *visszaéléseket* megróni jónak és a maga helyén valónak tekinti, hogy a fiatal színész nem tartja komolyan szem előtt a színpad azon kis méltóságát is, mely még részben a[23] drámabíráló választmány eljárása után fennmaradt?

A másik a tapintatlansági vád, mely szerint a Szerdahelyi úr művét ismertető kritikusok a közönség előtt gyanúba hozták magukat – az egészen a mi dolgunk. – Higgye el a P. N. miképp rendkívül kellemetlen dolog volt e darabról írni, – sokkal könnyebb lesz vala hallgatni, mint ő tevé; – sokkal kényelmesebb lesz vala azt mondanunk, a darab kritikán alul van, s azért nem érdemes, hogy

[22]emend. ebből: hanom
[23]emend. ebből: részben s

róla beszéljünk; – s ez eszemben is volt éppen úgy[24] mint tán a P. N.-nak; de megvallom, nem sokáig haboztam, írni e műről, a drámabíráló-választmány, az igazgatóság, s egyik színészünk elbizakodása ellen, mit tettem volna akkor is, és éppen úgy, ha Sz. úr műve nem az újságírókat illette, hanem akármely csupán helyi személyes dolgokat tárgyazott volna hasonló művészietlenséggel s a komoly írói ügyekezet oly kevés jeleivel. A közönségnek szabadságában áll ítélni fölöttünk, s lehet, hogy a P. N. cikke nélkül is sokan voltak, kik a „személyes" szempontot szemünkre vetették. – Annyi bizonyos, hogy a közönséggel szemben (csak magamról szólva) egyéb, és nem a Pesti Napló cikke fog a gyanúsítás ellen megóni.

Még egy komoly szót. Fennemlített cikkében a P. N. lovagiasságot akar mutatni, egy szerinte méltatlanul bántott egyén iránt. Ez nagyon szép, s ismételjük, „komoly" dicséretet mondunk rá. Szerdahelyi úrnak nem ártott az a megrovás melyet tevénk, s tán még kevésbé árt a P. N. keserű vigasztalása. De szabadjon hinnünk, hogy a P. N. ép oly lovagias az *elvek* védelmében mint a *személyekében*. Például közelebbről egy regény ismertetésekor ez elv mondatott ki: „*a mai korban nincsenek jellemek, tehát azon regényírótól, ki a mai korból veszi tárgyát, nem lehet kívánni, hogy jellemeket fessen*." Egy ily elv védelme bizonnyal nem volna oly meddő fáradság, mint a személyek fölötti bíráskodás! Salamon Ferenc.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 10. 369-1952. sz.

Pest, aug. 10. A B. Hírlap tegnapi tárcájában Salamon Ferenc úr igazolja Szerdahelyi Kálmán úr darabja körüli eljárását. Salamon úr pontosan tudja, mi igazolhatja eljárását: az t. i., ha Szerdahelyi úr darabja pasquill. És csakugyan, ha Szerdahelyi úr darabja pasquill, akkor az eljárást teljesen igazoltnak kell néznünk. De itt rejlik éppen a tévedés: mert a pasquill fogalmát nem lehet alkalmazni Szerdahelyi úr darabjára. A pasquill bizonyos személyre, ezen bizonyos személynek bizonyos tettére vagy viszonyára vonatkozik; modorával a

[24] emend. ebből: ngy

személyt becsületében sérti, s ha nem rágalom is, a mit állít, de általában a fonákság szabad gúnyolásából a személynek aljas csúfolásába süllyed alá. Ez pedig nem illik Szerdahelyi úr darabjára, melynek meséje merő valótlanságon alapszik, s melynek kritikusai nemhogy csak távolról is majmolatai volnának bizonyos ismert egyéneknek, de oly bábok, melyek magokban világos tanúságai életbeli lehetlenségöknek.

Nem levén a darab pasquill, a bírálatnak tisztán szépészetileg kell eljárnia megítélésében, nem pedig netáni személyes indokokat vizsgálnia. Fölteheti a bíráló, ha úgy tetszik neki, hogy az író csakugyan a színészi osztály sérthetlenségét akarta egyfelől kiemelni, másfelől egy másik osztályt akart nevetségessé tenni: hanem ekkor is azt nézze, sikerült-e az írónak, a mit akart, nem pedig, hogy miért akarta, a mit akart. Egyébiránt Szerdahelyi úrra nézve elesik azon föltevés is, hogy ő a kritikusok elleni személyes panaszait akarta legyen közönség elé hozni, – mert éppen neki személyesen nincs oka haragudni a bírálókra, kik méltányosak voltak iránta.

Legyen szabad végül még kijelentenünk, hogy mi aug. 7kei cikkünkben koránsem Szerdahelyi úrnak személye védelmében lovagiaskodtunk, csak a szempontot jelöltük meg, melyből darabja észszerűen felfogandó. A dolog mivolta hozta magával, hogy a helyes szempont kijelölése egyúttal Szerdahelyi úr személyének védelmévé is lett. A P. Napló eddigi eljárása bizonyítja egyébiránt, hogy itt elvek vitatásának is legszabadabb tér nyílik, a nélkül természetesen, hogy a P. Napló maga mindig magáéinak ismerné az általa közlött elveket. Védje aztán ki-ki a maga elveit. Így azon elvet, melynek védelmét Salamon úr óhajtja, Mészáros Károly úr mondta ki a P. Naplóban saját neve alatt; őt illeti hát annak védelme is, – nem magát a lapot.

Mészáros Károly, *A Budapesti Hírlap műbírálójának*, Pesti Napló 1856. aug. 12. 371-1954. sz.

Salamon úr a Szerdahelyi Kálmán vígjátéka iránt vitatkozik a P. N. színi referensével, s midőn már végkép kifogy védveiből, fölhívja a szerkesztőséget, mi-

szerint védje azon közelebbről kimondott elvet, miképp: „a mai korban nincsenek jellemek, tehát a regényírótól, ki a mai korból veszi tárgyát, nem lehet kívánni, hogy jellemeket fessen.” Ezen tétel védelmére S[alamon]. F[erenc]. úr, magát a szerkesztőséget provocálja. A tisztelt szerkesztőség nyilatkozik s azt mondja, hogy azon tételt én állítottam légyen föl. Engedelmet kérek, hogy kimondhassam, miképp azon nézetet nem a szerkesztőség ugyan, de én sem nyilvánítottam. Az én oda vetett nézetem Degrének *Sors keze* című regénye ismertetésében, betűről betűre így hangzik: „mit tehet arról a költő, hogy most a közéletben, oly kevés a jellem; az eszmény (P[esti]. N[apló]. 354–1937).” E véleményben világos, hogy semmi műphilosophiai elv nincs felállítva, következőleg arra sincs szükség, hogy azt védelmezzük, vagy megtagadjuk. Mészáros Károly.

Salamon Ferenc, *A Pesti Naplónak (A Rászedtek a komédiások védelme ügyében)*, Hölgyfutár 1856. aug. 13. 187. sz. 765–766.

A P[esti]. N[apló]. a helyett, hogy észrevenné saját tévedését, mást figyelmeztet, hogy *tévedett*. – Ha a journalistának egyéb dolga nem volna, mint az, hogy egy oly kortársának, ki a *céltalan*, *meddő* vitákban találja gyönyörét, a műítészetnek ABC-jét magyarázza; – ha e magyarázatot oly méltatlannak nem találtam volna a P. N. műítészének tekintélyével szemben, a Budapesti Hírlap-ban megjelent aug. 9-iki feleletemben oly részletekbe kell vala bocsátkoznom, mint szükség egy gyermekkel, vagy merőben avatlannal[25] szemben, hogy a dolgot félre nem magyarázza, jól megértse, jól figyelembe és eszébe vegye. A P. N. nem értette meg a *Szerdahelyi* K. bohózatára írott kritikámat, pedig ott *tényeket* beszéltem. A Músát, vagy a paedagogia minden szeszélyeit kell most fölhínom, hogy adjanak szavaimnak oly világosságot, miszerint még az is megértsen, aki eddig nem akart megérteni!

[25]emend. ebből: avatlannak

Én azt mondám[26] Szerdahelyi úr művére (és pedig kétszer is mint *fő* és *különösen megjegyzendő* dolgot emeltem ki), miképp a szerzőnek már kiindulási pontját nem csak lehet, de kötelessége is rosszallni a drámaügy tiszteletben tartását szívén hordozó ítésznek. Azt mondám, miképp nem szabad csak azon célból írni színdarabot, hogy abban egyik osztálynak elégtétel adassék, a másik osztály, mint gaz-nép, mint kétszínű elvtelen, jellemtelen, gyáva állíttassék[27] elő. Nem szabad pedig azért, mivel a művészi és költészet codexei tiltják. Színházunk irodalmi műintézet lévén, az *megaláztatik*, mihelyt az író annak közönsége elé oly művet hoz, mely nem azon célból íratott, hogy aestheticai célt érjen el, hanem azért, hogy abban a társadalomnak, *mindegy akármelyik* osztályát aljasnak mutassa föl.

Kiemeltem, miszerint a társadalom akármely osztályából lehet az írónak választani egyéneket, kikben a nyegleséget, fukarságot, s az emberi lélek más *átalános gyengéit* tüntesse föl, és tegye komikaivá; – ekkor művészi és egyszersmind mellékesen erkölcsi cél van elérve. Ha orvosban, ügyvédben, íróban, kritikusban az átalános emberi gyöngeségek vannak komikaivá téve, távolról sem lehet az írót azzal gyanúsítni, hogy a társadalom egyik osztályát akarta befeketítni; – mert hiszen a műből látszik, hogy az írónak más célja volt. Az osztály megnevezését a költő csak a jellemzés, s a valószínűvé tétel kedvéért nevezi meg.

Szerdahelyi úr darabjának egész szerkezete, annak minden szava azt mutatja, miképp célja nem volt egyéb, mint egyik osztályt dicsőítni, a másikat sárral bekenve állítni elő. Igen, ez volt a darab *célja*. Szerző azon tévedésben volt, hogy ha a közönség *nevet* az ő nem színművén, nem vígjátékán, nem is bohózatán, hanem pasquille-ján, – az neki elég.

Csodálatos, hogy a P. N. is vele egy véleményen látszik lenni. A P. N. véleménye oda megy ki, hogy ezen osztályt kigúnyoló csinálmány nem lesz vala hibás, ha a P. N. műítészét és a közönséget jó ízűen megnevettette volna. Én pedig úgy okoskodom, miképp színházunknak nem az a célja, hogy ott az ember, mindegy akármi fölött – nevessen, és ha a legnagyobb tehetség írna is ily helyi és egészen speciális darabot, melynek *egyéb célja nincs*, mint akár a szabókat, akár az ügyvédeket, akár a journalistákat, akár a színészeket, akár a kereskedőket, akár az orvosokat, akár a kritikusokat, akár a borbélyokat kinevettetni, én azt pas-

[26]emend. ebből: modám
[27]emend. ebből: állítassék

quille-nak nevezném, még oly városban is, hol nemcsak két-három szabó sat. van az egész városban, kiket ál- vagy gúnynév alatt színre hoznak; még akkor is, ha a P. N. műítésze, az egész közönség, s magam is nevetnék a sikerült élceken, – s ha elismerném az író elmésségét és írói tehetségét. Azonban nehogy a P. N. ismét a pasquille szóba kapaszkodjék, melyre nem helyeztem a fősúlyt, – íme e szót elengedem, visszavonom. Csak arra kérem az egész művelt közönséget, találjon hát egy jobb nevet oly műre, melynek *egyedüli* célja az, hogy egy egész osztályt ráhazudott jellemtelenségénél fogva a közönség előtt nevetségessé tegyen. Ha a pasquille-t eddig gúnyiratnak neveztük, azt hiszem egy ily mű ennél rosszabb nevet, rágalmazó-iratot érdemel. No de, mondom, az elnevezés nem teszi se a mű lényegét, se annak súlypontját, a mit Szerdahelyi úr művére nézve a B. H.-ban elmondtam. – Én arra helyezém a fősúlyt, hogy *Szerdahelyi* úr nem egy művészi célú darabot akart írni, hanem egy egész osztály kinevettetése volt a cél. E célt ha elérte volna is, megróttuk volna, – a P. N. ellenben azt mondja, hogy ekkor Szerdahelyi nem lett volna megrovandó! – Ha nevetni lehetett volna Sz. darabján, a P. N. a darabot, sikerültnek mondta volna.

Nagyon szerettem volna, hogy ez osztály gúnyoló darab sikerülendett legyen. Akkor tisztába volnék a felől, miről homályban vagyok. Én magam ugyan is színházunkat *még e mai napig* is *irodalmi* és *műintézetnek* tekintem. Hogy a P. N. minek tekinti azt, teljességgel nem tudom – adatoknak merő hiányában. Azon esetben, hogyha a *Rászedtek a komédiások* című darabon nevetni lehet vala, ma már tisztában volnánk a felől, minek tekinti a P. N. a nemzeti színházat!

A Pesti Napló aug. 10-iki számában azt mondja, s részben ugyan szólott személy mellett is, de főként a kritika hibás szempontja ellen emelt szót. – Én részemről az ügy szempontjából szóltam a drámabíráló választmány egy írónk elbizakodása ellen és a nemzeti színház méltósága mellett. – A P. N. ezt nevezi nem „észszerű” eljárásnak. – A P. N. azt hiszi, hogy észszerűen csak az lehet a kérdés, jó-e a darab vagy nem. Ha ez eldöntetett, az ítész visszaélést, észszerűtlen dolgot követ el, ha azon túl menve, a drámaügy érdekében, az ezzel és a drámairodalommal öszvefüggő speciálisabb kérdésekre átmegy. Ebből a legszorosabb és legészszerűbb logika szerint vétkeztünk, midőn pl. a drámabíráló választmány[28] ellen is szóltunk! – A P. N. valóban igen keveset foglalkodik oly mellékes dolgokkal, minő az, hogy az író és választmány némi pietással legyen

[28]emend. ebből: válaszmány

színpadunk és a közönség iránt. De kérjük tisztelettel, legalább másnak engedje meg, hogy akkor is beleszóljon ily dologba, midőn ő bölcsen hallgat; akkor is midőn más netalán gyanúsításnak teszi ki magát! – És erre azon egyszerű okból kérem, mivel meggyőződésemet a P. N. dacára, sőt annak ellenére is kimondom, ha mindjárt a P. N. minden reggel (hetenként 7-szer!) írna egy-egy oly cikket, melyben ki ügyekszik mutatni, hogy észszerűtlenül járok el, és melyben attól, féltvén, mintha kritikámat félre magyaráznák, *éppen maga ügyekszik e félremagyarázást olvasói közt terjeszteni és támogatni*.

A mi a jelen polémiát illeti, abban semmi elvet sem látok fennforogni.

A P. N. augusztus 7-diki számában más komoly dolgot nem láttam, mint a kritikusok gyanúsítását, miből egy rész nekem is jutott. Én úgy hiszem, mindenre megfeleltem előbbi cikkeimben, mit a P. N. felhozott, s mit még felhozhat. Azért e gyermekes huzalkodást papír és idővesztegetésnél egyébnek nem látom. – Legyen a P. N.-é az utolsó szó – annak, ki bírónak képzeli magát, *utoljára* kell szólania; megbocsátható hiúságtól nem fosztom meg azt, ki komolyabb és méltóbb tárgyat ez idő szerint nem talál, mint a kritikusokban keresni a hibát azért, hogy Szerdahelyi K. bohózatán jóízűt sem lehetett nevetni, és SS. úr a szerzőt föl nem dicsérhette. Salamon Ferenc.

Salamon Ferenc, *Felelet a Pesti Napló aug 12-ki számában megjelent ily című cikkre: A Budapesti Hírlap műbírálójának*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 13. 188. sz.

Mészáros Károly úr ezt mondá a Pesti Naplóban:

„Mit tehet arról a költő... hogy a közéletben oly kevés a *jellem*; az *eszmény*." Ebben először is igaz, nem mondá, hogy általán nincsenek a mai korban jellemek; csak azt mondá, hogy *kevés* van. Ezt el kell ismernünk.

Mészáros K. úr mentheti állítmányát azzal, miszerint e szót „jellem" úgy veszi, mint a mely egyértelmű az *eszménnyel*. De nyilvánvaló, miszerint ekkor két egymástól különböző dolgot zavar össze. Azt mondja: az életben nincs *eszmény*. Az életben, szerintünk, soha sem is volt eszmény, az eszmény a lélekben,

a költő és művész lelkében és művében van, és nem az ételben. A költő és művész *eszményíti* az életet s az életből vett jeleneteket. Tehát ha a jellem annyit tenne is mint eszmény, valótlanságot mondott.

Azonban M. úrról nem tettem föl, hogy e két dolgot öszvetévessze. Én azt tettem föl, mi kép a jellemet az eszménytől különböző dolognak veszi. Ekkor áll, hogy az életben tehát *kevés* a jellem. Jól van, én ezt nem bántom s kérek mindenkit, ne vegye megbontásnak, mert M. úrnak tévedését nem ebben látom. M. úr ezt mondja, *„mit tehet a költő* arról, hogy a közéletben oly kevés a jellem?" (Az eszményt mint nonsenst kihagyom.) Én úgy vettem föl a dolgot, a mint M. úr vette. Azt akarja mondani t. i. hogy a szerző nem festett jellemet, mert nincs az *életben*. Azaz, úgy vettem fel, hogy szerző összetéveszti azt, a mit az életben szoktak jellemnek nevezni, t. i. becsületes és oly embert értenek alatta, ki magasb célok után tör. De M. úr *itt regényről, műről beszél*, s midőn műről beszélünk: e szónak „jellem" nem az az értelme van, hogy a jellemzett ember magas célokra törjön. – E szónak két különböző jelentéséből származott tévedést akartam megróni, s annak védelmére híni föl a P. N.-t, mely a más szemében képzelt szálkával bíbelődik, s a magáéban a gerendát nem látja.

Azonban M. K. úr nyilatkozatára, miszerint semmi *műphilosophiai* elvet nem akart mondani, meg vagyunk nyugtatva, hogy a fogalomzavar nem terjesztetik, miután maga az író tesz óvást ellene.

Meg kell jegyeznem még, miképp aug. 9-kén kijött cikkemben M. K. úr elvéhez elül és hátul tévedésből, (sajtóhibából) csúszott oda az idézet-jel. Csak az általunk egyedül fogalomzavarnak vehető elvre figyelmeztettük a P. N.-t, mely ott, hol elvkérdés nem forog fenn, lármát üt, s a maga firmája alatt a fogalmakra nézve olvasó közönségét homályban hagyja. A P. N. meg szokta csillagozni azon nézeteket, melyek nem találnak nézetével. *Mészáros* K. cikkéhez nem tőn csillagot, s így azt kelle hinnünk, hogy magáénak vall mindent, mit M. K. úr mondott. Salamon Ferenc.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 17. 375-1958. sz.

Pest, aug. 15. De már el nem nézhetjük Salamon Ferenc úrnak azon cikkét, mellyel – válaszképpen aug. 10-dikei cikkünkre – újólag föllépett, hogy általunk megrótt hibás eljárását valahogy kimentse. Válasza ezúttal nem a B. Hírlap, de a Hölgyfutár hasábjain látott napvilágot, aug. 13-dikán. E válaszban Salamon úr nem csekély készületlenséget és elbizakodást tanúsít, sőt a ráfogás fegyverét is szép sikerrel használja.

Lássuk csak, mielőtt tovább mennénk, ráfogásait.

Az első ráfogás mindjárt a címben rejlik, mellyel Salamon úr cikkét földíszíté. Ezen cím: *A Pesti Naplónak. A* Rászedtek a komédiások *védelme ügyében*. Ha ezt olvassa valaki, vagy azt kell hinnie, hogy a Pesti Napló védelmezte a *Rászedtek a komédiások* című darabot, vagy azt, hogy maga Salamon úr akarja védelmezni. Már pedig nem áll egyik sem. Rossznak mondta a darabot Salamon úr, s pálcát tört felette a P. Napló is; a darab védelméről tehát szó sem lehet; s ha Salamon úr mégis ténységképpen teszi ki a darab védelmét, úgy e tényt bizonyosan nem önmagára, de mireánk akarja ráfogni. – Mi pedig nem védelmeztük a darabot egyetlen szóval sem, de megtámadtuk azokat, kik hibás szempontból vizsgálták a darabot, midőn írójában a színészi osztály tagját támadák meg s magánszenvedélyből származottnak hirdeték a művet azért, mert abban három kritikus kifigurázása volt megkísértve. Midőn mi a helyes szempontot megjelöltük, természetes, hogy az író személyéről is le kelle hárulni az elbizakodás és magánszenvedély vádjának, s így a helyes szempont megjelölése egyúttal az író személyének védelmévé is lett. Ez tehát korántsem volt a darab védelme, mint Salamon úr, cikkének címébe tűzött ráfogásával, elhitetni szeretné.

Második és fontosabb ráfogása Salamon úrnak ez: „A P. Napló véleménye oda megy ki, hogy ezen (t. i. a kritikusi) osztályt kigúnyoló csinálmány nem lesz vala hibás, ha a P. Napló műítészét és a közönséget jóízűen megnevettette volna.” – És Salamon úr ezt a nótát több ízben variálja, mint például: „e célt (tudniillik a megnevettetést) ha elérte volna, a P. Napló azt mondja, hogy akkor Szerdahelyi nem lett volna megrovandó”; – ismét: „ha nevetni lehetett volna Sz. darabján, a P. Napló a darabot sükerültnek mondta volna.” – Lám, lám, mily nagyon erőlködik Salamon úr, hogy légből kapott ráfogásaival az olvasó figyel-

mét saját hibájáról másfelé fordítsa! Ugyan hogyan merészli Salamon úr állítani, hogy a P. Napló sikerültnek mondaná a darabot, ha nevetni lehetett volna rajta? Hát nem eleget nevetett-e[29] a közönség Beöthy darabján, s azért mégis nem mondta-e a P. Napló ezen darabot bírálaton alulinak? És ugyan hol és mikor jelentette ki a P. Napló, hogy Szerdahelyi darabja sikerült volna, ha nevetni lehetne rajta?... A P. Napló csak annyit mondott, hogy az írónak bármely osztályt szabad nevetségesnek feltüntetni, s hogy ennélfogva a bírálók nevetséges oldalait is szabad kigúnyolni. Vagy nem tud Salamon úr különbséget tenni „nevetséges” és „nevettető” között? Nem tudja ő, hogy valamint nevethet valaki (s így közönség is) olyasmin, a mi valósággal nem nevetséges, úgy viszont a művészetileg nevetségesnek sem az az ismérve, hogy okvetlenül nevettessen? Azt sem tudja még Salamon úr, hogy midőn szépészeti műszóként használjuk a „nevetséges” szót, az sem többet sem kevesebbet nem jelent „komikum”nál?[a] Egyébiránt mindegy, akár tudja akár nem; – azt mindenesetre nem tudja kimutatni, hogy mi Szerdahelyi darabjának sikerültét nevettető hatásához kötöttük volna, és ezért egyenesen ráfogásnak kell mondanunk azon állításait, melyekkel ily badarságot akarna felőlünk elhitetni. Ráfogásnak kell mondanunk állításait annyival inkább, mert mi – éppen ellenkezőleg – Beöthy darabját is rossznak mondtuk, pedig ez megnevetteté a közönséget. (Tessék csak Salamon úrnak bepillantani aug. 7-dikei cikkünkbe.)

Ezen második ráfogást Salamon úr kegyeskedik megtoldani még egy harmadikkal. Cikke végén t. i. azt mondja, hogy a P. Napló a kritikusokban keresi a hibát azért, „hogy Szerdahelyi K. bohózatán jóízűt nem lehetett nevetni és –ss úr a szerzőt föl nem dicsérhette.” Íme, Salamon úr belebocsátkozik a vesék vizsgálatába s nagy bölcsen kitalálja, hogy –ss úr szerette volna a szerzőt földicsérni, de mivel ezt nem teheté, tehát nekiment az ártatlan kritikusoknak! Oh nagylelkű kritikusok, akik csak azért blamírozták magokat hibásan választott szempontokkal, hogy –ss úrnak alkalmat nyújtsanak rajtok tölteni bosszúját azért, mert a darab szerzőjét föl nem dicsérheté!... De, ha már –ss úr annyira szerette volna a szerzőt földicsérni, miért mondotta ki mégis ezen szerző darabjára a legsújtóbb véleményt, a mit bíráló általában mondhat, azt t. i., hogy a da-

[29] emend. ebből: nevetott-e

[a] A művészeten kívüli nevetséges magában még természetesen nem komikum, s ezen tekintetben Kölcsey méltán mondhatja, hogy a nevetséges és komikum különböznek egymástól. A komikumra ajánlott egyéb műszavak, mint „vigályos”, „műfurcsa”, meg nem gyökeredztek; s a szépészet a „nevetségest” használja e fogalom kifejezésére.

rab bírálaton alól van? Hiszen, ha annyira fájt néki, hogy a szerzőt föl nem dicsérheti, legalább ne szólt volna semmit a darabról, és tartotta volna magát egyes-egyedül azokhoz, akik e darabot hibás szempontbul vizsgálták! – Lássa Salamon úr, ezen –ss úr oly szánandóan elfogult ember, hogy megdicséri Szerdahelyit, ha dicsérni valót talál rajta, és, talán mindjárt másnap, viszont sans gêne megrója ugyanezen Szerdahelyit, ha megróni valót talál rajta. Kár tehát róla föltennie annyi emelkedettséget, hogy akkor is földicsérésre legyen kedve, midőn meggyőződése rosszallást parancsol neki; mert ha ön ilyesmit tesz föl, akkor föltevésének ráfogás a neve.

De menjünk tovább. Van még egy ráfogás, melyet nem hagyhatni szó nélkül. Azt mondja Salamon úr, hogy a mi logikánk szerint vétek volna a drámabíráló választmány ellen szólani, ha ez rossz darabot fogadott el. Korántsem, Salamon úr! Igen észszerűen cselekszik, ki a választmányt megrója rossz darabok elfogadásáért; hasonló alkalmakkor a P. Napló is többször megrótta, és szintén észszerűen cselekedett. A bírálat tiszte a mű becsének meghatározásában áll; ezen tisztet színdarabjainknál, mint első bíróság, a választmány teljesíti, s ezért mondatik is bíráló választmánynak. Ha ezen bíráló választmány rosszul bírált, azaz, ha rosszul határozta meg valamely műnek becsét, elég jónak ítélvén ezt arra, hogy színpadra kerüljön, holott pedig nem érdemli a színpadra hozatalt: akkor a hírlapi bírálók, midőn a színpadra hozott mű becsét jól határozzák meg, éppen a bírálat kiszabott körén belül maradnak, ha az előbbeni hibás bírálatot is cáfolják. S midőn a drámabíráló választmányt rossz darab elfogadása miatt megróvjuk, egyéb-e az, mint a választmány bírálatának cáfolása? – Salamon úr mégis azt vonja ki cikkünkből, hogy mi nem tartjuk észszerű eljárásnak, ha az ítész a drámabíráló választmányt rossz darab elfogadásáért megrója. Ő behunyja szemét, s látni sem akarja aug. 7-dikei cikkünkben ezen világos sorokat: „Kikelhet a bírálat bátran a drámabíráló választmány ellen, miért fogadott el oly rossz darabot, minő a Szerdahelyi úré; de ne feledje, hogy semmi köze a színészhez, midőn ez mint író lépett föl.”

És az volt éppen a hibás eljárás, mely ellen fölszólaltunk, az, hogy az író Szerdahelyi helyett a színész Szerdahelyit vették elő, munkáját magánszenvedélyből származottnak, pasquillnak, őt magát pedig elbizakodottnak hirdeték... mert a kritikusok szent osztályát merészkedett kifigurázni akarni!

No de hagyjuk el Szerdahelyi elbízottságát és menjünk át a Salamon úréra. Salamon úr teljes önérzettel ekképpen nyilatkozik: „Ha a journalistának (ez

alatt önmagát érti) egyéb dolga nem volna, mint az, hogy egy oly kortársának, ki a céltalan meddő vitákban találja gyönyörét (ez alatt bennünket ért), a műítészetnek abc-jét magyarázza; ha e magyarázatot oly méltatlannak nem találtam volna a P. N. műítészének tekintélyével szemben: a P. Hírlapban megjelent aug. 9-ki feleletemben oly részletekbe kell vala bocsátkoznom, mint szükség egy gyermekkel vagy merőben avatlannal szemben, hogy a dolgot félre ne magyarázza, jól megértse, jól figyelembe és eszébe vegye." Az elbizakodást elárulja Salamon úrnak azon kinyilatkoztatott hite, hogy ő hivatva volna nekünk megmagyarázni a műítészet abc-jét. Salamon úr – hisszük – tudja, hogy a műítészetnek is van abc-je; de felejti, hogy ezen abc egyes részleteibe éppen a P. Napló avatta be őt. A P. Napló mondta meg neki, hogy az ítészet nézze az írót munkájában, ne pedig társalmi állásában, hogy a dolgot magát nem kell a személlyel összezavarni; a P. Napló világosította fel őt a pasquill fogalmára nézve, megmagyarázván neki, hogy Szerdahelyi darabját hibásan nevezé pasquillnak, – s e magyarázat folytán Salamon úr a pasquill-elnevezést nagylelkűen vissza is vonja. Mindezen felvilágosítások határozottan a műítészet abc-jéhez tartoznak, s mi ezeket a legnagyobb kímélettel terjesztők elé, mert becsültük Salamon úrban az ügyekezetet. Szintoly kímélettel szólalt föl lapunkban Greguss Ágost azon fogalomzavar ellen, melynél fogva Salamon úr minap oly bátran kijelenté azon képtelenséget, hogy a népiességnek a költészetben értelme sincs. Nehogy Salamon úr minket is ráfogással vádolhasson, nem mondjuk, hogy ezen eredeti kijelentésre Salamon urat valami eredetit mondásnak viszketege ösztönzé; mert az eredetit mondás viszketege sem vihetné ennyire Salamon urat, ha ő általában tisztában volna az aesthetica abc-jével. És lám, most azt nyertük kíméletünkkel, hogy Salamon úr lóra ül és azt képzeli, hogy tulajdonkép nekünk kellene tőle megtanulnunk a műítészet abc-jét. Tőle, ki annyira fejletlen még, hogy a bírálat alá vett munkát nem saját szépészeti értéke vagy értéktelensége, de az írójára ráfogott személyes indokok szerint vizsgálja!

Egy ballépésből aztán származik több is. Abból, hogy Szerdahelyi három kritikust komikailag föl akart tüntetni, Salamon úr azt magyarázván ki, hogy Szerdahelyi magát az egész osztályt akarta mint gaznépet, mint kétszínűt, elvtelent, jellemtelent és gyávát előállítani, oly következtetésekre jut: hogy egész osztályt nem is szabad az írónak nevetségessé tenni, hogy az író választhatja ugyan egyéneit bármely osztályból, de azokban csak az emberi lélek „általános gyöngéit" tüntetheti fel, s magát az osztályt is „a költő csak a jellemzés s a valószí-

nűvé tétel kedvéért nevezi meg.” – Sutba hát Boz *Bleak house*-jával, mely az angol polgári pervitel egész rendszerét s az összes ügyvédi kart szolgáltatja át a világ nevetségének! Sutba Eötvös *Falu jegyző*jével is, hol a volt megyei rendszer kinövései (főleg az akkori statariális eljárás), s e rendszernek összes társadalmi[30] képviselete vannak kigúnyolva! A tudomány hiába jött annyira, hogy egyénítést kívánjon a művésztől; Salamon úr bölcsessége csak általános emberi gyöngéket kíván gúnyoltatni, nem törődvén azzal, hogy azon külön kör, melyben az ember él, saját társalmi osztálya gyakran a legjelzőbb sajátságokat eredményezi az egyénben, jelzőket egyiránt az osztályra és az egyénre nézve. Most már elég, ha általános gyöngéket tüntet ki a költő; Salamon úr meg nem állapodik még a jellegnél sem, de visszamegy a legelvontabb képletekig, s az osztály megnevezését csak „jellemzés és valószínűvé tétel kedvéért” kívánja.[31] Kérdés, ha a költő megnevezi az osztályt, nem kellend-e az egyénben az osztályt is jellemeznie, valószínűvé tennie? S nincsenek-e osztályoknak szintúgy nevetséges oldalaik, fonákságaik, mint egyeseknek? sőt az egyesek nem-e többnyire azon osztálynak köszönhetik gyöngéiket, melyhez tartoznak? s miért ne legyen szabad osztálybeli fonákságokat szintúgy kigúnyolni, mint „általánosan emberiek”et?... Lássa Salamon úr, ezek mind elvek, valamint elv – még pedig a műítészet abc-jéhez tartozó elv – az is, hogy az ítésznek az író művét, nem pedig a mű íróját kell bírálata tárgyául tekintenie; és ezért, midőn mi éppen ez elvre figyelmeztettük az illetőket, nincs oka Salamon úrnak azt mondani, „hogy a jelen polémiában semmi elvet sem lát fennforogni.” De ha nem is forogna fen elvkérdés valamely polémiában, semmi polémiát sem lehet azért akár céltalannak akár meddőnek mondani, mihelyt az bárminemű éretlenség kiküszöbölése vagy tévedés helyreigazítása végett indul meg.

[30] emend. ebből: társalmi
[31] emend. ebből: kívánja,

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 18. 190. sz. 777.

A Pesti Napló – úgy látszik – mióta a krími háborúnak, Páris békeértekezletei véget vetettek, a tollharcba szerelmesedett. Most egyszerre két koncon rágódik. Egyik az Egressy ügy, másik a már halálra csépelt Szerdahelyi bohózata. A Pesti Napló hadakozó kardja mint tudjuk –ss [Greguss Ágost] úr. (Mellesleg legyen megjegyezve, hiba volt a Pesti Naplótól, hogy – ha már éppen hadakozni akar nem valami szilárd acélkardot választott, minek legalább meg van az a tulajdonsága, hogy egyre szikrázik, és nem hajlik jobbra-balra.) –ss úr most Salamont támadja meg a lapunkban kijött cikkéért. Hanem ezúttal –ss úr is oroszlánbőrbe öltözik, mint hetek előtt ugyan e lap újdondásza. Úgy látszik ez már divat a Napló dii minorum gentiumánál, kik ha tekintélyt akarnak szerezni, fölhúzzák a Pesti Naplói firma Herkules-csizmáját, melyet aztán a nagyérdemű szerkesztő philosophusi nyugalommal tűr, gondolván, hogy úgy is minden „vanitatum vanitas.” Salamon mint mindig, úgy most is megfog tudni felelni magáért, s így fölösleges volna cáfolni –ss úr szavait, mi csak azon csodálkozunk most egy nagyot, hogy egy ember mint vádolhat oly hibákkal mást, melyek legnagyobbikáért ép maga áll jelenleg a közönség ítélőszéke előtt. Értjük a ráfogási vádat. Salamon, ha rosszul értett valamit –ss úr állításaiból, annak egyedül az az oka lehet, mert –ss úr sokszor nem fejezi ki magát elég tisztán, s a fogalmak és elvek körül gyakran zavarban van (Ezt Gyulainak elégszer sikerült kimutatni, s így újabb bizonyítgatása nem szükséges.) Ráfogásnak pedig eddig még az oly vakmerő, ügyetlen állítást nevezték, melynek sem alapja, sem kalapja; például midőn –ss úr ráfogja Egressyre, hogy Petőfi s Aranynak hozzá írt verseit, ő maga küldé föl a Magyar Sajtó tárcájába. Mi csodálkozunk: honnan vette –ss úr azon (hogy legszelídebben fejezzük ki magunkat) vakmerőséget, ezt puszta gondolomra fait accompli gyanánt kihirdetni. –ss úr ezáltal kettőt tanúsított; hogy igen rossz taktikus, és hogy a hangsúly körüli polémiája után egy kissé elbízta magát; s úgy járt mint a telhetlen játékosok szoktak, kik midőn ellenfelüktől majd mindent elnyertek, most annak utolsó igaz forintjára is rá szomjaztak (még pedig hamis kártyával); de ím, e csekélységen fordul a sors, s azt is kockázzák, amit eddig nyertek. E kis baj –ss úr elbízottsága mellett bizonyít, a mivel most Salamont szeretné fölruházni. És miért? Mert Salamon

azt mondá: a journalistának más dolga is van, mint némely kortársát a műítészet abc-jére tanítgatni. Salamon bizonyára már eddig is szerzett magának annyi elismerést, hogy igen igen sokan (ezt magán életbeli tapasztalataink után is merjük állítani) velünk együtt egy csöppet sem kétkednek azon, hogy Salamon, –ss úrnak a műítészet abc-je fölött is tanúságos leckéket tarthatna. De hagyjuk mindezt. A P[esti]. N[apló]. (illetőleg –ss. úr) polémiái csak idő és papírvesztegetés; egyéb cél nem lehet velük, mint egy kis elevenségre tenni szert, mire a P. Naplónak – eddigi pályavánszorgása után valóban nagy szüksége lenne. Hanem a galvanikus rángatódzás még nem – elevenség.

X.Y.Z.V., *Még egyet a Pesti Naplónak!* Hölgyfutár 1856. aug. 19–21–22. 191–192–193. sz. 782., 786., 790.

A Hölgyfutár aug. 13-ki számában Salamon ezt mondá:

„...nehogy a Pesti Napló ismét a pasquille szóba kapaszkodjék, melyre nem helyeztem a fősúlyt, szinte e szót elengedem, visszavonom. Csak arra kérem a művelt közönséget, találjon hát jobb nevet oly műre, melynek egyedüli célja az, hogy egy egész osztályt ráhazudott jellemtelenségénél fogva a közönség előtt nevetségessé tegyen. Ha a pasquille-t eddig gúnyiratnak neveztük, úgy hiszem, egy ily mű (a Szerdahelyié[32]) ennél rosszabbat, rágalmazó irat nevet érdemel”.

Nem az van-é itt mondva, hogy Szerdahelyi darabja rosszabb annál, mit a P. N. pasquille alatt ért (habár e szót együgyűen determinálta).

A Pesti Napló, aug. 17-ki számában erre a következő megjegyzést teszi:

„A Pesti Napló világosította fel (!) őt (t. i. Salamont) a pasquille fogalmára nézve ... s e magyarázat[33] folytán Salamon úr a pasquille elnevezést nagylelkűen vissza is vonja.”

Hasonlítsa öszve mindenki a két idézetet szellemére nézve, s vegye hozzá egyszersmind, hogy a P. N.-nak a pasquille szót (de csak a szót) azért engedte el Salamon, hogy figyelmeztesse a P. Naplót, miképp nem a „szavak egérfarkába”

[32] emend. ebből: Sserdahelyié

[33] emend. ebből: magyarázot

kell kapaszkodnia. A két idézetből egyébiránt kellően és szomorúan tűnik ki az, hogy a P. N. szándékosan csavarja el azt, mi ellenében mondatik. Így tett Salamonnak ezen egész kérdésben írott minden cikkével, melyeknek irányát, célzatát bármily világos volt is, nem akarta látni.

A P. N. mint a fennebbi két idézetből látszik, így okoskodott: olvasóim közül többen lehetnek, kik a Budapesti Hírlapot és a Hölgyfutárt nem olvassák. Legalább ezek előtt mutatom ki, hogy a többi lapok kritikusai készületlen, fejletlen, személyes bosszúval telt emberek. A Pesti Napló folytathatja ezen eljárását, mely szerint a szavakat elferdíti, s nekünk nincs is rá egyéb megjegyzésünk, mint hogy itt a P. N.-nál egész életnagyságban látjuk az irodalmi lovagiatlanságot.

II.

A Hölgyfutár az *Egy nő, kinek elvei vannak* vígjátéknak előnyt adott a *Becsületszó* fölött, (ugyan ezt tevé a B. Hírlap is); –ss úr ellenben – hogy ellenmondási szokásához következetes maradjon – ki jelenté, hogy a *Becsületszóval* eddigi pályatársai a versenyt nem állhatják ki.

E két vélemény közül az egyik mindenesetre helytelen.

–SS úr e véleményét azzal indokolja, hogy szerinte a *Becsületszó* „jellemekre alapított mű, melyben az egyes személyek mindvégig következetesek;” míg az *Egy nő* személyei nem egyénesült alakok.

Az utóbbi vígjáték személyeit, ide nem számítva a főszereplőket: Márnai orvos, Betty komorna, s Kánya Péter huszár s Felix borbélylegény képezik.

Az orvos saját jellemzésére körülbelől ezt mondja: „mert víg vagyok, mert nem csinálok nagy képeket, mert divatosan öltözöm, mert nincs se kalucsnim, se paraplim, tehát nem kapok patienst”; e mellett könnyelműsége és szelessége az egész darabon át kitűnik.

A komorna követelő természetű. Így szól: „nem vagyok rútabb, mint asszonyom, s ha az kap virágot és szerelmes levelet, ezután nekem is kell, virág is, levél is.” E mellett jó szívű, s mivel maga érzi a szerelem baját, másokon is kész segítni.

A huszár katonaviselt ember; urát még most is főhadnagyának nézi, s vakon engedelmeskedik, s nem hagyja el a platzot.

A borbélylegény számító; officinát akar nyitni, s az erszényen át kokettíroz a komornára.

Kételyiné virágjában lévő fiatal özvegy. A természettől kissé kacér, de nemes szívű. Első házasságában csalódott, ezért fél újra férjhez menni, bár Csermelyit – nem csak szereti de tiszteli, s „úgy megszokta nyílt becsületes arcát látni körében, mint hallgatni józan tanácsára minden dolgaiban.” E kettő közti habozás képezi a vígjáték rugóját, s az ő egyéniségét.

Csermelyi – mint exhuszár hozott némi egyenességet a katonaságból, mellyel nem férhet össze Kételyiné habozása. Katonásan ketté akarja vágni a csomót; s ebben nyilatkozik jelleme: eleinte a hevesség és követelés, utóbb a taktika.

E vonásokkal vannak egyénítve az *Egy nő kinek elvei vannak* személyei, s véleményünk szerint az illető személyek tettei mind e tulajdonokbúl származnak, s így nem annyira helyzeti, mint jellemvígjáték. A közönség ezt jobban felfogta, mint –ss úr, mert nem a helyzeteket, hanem a jellemző mozzanatokat tapsolta meg.

A *Becsületszó* ellenben – dacára ss úr állításának – pusztán helyzeti vígjáték; miután benne nem hogy egyéniségek, de következetes typusok sincsenek.

E vígjáték alapja egy elhamarkodva kiejtett szó. E szót kiejti a nagybátya, hogy t. i. unokaöccse 24 óra alatt házasodjék meg, különben becsület szavára fogadja, hogy örökségébül kitagadja. Az öreg utóbb ezt maga is megbánja, a miben semmi következetesség sincs. A becsülethezi ragaszkodását nem erősen jellemzi ama körülmény sem, hogy midőn társalkodónőjét, kinek éji légyottjairól saját szemeivel győződött meg – Róza mellett megtűri.

Róza néha túljár az egész társaság eszén, néha meg együgyűbb azon Tiszaháti libánál, mely Bulyovszkinéban oly jeles személyesítőre talált, például nem tud írni. Néha ravasz, például midőn bátyja számára száz arany helyett, háromszázat kér; néha pedig annyira ártatlan, hogy a rárótt vádat akkor sem érti meg, midőn azt a zártszékeken ülő kortársai megértik, és pirulnak bele.

Bérci Ákos azon rögeszmében szenved: hogy a fekete szemű nők mind kígyók. Ez nem színpadi jellem.

Az unokaöcs kaméleon. Alig egyéb mint egy híd, mely összeköti a hézagokat, s vak eszköz, mely a darabot odább viszi. Nagybátyja kívánja rögtöni házasodását, – ő kész reá; Bérci inti, hogy ne higgyen a fekete szemű nőknek, – s ő nem hisz; Bérci mondja „vedd el a társalkodónőt”, – s ő hajlandónak mutatkozik; utoljára Róza vonja magához, de még ekkor is elég együgyű hinni a vádnak, mellyel Rózát ártatlanul terhelik.

Ezek szerintünk nem jellemek; azonban a *Becsületszót* jóízű mulattató darabnak tartjuk, de csupán azért mert humorral van írva és mert elég komikai helyzettel bír.

Honnan okoskodta ki a jellemeket –ss úr nem tudjuk; azt kell hinnünk, hogy e dicséretét ép olyan (?) indokbúl hozta elő, mint azt a megjegyzést, hogy midőn a huszár Kételyinére Csermelyi levelét ráerőszakolja, az özvegy mért nem folyamodik a rendőrséghez.

Nagyon bámuljuk, hogy egy ember, ki szépműítészül tolakodik fel, – nem[34] átallja ily míveletlen színben mutatni be magát.

–SS úr tanulja meg, hogy ezúttal az emberi érzület ABC-je ellen vétett. Egy nő – sohasem fog ily villámhárítót használni oly férfi ellenében, kit becsült és szeretett.

Úgy látszik –ss úrnak nem elvei, hanem caprice-ai vannak. Ezt egy nőnél megbocsátjuk, egy bírálónál kinevetjük. Azonkívül –ss úr mindig új nézeteket hirdet, valahányszor új zászló alá szegődik. Nála az elveknek egész garde-robeja van, melyből az időjárás szerint, és a különböző társaságok kívánatához képest szokott öltözködni.

Ennek folytán ki kell jelentenünk, hogy mi ugyan jelenleg –ss úrról beszéltünk; hanem nem –ss úrhoz. –ss úr mostan is oly vád alatt áll, az Egressy-ráfogást illetőleg – hogy míg ebből ki nem tisztázza magát, mi vele irodalmi úton szót nem válthatunk.

III.

Miért nevezi a Pesti Napló fejletlennek, készületlennek Salamont, midőn nemcsak hogy Greguss úr helytelen állítmányait megbírta cáfolni, hanem pl. a *Magyar nép könyve* és Levassor szereplése tárgyában írt, s még sok más nézetét is a P. N. elsajátította, és átvette? Avagy ily elsajátításoknál melyik tartozik hálával a másiknak? Salamon-e a Pesti Naplónak, vagy megfordítva?! Salamon ezt soha sem említette fel. – Salamon elnézte továbbá a Pesti Napló több baklövéseit, vagy személyes részrehajlásból eredett szándékos elferdítéseit. Emlegette-e azért a Pesti Naplóval[35] szemben azt, hogy kíméletéért a Pesti Napló köszönet fejében egyes szavakba kapaszkodva hamisítja meg, ferdíti el Salamon cikkeit? – Nem! – Ezután sem fogja említni. A Pesti Napló magának tartoznék a

[34]emend. ebből: nnm
[35]emend. ebből: „Pesti Napló-”val

kímélettel; mert minél tovább folytatja polémiáit, annál jobban bizonyul rá, miképp nem hogy egy mű felett bírna ítélni, hanem egy egyszerű cikk célját, irányát és szellemét sem bírja, vagy nem akarja fölfogni; – s míg e polémiák által akar száraz babérokat szerezni, mindig alább alább száll. Minél jobban legénykedik kritikusa, annál jobban kitűnik, hogy a charlatánság nem tudomány, s a kard nem gyermek kezébe való. X. Y. Z. J. V.

Greguss Ágost, *Tudósítás*, Pesti Napló 1856. aug. 25. 382-1965. sz.

A P. Naplóról két dolgot magamra kell hárítanom: egy irodalmi felelősséget, és egy irodalmi megtiszteltetést.

A felelősség vonatkozik a hangsúlyi vitára, mellékes végágazatával együtt; a megtiszteltetés vonatkozik a hölgyfutári „még egy”-ekre.

Az előbbi ügyre nézve nincs több szólnivalóm; az utóbbira nézve azonban méltó panasszal kell előállanom.

Panasszal azért, mivel ezen „még egy”-ek a P. Naplónak vannak címezve. Már ez, kérem szépen, nem igazság. A „még egy”-ekben foglalt szellemdús magasztalások ugyanis nem annyira a P. Naplót, mint inkább saját csekély személyemet illetik; s ennélfogva szerénytelenség nélkül követelhetem, hogy ezentúl ne a P. Naplónak, de nekem legyenek címezve. Kérem tehát az ismeretlen ix-ypsilon urakat, csöppet se genírozzák magokat s ne burkoljanak be engem a P. Napló köpönyegébe, de mondják ki bátran – még a címben is – hogy én vagyok nagyrabecsülésök tárgya, nem a P. Napló.

Bevallom hiúságomat, hogy én igen, de igen megtisztelve érzem magamat, midőn a Hölgyfutárban úgy szólnak felőlem, mint ezen ix-ypsilonos micsodákban történik; s ezért nagyon óhajtom, hogy címökben ne a P. Napló neve ragyogjon, de az enyém.

Sőt, kárhozatos hiúságom még egyéb vágyakat is gerjeszt szívemben. Lehet ugyanis nekem – a Hölgyfutár ixein kívül – még több tisztelőm is, kiket eddig tiszteletök nyilvánításában netalán csak azon körülmény akadályozott, hogy

nem volt erre nézve hivatalos közlöny, mely tért engedett volna nyilatkozataiknak. Hál-istennek, e közlöny már megvan a Hölgyfutárban, mely is állandó rovatot nyitott tiszteletemre. Most már, akinek szívét valami gonosz kritika vagy bármi egyéb nyomja, ömlenghet rólam a hölgyfutári hasábokon. Fölkérem ennélfogva ismeretlen tisztelőimet, használják föl a kedvező alkalmat s méltóztassanak tisztelgő adresseiket a Hölgyfutárban fölterjeszteni; csak arra vigyázzanak, hogy szorosan a bornírozottság határai közt tartsák magokat, különben megtisztelésök zamatja, illata elveszne. Én részemről biztosítom őket, hogy cikkeiket, ha úgy lesznek tartva mint az ixesek, nagy gyönyörrel fogom olvasni, mert szeretem a kedvderítő olvasmányt; s biztosítom őket a felől is, hogy az ixes cikkecskék szellemében írt magasztalásaikat őszinte, hanem egyszersmind hallgatag hálával fogadandom és felirataikat – itt újra gonosz hiúságom lép előtérbe – leirat nélkül hagyandom, mert nevetségessé tenném magamat, ha oly magasztalások értékét, melyek fájdalom magok cáfolják meg magokat, még magam is csökkenteni akarnám. Azért hát csak rajta! – Pesten, aug. 24. 1856. Greguss Ágost.

X. Y. Z. J. V., *A nyúl kiugrott a bokorból*, Hölgyfutár 1856. aug. 20. 196. sz. 802.

Greguss Ágost úr a Pesti Napló aug. 25-diki számában kijelenti: hogy mindazon vádakat, mikkel a Hölgyfutár (s illetőleg más lapok is) terhelék, – megtisztelésnek veszi.

E konok könnyelműség, nem egyéb azon szánandó fogásnál, mellyel máskor is élt. Greguss úr ilyformán okoskodott: „ezekre a pontokra én megfelelni nem tudok, s miután megfelelni nem tudok, veszélyes lenne bolygatni. Legjobb lesz az egészet tréfásan elütni; s miután a P. N. közönsége – meglehet – más lapokat nem olvas, nem igen tudja, hogy engemet (Greguss Ágost urat) ignoránsnak, rabulistának, elvetlen bírálónak, hajlékony jelleműnek és könnyelmű rágalmazónak sat. sat. neveztek; legkönnyebb tehát vele elhitetni: hogy az egész vita szót sem érdemel.”

Ez okoskodásra nincs mit mondanunk, s legfölebb is egy kis történetet juttat eszünkbe.

Egyszer egy szép társaságban valakinek keze, egy más valaki arcával csattanós érintkezésbe jött.

A csattanásra a társaság nagy része odafordult, kérdezve: mi történt?

– Semmi... csekélység! – viszonzá az illető, könnyek közt mosolygva, – egy barátom egy csókkal tisztelt meg.

E történetke illő hangsúlyozással tanúságos olvasmány lehet.

X. Y. Z. J. V.[a]

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 22. 193. sz. 790.

Aug. 21-én: Harmadik pályavígjátéki előadás:

Rendkívüli előadás, 1 felvonásban.

Férjem színész, 2 felvonásban.

A *Rendkívüli előadás* mulatságos burleszk darab. Rendezi: Ladányi ifjú arszlán (Lendvai). Főhőse egy szökevény színész Regényesi (Szerdahelyi) ki hitelezői ellen egy házba menekül, körülbelől, mint a „párisi adós.” Ladányi a színész ügyes komédiázásait ügyesen felhasználja egy szerelemféltő férj Zentay (Feleki) kigyógyítására, kit oktalan szenvedélye szélsőségekre vitt. E mű valószínűtlenségei dacára igen sok mulattató elemmel bír. A helyzetek elmések és újak, a dialógok könnyűdek s gyakorlott tollra mutatnak; s az egészen bizonyos csinosság vonul át, mely a bohózati situatiókat is, mintegy kiemeli az alacsonyabb légkörbűl.

Az előadás jó volt. Ki kell emelnünk Szerdahelyit, ki több alakban jött elő, s kinek játékán meglátszott, hogy Levassor vendégszereplése nem volt rá nézve hatástalan, habár annak finomságát s grace-át meg sem közelítheti. No de ezt kívánni túlságos követelés is volna tőlünk. Az aggastyán előállításánál Szerda-

[a]Ugyan kérjük e sorok íróját: hogy ha még egyszer dolga lesz Greguss úrral, ne nyisson számára külön rovatot, hanem tétesse a hírharangba, hol az éretlen ugorka, alkalmatlan rákosi por s több effélékről is szoktunk szólani. Szerk.

helyi hangja nem volt például arányos reszketeg, görbedt alakjával; nem az az éltelen tompa hang volt ez, mi a „bon homme”-ot annyira feledhetlenné teszi. Szerelmi vallomásaiban pedig a pathoszt egy kissé túlságossá tevé. Valamivel kevesebb mérséklet e jelenetnek művészibb hatást kölcsönzött volna.

Fáncsy Ilka, ki ezúttal egy kis szerelmes lányt játszott – kedves jelenség volt; de hiába! ő nem bírja még a vígjátéki stylt, s inkább érzelmes, mint kedélyes. Látszik, hogy hajlamai egyenest a drámai tér felé vonják. Figyelmeztetjük gyakori fejrázásaira, melytől addig igyekezzék elszokni, míg modorává nem válik.

A közönség – mely a pályavígjátékok iránt mindig nagy érdekeltséget tanúsít – jól mulatott, s Szerdahelyit többször zajosan előtapsolá.

A *Férjem színész* vígjáték, a színészi magán viszonyokat igyekszik visszatükrözni – schlafrockban.

A súly e műben nem annyira a jellemek, mint a helyzetekre van fektetve.

Egy színész neje (Munkácsi Flóra) szerelemféltő lesz, mivel férje (Feleki) asztalán szerelmes levelet talál egy nőtül, kit Lenkének hívnak. A színházi orvosnéra (Latkócziné[36]) esik a gyanú, mivel ezt is Lenkének hívják. Az orvos megtudva e körülményt szinte szerelemféltő lesz; s e kettő oktalan szenvedélyéből származott bonyodalmak képezik a mű komikumát. Végre azonban a gordiusi csomó úgy oldatik meg, hogy a színész megmagyarázza, miképp a sok bajt okozott levél semmi más, mint egyszerű színpadi levél – egyik szerepéből.

E tárgy fel van ugyan használva már több beszélyben, mindazáltal itt elég mulattató modorban melegíttetett fel. E vígjáték nagy hiánya azonban az úgynevezett lapos dolgozás, (plattitude-ök.) Kivált az első felvonásban a sok szóhalmaz sivatagán alig tűnik ki kecsegtető[37] oázul, egy-egy kis cselekvény.

E műben egy fölösleges alak is van: a journalista Szarkaláb (Szerdahelyi) mely egészen elmaradhatott volna, mert mint mellékalak sem tartozik a sikerültek közé. Hogy némi mulatságot szerzett, azt szerző csak annak köszönheti, hogy Szerdahelyi ez alkalommal egyik fővárosi journalistánk alakját s mozgásait igyekezett utánozni, mi némileg sikerült. Ez mindenesetre Szerdahelyi dicsérendő ügyessége mellett bizonyít, azonban nem szeretnők ha az ily személyekre vonatkozó kopírozások – miután semmi művészi céllal nincsenek összekötve – színpadunkon meghonosulnának. Ilynemű dolgok más nagyvárosokban is előfordulnak, hol a legjelesebb írók és nyilvános emberek is kikarikíroztat-

[36]emend. ebből: Latkóciné

[37]emend. ebből: kecsegzető

nak, de mindig csak a vaudeville színházakban, s nem oly műintézeteknél, melyek magasabb iránnyal bírnak.

E journalista egy húron pendül a *Rászedtek a komédiások* kritikusaival; de itt lelkiismeretlensége legalább indokolva van azon szerelem által, melyet Szarkaláb a színész neje iránt érez.

Óvást kell tennünk azon lokális, s élő embereket illető vonatkozások ellen is, miket egy magasabb styl után törekvő vígjáték soha meg nem szenvedhet.

Az előadással meg lehettünk elégedve, miután Latkócziné[38], Munkácsi Flóra, Szigeti, Feleki, s Szerdahelyi jól játszottak.

(ss.) [Greguss Ágost], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 23. 380-1963. sz.

(ss.) Aug. 21-dikén nagyszámú közönség előtt, először, a kitűzött negyven arany pályadíjért versenyző, és sorshúzás által harmadik előadásul kijelölt vígjátékok, úgymint: *Rendkívüli előadás*, egy felvonásban; és *Férjem színész*, két felvonásban. – Az első darab franciás jellemű apróság, melynek meséje, úgy látszik, csak azért van szőve, hogy a színész képviselőjének alkalma legyen külső alakítási tehetségét kimutatni (mit Szerdahelyi jelesül ki is mutatott). Zentay[39] (Feleki) féltékeny férj; egykor éjjel a szabadban sétálni látta valakivel nejét Ágnest (Latkócziné), s pisztoly levén nála, ezt elsütötte. A vélt imádó, ki Ladányi arclán volt (Lendvai), a Tiszába ugrott és megmenekült; Zentay azonban azt hiszi, hogy belefutult, s magát most mint gyilkost vádolja. – Ladányi nem vallhatja meg, hogy ő volt a vízbeugró: mert ekkor megszűnnének ugyan Zentay lelkiismereti furdalásai, hanem ez viszont házi boldogsága feldúlóját látná Ladányiban, s meggyőződnék, hogy féltékenysége csakugyan nem alaptalan. Voltaképpen ugyan alaptalan volna ekkor is, mert Ladányi akkor éjjel nem Ágnes, de Emília Zentay húga (Fáncsy Ilka k. a.) iránti[40] szerelmét akarta Ág-

[38]emend. ebből: Latkóciné
[39]emend. ebből: Zeutay
[40]emend. ebből: Iránti

nesnek bevallani, s csak abban hibázott, hogy az éji magányt választá hely- és időül; – de Zentay alkalmasint nem hinné a dolgot s féltékenységéből nem gyógyulna ki. Meg kell jegyeznünk, hogy Lendvai[41] a monológot, mely ezen bonyodalmas ügyet magyarázza, nagyon érthetlenül mondta el. Ladányi már most Zentayn akar segíteni, s kissé Ágnest is megleckézni azért, hogy őt a maga imádójának tartá. Mit tesz tehát? Bevetődik Zentay kastélyába Regényesi színész (Szerdahelyi), kit adósságai miatt üldöznek; középkori hősjelmezben[42] jelenik meg, mely szakasztott mása a szobában függő egyik ősi képnek. Ladányi a színésznek megígéri, hogy a nemzeti színházba juttatja s adósságait kifizeti, ha ez eljátssza a Ladányi tervelte komédiát, melynek fő célja meggyőzni Zentayt először arról, hogy ő nem gyilkos, másodszor, hogy nincs oka féltékenykedni. Ez volna tehát az alapeszme. A kivitel úgy történik, hogy a színész elébb mint fiát kereső agg apa jön elő, ki megtudván fiának a Tiszába fúlását, ájultan összeroskad; Zentay orvosért szalad, ez alatt az apa saját fiává változván udvarolni kezd Ágnesnek; a visszatérő férj ezt látja; a színész szembeszáll vele, kimondja, hogy ő szereti Zentay nejét, hogy ő volt az is, ki a Tiszába ugrott, s hogy ő nem fél a haláltól. Ekkor Ladányi meglövi őt, természetesen csak színleg, s a színész meg is hal színleg, de csak pillanatra, mert mindjárt talpra szökik, s kisül, hogy minden csak komédia. Az előadott vázlatból kilátszik; hogy ezen darabban a bohózatosnak és bánatosnak végletei érintkeznek: egyrészt komédiajátszás, másrészt mogorva bánkódás. E két elemet nem lehetlen ugyan, de igen nehéz combinálni, s tiszta vígjáték a legművészibb kezelés mellett sem fejlődik belőle. Jelenleg olyasféle fejlődött ki, mi nagyon közel jár a tragikomédiához. Azonkívül az események összefüggése egészen külsőleges, nincs benne kellő valószínűség s az alakok nem egyénítvék; a scenirozás azonban és a folyékony nyelv gyakorlottságra mutat. – A második vígjáték komikuma félreértéseken alapszik: Irma (Munkácsy Fl.) s a szintén féltékeny Hamari orvos (Szigeti) azt hiszik, hogy Irma férje – Széplaki Gusztáv színész (Feleki) – szerelmi viszonyban áll az orvos nejével, Lenkével (Latkócziné); Széplaki viszont azt hiszi, hogy az ő neje és az orvos között van valami gyöngéd viszony készülőben, s ezt az orvos nejével is el akarja hitetni. Az előbbi félreértést azon *Két pisztoly*-beli színpadi levél okozza, melyet Irma, férje zsebében talált, s melyet csakugyan „Lenke” ír „Gusztáv”-nak, de melyről az orvosnak meg kellene ismernie, hogy

[41]emend. ebből: Loedvai
[42]emend. ebből: hősjelmezbeu

nem nejének írása. A másik félreértés úgy ered, hogy Széplaki könyörögni látja az orvost Irma előtt, s azt hiszi, hogy ez szerelmi esdeklés, holott az orvos éppen saját neje visszaszerezhetése végett kéri segélyét; ezen második félreértés tehát véletlenül kétértelműleg ejtett szavaknak véletlen megleséséből származik. Most egy részről Irma és az orvos együtt, más részről Széplaki és Lenke együtt a kölcsönösen elvesztetteknek hitt hitvespárok után keresésnek indulnak, míg végre a félreértések kiderülnek és minden helyre jön. Ezen félreértések szülte bonyodalom a darabnak minden értéke, s ezt nem fogjuk túlbecsülni, ha meggondoljuk, hogy éppen a félreértések alapja nem állja ki a próbát. Rosszallnunk kell még a nyers kifejezéseket, melyek művelt emberek társalgásában sértenek. Felesleges személyül van a mesébe szőve Szarkaláb kritikus és újdondász, kit Szerdahelyi képviselt – oly kiszámított ügyességgel a személyutánzásban, hogy éppen ezért a legkeményebb megrovást érdemli. Ő most élő, ismeretes személyt utánzott mind öltözékében mind mozdulataiban, s színészi előadása tökéletesen az volt, a mit – ha írott műben tűnik fel – pasquillnak szokás nevezni. Nem csupán mi vettük észre az élő személyre vonatkozó utánzást, kifigurázást; szemébe szökött az mindenkinek, ki az illető személyt ismeri. A vígjáték, kezdetlegességében, igenis élő személyeket gúnyolt; hanem e művészietlen elemet a művészet kiforrasztá, s most már az arisztofaneszi vígjáték sem járja. Szerdahelyi kitűnő alakító tehetséget tanúsított pasquillszerű utánzatában, de mert kitűnő tehetségét ezúttal rosszra fordította, rosszalljuk és megrovjuk ez esti magaviseletét, s hasonló tények ellen a közerkölcs nevében tiltakozunk.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 24. 381-1964. sz.

A P. O. Z. [Pest-Ofner Zeitung] színházi referense a 40 aranyért pályázó vígjátékok f. hó 21-kén előadott 5. és 6-dikáról szólván, bírálatát következő figyelemre méltó elmélkedéssel és általunk is teljesen osztott rosszallással fejezi be:

„Ennélfogva kérdezünk mindenkit, vajon helyes s megengedett tény volt-e a nemzeti színpadon az ott előadás végett fölvett darabban a tagok személyes viszonyait, úgy szólván azok magánéletét nyilvánosságra hozni oly módon, mely

valamint a gyöngéd érzelmet, úgy az illemet is megsérti.” „Aki saját osztályát becsüli, önmagát becsüli.” Ezen közmondást jól meg kellene jegyezni, s az embernek nem önmagára dobni követ, hogyha a nemzeti műintézet alapját megingatni nem akarjuk. A közönség, mint a legszigorúbb bíró, különben is ismeri eléggé a színházi állapotok gyönge oldalait, minek hát az intézetnek saját színpadán a színfalak közti életnek éppen nem ingerlő képét s ép oly gyöngédtelen úton előállítani? – S még egy szót, a *személybiztonság* érdekében. Mi kérdjük: kiadta *Szerdahelyi* úrnak azon szabadalmat, hogy személyeket, közrehatásuk által a nyilvánossághoz tartozván, általában ismeretesek s tiszteltek – azok tartásának, mozdulatainak s beszédmódjuknak utánzása által színpadra állíthasson és köznevetség tárgyává[43] tehessen? Tegnap tetszett neki egy színmű költőt, ma egy hírlapírót, s holnap kitudja kit, – mint saját torzító túlcsapongásának kinövését – a színpadra állítani. Sajnálatra méltó dolog ez, hogy a közönség frivolitása ily szabadságnak is tetszést ujjong, s az által azt tanúsítja, hogy mennyire túlizgult, s minden komoly és valódi ülésre eltompult légyen. Valóban kedélyes kép ez a művészet e csendélete a nemzeti színházban.”[44]

* Mennyire hamis irány a művészetben Szerdahelyi eljárása, ki tegnapelőtt másodszor utánozott e színpadon ismeretes élő embert, arról bizonyosan fognak az időszaki sajtó rendes bajnokai szólani. E sorok írója csak azon kérdést kívánja feltenni: Ha ezen torzítások elvégre becsületsértők is leendenek, a mi kikerülhetlen, kitől lesz helyén az illetőnek első sorban magyarázatot kívánni? A kérdő azon véleményben van, hogy kétségtelenül az igazgatótól. (Beküldetett.)

Szerk. [a Hölgyfutár szerkesztősége], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 25. 195. sz. 797.

– A Szerdahelyi[45] Kálmán úr által, újabb időben divatba vett, s különösen a *Férjem színész* című vígjátékban tanúsított alakoskodás ellen, – miután egyes

[43]emend. ebből: tárgyáva
[44]emend.: hiányzó idézőjel pótlása
[45]emend. ebből: Szerdalyi

elő, nyilvános és ismert személyek kopírozására vetemült, a helybeli lapok igen szigorúan nyilatkoznak; s ebben a személybiztonságot, és közerkölcsiséget látván megsértve, azt kérdik: kiadott Szerdahelyi úrnak szabadalmat e legkeményebb megrovást érdemlő féktelen magaviseletére, – a magyar színpadon.

A nemzeti színház igazgatósága részéről föl vagyunk hatalmazva kinyilatkoztatni: miként eme, az igazgatóság és rendezőség tudta nélkül elkövetett tény nemcsak hogy szabadalmazva nem, de egyenesen kárhoztatva volt. Az igazgató gróf maga személyesen jelent meg előadás alatt a színfalak közt, s hivatása szerint a színházi törvények és illemről megfeledkezett színészt szigorúan megdorgálá, s intézkedéseket tőn, hogy színpadunkon hasonló míveletlenséget tanúsító, s a színház tekintélyét kockázó visszaélések soha többé ne történjenek.

A színházi törvényszék ezek szerint tudni fogja teendőjét, s Szerdahelyi urat rakoncátlankodásáért bizonyára maga elé idézve, a színházi törvények értelmében kellőleg meg fogja büntetni. Szerk.

Salamon Ferenc, ***A gr. Ráday Gedeon által kitűzött 40 arany pályadíjért versenyző vígjátékok. Rendkívüli előadás. Vígjáték 1 felvonásban. Férjem színész. Vígjáték 2 felvonásban. (Aug. 21-ikén.)*** **Budapesti Hírlap 1856. aug. 27. 198. sz.**

Lássuk azon művet, melynek címe *Férjem színész* s mely egészben véve ezt látszik mondani: *Szerzőm színész*. Széplaki (Feleki) színész e darabban, ő azon férj, ki színész, neje Irma (Munkácsy Flóra). Irma vidéki kisasszony volt. Széplaki Gusztáv mint vándorszínész, egykor Irma k. a. szülöttehelységében vendégszerepelvén, eljárogatott esténként imádottja, a vagyonos Irma k. a. ablaka alá, s mivel hihetőleg vidéki operaénekes is volt, magával vitte a társaság orchestrumát, azaz a guitarre-t; vállára vetett a garderobból egy első szerelmesi spanyol köpönyeget, s a holdvilágnál oly epedve énekelt, hogy abba a szép szűznek kedve telt. A bájló dal úgy megtetszett neki, hogy mai napig sem feledheti. – Oh! mint megváltozott azóta Feleki (Széplaki)!

A pásztorórák fövénye e darab elején lejárt – vége a szerelem románcainak! Legfölebb vígjáték telik ki mostani viszonyukból, s még az is nehezen sikerül. Irma most is oly idylli, mint volt az anyjatiltotta serenádok holdas alkonyin. Még csak nem is úgy beszél, mint a világban a nők. Minden szava s egész magaviselete túlcsigázott, s főként vígjátékban az egész asszony nagyon valószínűtlen alak. Férje, ki a lány anyjának beegyezése nélkül hozta Hargitáról Pestre szép nejét, jelenleg mások előtt borul térdre, más nők papírablakai alatt tart serenádokat, másoknak esküszik örök szerelmet – a pesti nemzeti színpadon. Azaz Gusztáv a nemzeti színház rendes tagja és pedig primo-amoroso – első szerelmes.

A nő rendkívül félti a férjet a „színpadi királynők" csábjaitól; s minél több tapsban részesül, minél nagyobb phrasisokban dicséri a kritika a férjet és szerepléseit, a nő annál féltékenyebb. Férjét minden áron rá akarja beszélni: vállaljon bohócszerepet, mert a közönség a bohócokat tapsolja meg legkeményebben; – legyen intrigáns, vagy mi még legjobb lesz, játsszék öregurakat a színpadon, mert lám, „játszik-e Szentpéteri szerelmes szerepet, s még is kit szeret jobban a pesti közönség, mint Szentpéterit?"– E hölgy naiv akar lenni, de nem az – a naivot t. i. költői értelemben véve. E hölgy egészen prózai, szavai mesterkéltek – a francia „fad"nak, mi „libá"nak nevezzük.

Előjön a színház (a pesti nemzeti színház) orvosa is. Ezt Szigeti adja. Nem tudjuk, mennyiben van eltalálva a színház orvosának alakja – mert nincs szerencsém ismerni a színház orvosait; de nem gondolnám, hogy a darab színész-szerzője vagy Szigeti az intézet valamelyik orvosát merte volna parodizálni, gúny tárgyává tenni – mert, kivált a színész, gyakran szorulhat az orvosra. Szigeti neje (Latkócziné) nem szereti, hogy férje minden félórában félbeszakítván orvosi körútját, haza tekint, megnézni, mit csinál az ő Lenkéje, Lenke nem szereti ezt azért, mivel férje a gyakori hazatekintéssel bizalmatlanságot árul el.

Említettem már, miképp Irma félti Gusztávot a színpadi királynőktől. E féltékenység tetőpontját éri, midőn a nő férjének zsebében egy szerelmeslevelet talál „Lenke" aláírással. Jó barátnéjára, az orvosnéra gyanakszik, – sőt bizonyosnak véli, miképp Széplaki és az orvosné egymást szeretik. A „Lenke" aláírású levelet megmutatja az orvosnak s ebben is féltékenység támad.

A dolog nyilatkozatra kerülvén, Széplaki, neje, az orvos és orvosnő között, Széplaki azt mondja, miképp e levelet nem Lenke, az orvosné írta, hanem Szigligeti. „Szigligeti!" így kiált fel az orvos, „Szigligeti! hét gyermek apja!" s az-

zal kalapját akarja venni, s kimenni a Svábhegyre, hogy „e dolgot Szigligetinének bejelentse.” Azonban Gusztáv, a színész, az orvosnak, és saját nejének megnyugtatására, azon fölvilágosítást adja, miképp a szóban forgó levél Szigligetinek *Két pisztolyá*-ból vétetett – s egyik szerephez tartozott. E darabban előforduló Lenkéről, s nem az orvos nejéről van szó. – E félreértés földerülvén, vége a darabnak, mind a színész, mind az orvos kibékül nejével, s szerződésre lépnek, miszerint ezután bízni fognak egymásban. Hogy mily gyenge lábon áll a mese, látjuk abból, miképp a nő okoskodó tehetségének gyöngeségére van építve. E nő, kinek eszébe sem jut, hogy a bajt okozó levél férje valamelyik szerepéhez tartozik, alig hiszem, hogy háromig tudna számlálni. Az író egész gondját arra fordítá, hogyan lehessen a fölfedezést, mely férjének egyetlen szavába kerülne, a második felvonás végéig hátráltatni.

A darab vége felé Gusztáv neje egy levelet kap Hargitáról, melyben emennek anyja ezerekre menő vagyont ad át Gusztávnak, mert hallotta, miképp a színész kitűnő és közkedvességű művésszé lett. De az ezerek egy részét „a színházi nyugdíjintézet számára” hagyományozza a jó anyós.

Annak felhordása, hogy Szentpéteri kedvelt színész, hogy Szigligeti hét gyermek apja, hogy neje a Svábhegyen lakik, hogy az írói nyugdíj intézet is – hajánál fogva – van a darabba berántva, mutatja ez egész darab prózaiságát, s azon eszközök nyomorúságos voltát, melyekkel szerző hatni kívánt. A közönséget valóban nem is mulattatta egyéb e darabban, mint azon célzások, melyek a pesti színpad mai napi viszonyaira és egyéneire vonatkoznak. Csodálkozás fogott el, minő elvből indulhattak ki a pályabírák, midőn e művet adatásra méltónak találták; midőn abban csaknem oly kevés művészi törekvést, költői célt láthattak, mint Szerdahelyi minapi „bohózat”-ában!

Színészeink már nem elégesznek meg azzal, hogy maguk játsszák el a maguk által írt darabot, hanem azt képzelik, miképp a közönséget is a nemzeti színház tagjai képezik. E vígjáték úgy van írva, mintha csak a színészeket és ismerőseiket kellene mulattatnia. – Ki van benne parodizálva a színház egyik szolgája. Részemről nem ismerem a színház e szolgáját, ki, mint e darabból értesülünk, az igazgatóság napi parancsait hordozgatja a színészekhez. Akik közelről ismerik az intézet e tagját, azt mondák, Németi igen jól utánozta öltözetben és mozdulataiban ez egészen ártatlan embert. Nem tudjuk, mit vétett ő a szerzőnek vagy Németinek; annyi bizonyos, hogy a közönség nagy része nem értette, mi tulajdonképpen az, mit ez alakon nevetni lehetne.

E szolga azt beszélte egy szobaleánynak, miképp a színház második tenoristája szokta vágni a színház magasb rangú tagjainak tyúkszemét. A tyúkszemvágó tenor nem volt megnevezve. De azok, kik a színfalak titkait ismerik, szájrólszájra adták felvonás után a Br... nevet, – s későn tudta meg az egész közönség, hogy min tapsoltak az avatottak. – Már akár való legyen, akár valótlan a felhozott tyúkszemvágási tény; mi annak fölhozását pasquille-szerűnek tartjuk, még akkor is, ha valaki azt ártatlan tréfának és nem gúnynak veszi; – és dacára annak, hogy a személy megnevezve nincs. Lehet, hogy a parterre „ciceroné”i ráfogással éltek, midőn Br... nevét sugdosták, lehet, hogy e tény nem is áll – de már a gyanúsítás magában is elég arra, hogy a szerzőt pasquille írási szándékkal vádoljuk, midőn ily szorosan helyhez kötött s mondhatni körülírt viszonyokra és egyénekre céloz. Az ily célzással pedig, bármennyire megnevesse és megtapsolja a közönség – ismételjük – azt mutatja ki az író, hogy gyermekes vagy is inkább suhancos eszközökkel akart hatni.

A fentebbi színházi szolgán kívül van egy más mellékszemély is e darabban, kit föl kell említnünk. Ez egy újdondász-kritikus. Most előlegesen a legjobb esetet vesszük, mely szerint t. i. maga a darab szerzője nem bizonyos, meg nem nevezett, de meghatározott kritikust akart színre hozni e mellékszemélyben. E kritikus a nők irányában szemtelenül viseli magát, s együgyűsége a társaságban valóságos bárgyúsággá válik. „Nézzétek e borjúpofát!” mond többször a színész a nőkhöz fordulva. – E kritikus továbbá olyan ember, ki a legnagyobb magasztaló phrasisokkal telt kritikát egy nő kívánságára megváltoztatja, s az előbb dicsőített színészről minden képzelhető érdemet levon. Kisül rá, hogy jelen sem volt egyik előadáson, melyről jelentést tett egyik lapban. E jellemtelenségen kívül mint rendkívül gyáva van előtüntetve. Elvtelenségéért annyira megpirítják, miképp kalappal takarja el arcát és végre is megszökik a társaságból.

Vegyük mindezekhez azt, miképp a darab mai korban játszik, midőn Szigligetinek éppen hét gyermeke van. Vegyük hozzá még, hogy Pesten történik, hol a közönség nem igen ismerhet többet két-három színikritikusnál, kik nálunk általán igen kevés számú egyénből álló osztályt képeznek. Már kérdem, akár Szerdahelyi bohózatában, akár e pálya műben (!) nem nevezhetjük-e pasquille-szerűnek, midőn ily szorosan meghatározott, s ily kevés egyénből álló osztály rágalmaztatik? Dacára annak, hogy az egyének nem neveztetnek meg, dacára annak, hogy az egyének hazug színben vannak előállítva, annyira körül van írva a

kör, miképp a gúnyokon mindig mohón kapó nagyobb tömeg – s így a színházi közönség – örömest elhiszi a ráfogásokat is.

Ha az író kiindulási pontját vesszük, mint Szerdahelyiben, úgy itt is az ily színpadi pasquille-okban azt látjuk, miképp a szerző nem tartott komoly célt szem előtt, s míg egyfelől a speciális viszonyokra célzó mindennapiságok színpadra hozatalát, úgy másfelől általán nem tartjuk művészinek, költőinek azon művet, melynek célja egy-egy osztály kigúnyolása.

Tudom, hogy engem azzal gyanúsíthatnak, miképp színbíráló létemre elfogult vagyok a kritikusok „kifigurázása" kérdésében. – De e gyanúsítási lehetség nem menthet föl a kötelesség alól. Vannak irodalmunkban elegen, kik a gyanúsítástól félvén nem mernek rájok nézve kényes kérdéseket érinteni. Ezek azt mutatják ki, miképp magukat és nem az ügyet tartják szem előtt. Hadd járjanak ők a maguk útján! – Hadd képzeljék magukat folyvást ünnepi öltönyökben, melyeket féltvén, nem mernek az irodalom szennyesnek látszó tárgyaihoz nyúlni! Nem követem példájokat. Hadd legyen egy oly eszélytelen is, kit gyanúsítni mindenkinek szabad – a nélkül, hogy a gyanúsításokra hajtana!

Azonban még nem végeztük be a *Férjem színész*-ről mondandóinkat. Az említett kritikusban szerző alkalmasint csak az osztályt akarta kigúnyolni, s legfölebb a közönségre bízta, hogy ez osztály szűk köréből a közönség egyes tagjai által véletlenül ismert egyénre értse a gúnyt. Szerdahelyi azonban, ki e darabban mint kritikus szerepelt, tovább ment egy kis lépéssel. Ő a színházi hivatalos közlöny színi referensét állította elénk. Öltözéke, némely mozdulatai, sőt hajzatáról mindenki ráismert azon lap referensére, kit személyesen ismer a közönség, mely e masquirozásért többször kihívta Szerdahelyit, hogy gyermeki művészetét megtapsolja. Szerdahelyi, miután a műben, mint a Hölgyfutár tegnapelőtti számából kitűnik, arra nem volt utasítása, az elbizakodásnak, a vakmerőségnek (hogy többet ne mondjak) egy újabb jelét adta. Szabad-e a jellemtelenséget, gyávaságot egy ismert személyre ruházni s egy nagy közönség gúnykacajának kitenni?

Ha a színészek zártkörben adnák elő egymás mulattatására e darabot, senkinek sem volna kifogása ellene. Egy idegen legfölebb azt mondaná, minő gyermekesek! De a színrehozás már komolyabb dolog, s az ízlés és erkölcsiség bántalma nélkül nem történhetik.

– A *Rendkívüli előadás* főérdekét az adja, miképp egy színésznek alkalom van adva benne külalakítási tehetségét bemutatnia. Egy színész egész phantasticus

jelmezében a színpadról az adósok börtönébe vitetik a darab kezdete előtt. De sikerül elillannia. Ugyan csak jelmezében egy tiszai földbirtokoshoz menekül. Éppen jókor érkezett! Zentay földbirtokos házánál házi botrány adta elő magát. Zentay félti nejét. Egy arszlány udvarol, nem Zentaynénak, hanem a háznál levő kis leány rokonnak. Zentaynál levő arszlánról a házi úr azt véli, hogy másnak nem is adhatott éji rendezvous-t, mint nejének. Rálő – s azt véli, hogy a csábító a Tiszába fúlt. Az arszlán nem fúlt a Tiszába, hanem hogy jó barátját a féltékenységből kigyógyítsa, a szökevény színésznek adósságai kifizetését ígéri, ha a házinőnek udvarol s e szerep ügyes kivitele, a „rendkívüli adás” által bizonyítja be színészi tehetségét. A színész először is mint öreg ember lép Zentay elé s tőle vízbe fúlt fiát követeli vissza. – Miután Zentay eltávozik, a színész fiatal arszlánnak öltözik fel, s őrjöngő szerelmest játszik a házi asszony előtt. A férj belép a valódi arszlánnal – s ez rá lő a színészre, ki öszveroskad. De nemsokára talpra ugrik, s kiderül, miképp az egész csak játék volt a színész részéről, hogy egyrészt a férjet kigyógyítsák a féltékenységből, – más részt a színész kimutathassa tehetségét – s ajánló levelet kapjon a földesúrtól a pesti nemzeti színház igazgatójához.

A mű meglepő fordulatai olyneműek, miképp csak első előadásra tehetik meg hatásukat, ha valamelyik színész nem képes benne külső alakító tehetségét kimutatni. Nem mondom, hogy ekkor e darab nem mulattató, de mint olyan, mely egy színész examenjéül van írva – nagyon csekély irodalmi beccsel bír.

(v.) [Vajda János], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. aug. 27. 198. sz.

(v.) Augustus 21. A kitűzött 40 arany pályadíjért versenyző, és sorshúzás által harmadik előadásul kijelölt vígjátékok: Fáncsi Ilka k. a. föllépteül először: *Rendkívüli előadás*. Eredeti vígj. 1 felv. Ezt követte szintén először: *Férjem színész*. Ered. vígj. 2 felvonásban. – Az első kis vígjáték rövid meséje ez: Zentay birtokos félti nejét Ágnest, s nem éppen ok nélkül, mert ebben Ladányi ifjú arszlán iránt csakugyan fel is lobban annyi szenvedély, hogy egy tó partoni ta-

lálkozón Zentaynak pisztolyát kell kisütni az ismeretlen vetélytársra, ki a hullámok közt elmenekül. Ladányi azonban Emíliába, Zentay húgába szerelmes, s e miatt Ágnesnek rá nézve kellemetlen hajlamait, Zentaynak szerelemféltési gyötrelmeit, s Emíliának irántai hűsége felől támadt kételyeit eloszlatni iparkodik. A véletlen, illetőleg a hitelezők Zentay lakába űznek egy tehetséges vándorszínészt, Regényesit, kiben Ladányi alkalmas eszközre vél találni célja kivitelére, s vele közli tervét, de természetesen a színfalakon kívül. Míg Zentayt lelkiismeret furdalja, hogy gyilkossá lőn szerelemféltésből, megjelenik a színész a reszketeg agg apa személyében, s Zentaytól egyetlen támaszát s fiát kéri vissza – mialatt azonban Zentay távozik, lehányja álöltönyét, s élethalálra dühös udvarlót játszik Ágnes előtt. Megjelenik Ladányi Zentayval s előbbi egy vaktöltéssel Regényesére lő, ki Ágnes előtt összeroskad. Zentaynak azonban van alkalma belátni, hogy neje nem szerethette a dühös imádót. Midőn Zentay szörnyüködik szerelemféltésének második vélt áldozata felett, Regényesi felugrik, s bevallja, miszerint az egész csak tréfa, illetőleg arra való nézve kicsinált terv volt, hogy ő színészi képességét kimutassa, s Zentay pártfogása mellett a színházhoz jusson be. – Azon darabok közé tartozik e kis vígjáték, melyek tartósabb belérték nélkül elevenek és mulattatók, s koránsem mesterileg teremtett alakok, hanem ügyesen választott, s színművészi bravourra alkalmas tárgyuknál fogva szerencsések. Az egész mintegy fölszerelésül tűnik elénk arra nézve, hogy a Regényesit játszó színész a reszketeg vén ember álzatában alakítási tehetségét tüntesse ki, s ezúttal Szerdahelyinek jutott e szerencse, ki viszont e szerencsét a közönségnek és vígjátéknak hálásan adta vissza, mert bár a közönség eddig is méltánylón magas véleményt táplált Szerdahelyi képessége iránt, mégis e vetélyszerepben a legmagasabb véleményt is felülmúlta, elannyira, hogy a nagy Levassor legnagyobb bámulói meghökkenve tekintettek egymásra, *hozzá gondolván* t. i. Szerdahelyi játékához a körülményt, miszerint Sz. még csak színpályája kezdetén van, – azonfelül hasonló önlény megtagadási merész feladatban ezúttal – legalább előttünk – első kísérletét tette. Megjelenésekor az agg apa, álzatában, valamint tovább is játékában nem lehete egyéniségét még csak sejteni is. Főérdemnek rójuk fel, hogy bár hangját – orronáti beszélés vagy selypítés stb. által nem ferdítette el – mi végre is könnyebb mód – mindazáltal nem lehete még hangszínezetében[46] is az előbbi szavalással valami rokonságot felfedezni. A közönség háromszoros kihívással jutalmazta meg. Az előadásban

[46]emend. ebből: hangszínezetéban

Fáncsy Ilka k. a. is részt vett néhány szónyi szereppel. – Most már a második darabról kellene szólanunk, de miután botrányos dolgok részletes fejtegetésében komoly férfiak éppen nem, legfölebb[47] kávénénikék gyönyörködnek, annak taglalásába a közönség és önmagunk iránti tiszteletből nem ereszkedhetünk. Egy laza mese van benne szerdékül felhasználva arra, hogy a magyar journalistika nem annyira nevetséges, mint a lehető legutálatosabb, legpimaszabb színben állíttassék pellengérre. Valami meghasonlott kedély írhatta, ki babérra nem bírt vergődni, minden erőködései dacára. Hívatlan íróból, vagy ostoba pedáns kritikusból a legélvezetesebb komikumot lehet teremteni, ha *egyént* állítunk elő, de éppen azért; mivel itt egyéniség nincs, hanem e helyett pusztán, alaktalan csövek gyanánt egy tiszteletreméltó testületet jelképező személy van csak előállítva, és az esetlen, otromba csúfolódásokkal illetve, szükség vagy apropos nélkül, szellemdús „borjúpofa”-féle kocsis kifejezésekkel kicsúfolva – ezért tűnik föl e darab egyenesen az összes journalistica ellen fekete epével, személyes bosszúból írt fércelménynek. Hanem azért a magyar journalistica megmarad annak, a mi volt eddig: lelkes, elszánt, egyetlen, legfőbb emeltyűje, harcosa minden jóravaló közügynek; a magyar journalisták ezentúl is a napról napra kalmáribb világban önzetlen feláldozással pazarolandják el más téren bizonnyal gazdagabbul megfizetendett tehetségeiket – és minden magyar journalista őszintén sajnálkozik e darab tehetlen szerzőjén, hogy oly haszontalanul botrányos darabot írt, – (mert lehetnek oly botrányok is, melyeknek valami kis hasznuk van) – sajnálják a nemzeti színházat is, mely ez estén „házi magány mulatságok helyiségévé” lőn törpítve. Szerdahelyi adta a journalista szerepét, és ha akarva találta el oly sikerülten egyik fiatal journalistánk alakját, úgy még mesteribben játszott, mint az első darabban. Legyen elég ennyi ez ízetlen pohárból, mellyel, reméljük, hiába kínálnák meg másodszor a közönséget.

[47]emend. ebből: lefölebb

[sz. n.], *Pest, aug. 27.*, Pesti Napló 1856. aug. 27. 384-1967. sz.

A nemzeti színpadon újabb időben tapasztalt s a lapok által egyhangúlag kárhoztatott alakoskodás nyilvános és ismert személyek viseletének, mozdulatainak másolására vonatkozólag a Hölgyfutár szerkesztősége a nemzeti színház igazgatósága részéről nyert felhatalmazás folytán kinyilatkoztatja: *miként íme, az igazgatóság és rendőrség tudta nélkül elkövetett tény nemcsak hogy szabadalmazva nem, de egyenesen kárhoztatva volt. Az igazgató gróf maga személyesen jelent meg előadás alatt a színfalak közt, s hivatása szerint a színházi törvények és illemről megfeledkezett színészt szigorúan megdorgálá, s intézkedéseket tőn, hogy színpadunkon hasonló míveletlenséget tanúsító, s a színház tekintélyét kockázó visszaélések soha többé ne történjenek*. Egy baj,[48] egy visszaélés, egy botrány tehát megszüntettetett. Azonban módokról kellene gondoskodni, hogy a bíráló választmány mindenhatósága (eljárását e szóval akarjuk most jellemezni) a nemzeti színpadra többé ne juttasson[49] oly műveket, melyek egyesek magán bosszúvágyának s ízléstelen pasquill-ösztönének kifolyásai, vagy melyek a durvaságot, lovagiatlanságot, az unalmas bornírtságot léptetik a színpadra, s a mennyiben egyes ötletek, trágár élcek kíséretében léptettetnek fel s a közönség egy részét ez eszközzel megnyerik, az ízlés megrontását eszközlik. Az újabb időben egymásután előadott 8 új vígjáték közől nem egy képviseli az említett hibákat s nem egynél kérdezők magunktól, kérdezők másoktól és kérdezék mások tőlünk: vajon mi bírhatá a rendes drámabíráló választmányt s a pályázó 8 vígjátékot bíráló választmányt e művek elfogadására? Mi ily toleráns eljárás ellenében az igazgatóságot tartjuk hivatottnak a nemzeti színpad méltósága s a közerkölcsiség és ízlés érdekét képviselni.

[48] emend.: hiányzó vessző pótlása
[49] emend. ebből: jutasson

[sz. n.], *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 28. 199. sz.

Azon művészetellenes és személysértésig süllyedett bohóckodás ellen, melyet *Szerdahelyi* úr a komikum firmája alatt jónak látott nemzeti színpadunkra becsempészni, a *Rászedtek a komédiások* s a *Férjem színész* című vígjátékok után,[50] valamint tárcánk színi referense, úgy a többi lapok is nagyrészt kemény megrovással szólaltak föl. Az utóbb színre került *Férjem színész* című pályavígjátékban személy ellen sértőleg irányzott kijátszás a mi legkülönösebb éppen a nemzeti színház hivatalos orgánuma a Hölgyfutárnak főmunkatársát választá tárgyául, mire nézve azon lap szerkesztősége hétfői számában a következő nyilatkozatot közli: „A nemzeti színház igazgatósága részéről föl vagyunk hatalmazva kinyilatkoztatni: miként eme, az igazgatóság és rendezőség tudta nélkül elkövetett tény nem csak hogy szabadalmazva nem, de egyenesen kárhoztatva volt. Az igazgató gróf maga személyesen jelent meg előadás alatt a színfalak közt, s hivatása szerint a színházi törvények és illemről megfeledkezett színészt szigorúan megdorgálá, s intézkedéseket tőn, hogy színpadunkon hasonló míveletlenséget tanúsító, s a színház tekintélyét kockázó visszaélések soha többé ne történjenek.” Mihez képest az említett lap a színházi törvényszéket figyelmezteti, hogy a rakoncátlankodó színész irányában tudni fogja kötelességét.

* A P. O. Z. [Pest-Ofner Zeitung] a *Férjem színész* című darabban előforduló meghitt komédiára, melyet műbírálónk tegnapi tárcájában szintén megrótt, a következő figyelemre méltó sorokat hozza: „Kérdezünk mindenkit, vajon helyes s megengedett tény volt-e a nemz. színpadon az ott előadás végett elfogadott darabban a tagok személyes viszonyait, úgy szólván azok magánéletét (hogy Szentpétery milyen színész, hogy egy másodtenorista tyúkszemet is vág, hogy Szigligetinek hány gyermeke van, hogy felesége a Svábhegyen lakik stb.) nyilvánosságra hozni oly módon, mely,[51] valamint a gyöngéd érzelmet, úgy az illemet is megsérti. Aki saját osztályát becsüli, önmagát becsüli! Ezen közmondást jól még kellene jegyezni s az embernek nem önmagára dobni követ, hogy ha a nemz. műintézet alapját megingatni nem akarjuk.” A személyek kijátszását érdeklőleg ugyane lap következőleg folytatja helyes elmélkedését: „S még egy

[50] emend.: hiányzó vessző pótlása
[51] emend.: hiányzó vessző pótlása

szót a személybiztonság érdekében. Mi kérdjük: ki adta Szerdahelyi úrnak azon szabadalmat, hogy személyeket, közrehatásuk által a nyilvánossághoz tartozván, s általában ismeretesek és tiszteletben állanak, azok tartásának, mozdulatainak s beszédmódjoknak utánzása által színpadra állíthasson és köznevetség tárgyává tehessen? Tegnap tetszett neki egy színműköltőt, ma egy hírlapírót, s holnap ki tudja kit, – mint torzító túlcsapongásának kinövését – a színpadra állítani. Sajnálatraméltó dolog az, hogy a közönség frivolitása ily korlátlanságnak is tetszést ujjong, s az által azt tanúsítja, hogy mennyire túlizgult, s minden valódi s tápláló étre eltompult, ha már ily fűszeres konyhára van szüksége, hogy azt ízlelhesse. Bizonyára igen kedélyes kép: a művészet e csendélete a nemzeti színházban!” A dolog lényege ezekben ki van fejezve, mi röviden még csak egyre kívánjuk az illetők figyelmét fölhívni: itteni német laptársainknak tartozunk azzal az igazsággal, hogy ők mindig elég kedvezést s rokoni ragaszkodást tanúsítanak minden ügyeink iránt, s távol vannak valamely ellenséges indulat vagy káröröm nyilvánításától, annálfogva ítéletük méltó tekintetet érdemel, s annyival inkább, mivel rólunk a külföld legkönnyebben s legelőbb is az ő véleményükkel találkozik.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 28. 385-1968. sz.

A nemzeti színpadon f. hó 21-én előadott pasquill: a *Férjem színész* felől a M[agyar]. S[ajtó]. színreferense is méltó és igazságos szigorral szól. Bírálatából kiemeljük a következő sorokat, hogy azokhoz kötve alkalmilag elmondjuk az e tárgyra általunk tegnap elmondottak kiegészítéseül is egykét észrevételt. „Valami meghasonlott kedély írhatta, ki a babérra nem bírt vergődni, minden erőlködései dacára, mond a M[agyar]. S[ajtó]. Hívatlan íróból, vagy ostoba pedáns kritikusból a legélvezetesebb komikumot lehet teremteni, ha *egyént* állítunk elő; de éppen azért, mivel itt egyéniség nincs, hanem e helyett pusztán, alaktalan cövek gyanánt egy tiszteletreméltó testületet jelképező személy van csak előállítva, és az esetlen, otromba[52] csúfolódásokkal illetve, – ezért tűnik föl e

[52]emend. ebből: ostromba

darab egyenesen az összes journalistica ellen fekete epével, személyes bosszúból írt fércelménynek. Hanem azért a magyar journalistica megmarad annak, a mi volt eddig: lelkes, elszánt, egyetlen, legfőbb emeltyűje; harcosa minden jóravaló közügynek; a magyar journalisták ezentúl is a napról napra kalmáribb világban önzetlen feláldozással pazarolandják el más téren bizonnyal gazdagabbul megfizetendett tehetségeiket – és minden magyar journalista őszintén sajnálkozik e darab lehetlen szerzőjén, hogy oly haszontalanul botrányos darabot írt, – (mert lőhetnek oly botrányok is, melyeknek valami kis hasznuk van) – sajnálják a nemzeti színházat is, mely ez estén „házi magány mulatságok helyiségévé” lőn törpítve. Úgy van, a magyar journalistika mindamellett, hogy egykét éretlen ember tiszteletlenül mert hozzá közelíteni, megmarad annak, a mi volt eddig, egyetlen harcosa minden jóravaló ügynek. A journalisták, az otrombául megtámadott újdondászok ezentúl is agitálni fognak minden mellett mi jó és nemes, pártfogásába fogják ajánlani a nemzetnek az irodalmat, a színészeket, buzdítani fogják ezentúl is az áldozatra képeseket támogatására a közintézeteknek s ezek közt a színházi nyugdíjintézetnek is, habár ennek jótéteményire oly színész is tarthat igényt, ki hosszas pálya után sem érdemlé meg a művész nevet; a journalistika, az otrombául megtámadott újdondászok ezentúl is pártolni fogják a kezdő tehetségeket, érdekében fáradhatlanul fognak eljárni, az üldözöttet szárnyuk alá veszik, a magán tekintetek miatt mellőzöttek bennök ezentúl is szószólóra találandnak; a journalistika s az újdondászok közlönyei lesznek, ezentúl is az irodalmi és művészeti érdekeknek, a legkisebb jótétemény, a részvét, a lelkesülés legkisebb jele sem enyészik el nyomtalanul közéletünkben ezentúl is, a journalistika s az újdondászok ezentúl is feljegyzik mindezt, hogy a felmutatott tényeken épüljön a jövő, hogy a példa hasonló tettekre buzdítson, hogy végeredményben erősbüljön a közérdek, gyarapodjék, egyetemivé váljék azon ügy, melynek szolgálatába szegődött a journalistika. Hogy a magyar journalistának helyzete e tekintetben is kiváló, tiszteletet igénylő, azt azon önzetlen eljárás tanúsítja, mely részére a *megvesztegethetlenség* tisztes hírét szerzé meg. A magyar journalista a színházat, a színészetet nem tartja a színészek, az egyes színigazgatók magánügyének; közügynek tartja azt, mely mellett buzogni kötelessége akkor is, ha a színészek részéről ellenkező felfogást tapasztal is, s a journalistát nem tántorítja meg az otrombaság, hálátlanság s nem fenyegetődzik elpártolással, elhagyásával az ügynek, mint fenyegetőztek már jelenlétünkben is többen színházunk tagjai közől, kiknek minden sérelmök abból állott, hogy a

kívánt szerepet meg nem nyerék, vagy nem kedvelt szerepet nyertek, vagy a kritika véleményök szerint, irányukban méltatlan volt. Két év előtt nem beszélték-e széltiben, hogy[53] egyik jelesb színészünk idegen színpadra készül? Egyik legnagyobb embere a magyar közéletnek[a] egykor azt mondá, hogy oly kevesen vagyunk, miként egy családban megférhetünk. E családias élet nemcsak az ügy és az érdekközösséget, hanem azt is eredményezi, hogy az irodalmi és művészeti életnek magánviszonyainkra hatását is ismerjük. E viszonyok ismerete eddigelé csak tiszteletre kötelezhetett mindenkit azok iránt, kik miként tisztelt bajtársunk mondja „önzetlen feláldozással pazarolják el más téren bizonnyal gazdagabbul megfizetendett tehetségeiket;” kik mindennapi résen állnak, s kiknek egyedüli megbocsájthatlan vétkök, hogy elnézők voltak olyak ellenében, kik igazságos szigor mellett tán nem váltak volna elbízottakká, hogy az irodalom és színészet közös feladatánál fogva összetévesztték az ügyet a személlyel olyanoknál is, kikben társadalmi míveltség hiányzik s kik most elkényeztetett gyermekkint sértett hiúságuknak a journalistika ellenében, a színpadot lealjasító nyomorú módon szereznek elégtételt. Tán még lesz alkalmunk e tárgyról bővebben is szólani.

Szerdahelyi Kálmán, *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 28. 385-1968. sz.

A Hölgyfutár szerkesztőségét ezennel felszólítom, nevezze meg: ki azon élő egyén, kit véleménye szerint én a *Férjem színész* vígjátékban másoltam? – Miután én senkit másolni nem akartam, s a véletlen hasonlat ily rendkívüli játékában[54] nem hiszek, reménylem, a megnevezendő élő egyént az én színpadi alakommal összehasonlítva, be fogom bizonyíthatni, hogy ezen állítás *alaptalan*. – Mi intendáns úr ő méltóságának ezúttal a Hölgyfutárban felhozott felhatalmazását illeti, erre nézve én is állíthatom, hogy ő méltósága a Hölgyfutárt ezen nyi-

[53]emend. ebből: bogy
[a]Széchenyi. Szerk.
[54]emend. ebből: játékaban

latkozatra *nem hatalmazta fel*. Különben aki rólam azt hiszi, hogy én a fennforgó kihágást elkövettem, az emeljen ellenem vádat a színházi vagy a polgári törvényszék előtt; én mindkettőnek alá vagyok vetve, s ártatlanságom teljes tudatában nyugodtan várom az ítéletet, meg levén győződve, hogy bíráim sokkal jobb szemekkel és igazságosabb ítélő tehetséggel bírnak, mint a Hölgyfutár szerkesztősége; de megvetem az afféle hölgyfutári handabandát, milyennel ezen lap – mióta a színpadra felhozott minden haszontalan, rossz és ízetlen journalista által sértve érzi magát – a közönséget untatja és velem kötekedni jónak látja. Pesten, augustus 26-kán 1856. *Szerdahelyi Kálmán*.

+, *[c. n.]*, Budapesti Viszhang 1856. aug. 28. 35. sz. 290.

Aug. 21-én. A gr. Ráday Gedeon által kitűzött 40 aranyra pályázott művek közül mai napra esett *Rendkívüli előadás*, vígjáték egy s *Férjem színész* vígjáték két felvonásban. Tehát mindkét darab a színészi életből.

Mi az első darabot illeti, ez minden vígjátéki kelléket – kivéve hogy a művész, de nem a mű – nevettet, nélkülöz. Szerző úgy látszik ezt egyedül Szerdahelyi számára írta, s ha igen, akkor a többi hat személyt jó lelkiismerettel elküldhette volna sétálni. Szerdahelyi a mi a maga dolgát illeti, azt úgy is szépen elvégezte volna.

Ha van a darabnak meséje, az röviden ez: Regényesi színész adósságai miatt szökni kénytelen, s lélekzet veszetten toppan be Zentay földbirtokos szobájába, hol minden kínálás nélkül egy kényelmes karszékbe veti magát. Az őt bámuló inas és szobalány rettenetesen[55] megijednek tőle.

De van is rá okuk, mert Regényesi olyan uniformisban jelenik meg, milyet Cordova lovagjai viseltek Granadának a móroktóli visszafoglalásakor.

Ladányi, (kinek nevéhez a színlap nagyon bölcs előre látásból oda tette, hogy ifjú arszlán, mert különben ezt nem is tudhattuk volna meg,) – belép. A párbeszédekből következőket értettünk meg erről a Ladányiról; hogy Zentayné asszony, Ágnes szerelmes belé, hogy az ifjú arszlány úgy látszik nem volt iránta

[55] emend. ebből: retteneteseu

mindig oly közönyös mint most, s hogy Ladányi jelenleg Zentay hutát Emíliát imádja. – Ez a Ladányi megkérdezi a szökevényt, hogy kicsoda és micsoda légyen? mire az történetét híven elmeséli, s erre a helyett, hogy a szemtelen tolakodót illendő módon kibotozná a házból, még azt mondja rá: hogy nagyon jó, hogy így áll a dolog. Menjen csak a szomszéd szobába, ott rendelkezhetik ruhatárával, s ha a szerepet, melyet eléje ad, tetszése szerint viendi, ki fogja adósságait fizetni.

Ladányi pedig, hogy Zentay barátját féltékenységéből, és azon lelki furdalástól, hogy egy embert, kit este nejével sétálni látott megölt, aki pedig élve maradt és nem volt senki más, mint a fiatal arszlán, mondjuk, Ladányi pedig azon dolgozik, hogy a rossz fának füstjét, melyet ő rakott a tűzre, magáról valamiképpen elfúja.

E végből, Zentay éppen lelki furdalásával vesződnék, előjő a szökött színész egy gutaütött vén ember alakjában, s fiát keresi Zentay kétségbe kezd esni, mert most tudja meg, hogy ennek az embernek fiát ölte meg féltékenységéből, az öreg pedig midőn erről értesül azonnal földhöz vágja magát, minek eléjulást kelle helyettesítenie. Míg a jelenlevő népség Ágnes kivételével orvosért fut, addig Regényesi leveti álöltözetét, s mint deli ifjú határtalan szerelméről kezd a nőnek értekezést tartani, rettenetes túlzással, mely nemcsak oly színészben volna megrovandó, mint ő, ki a nemzeti színházhoz akar szerződtetni, de a legroszszabb vidéki szerelmesben is. – A legkritikusabb percben, midőn már szerelmes színésznek minden dictiojából kifogyott, belép Zentay és Ladányi, kiknek tudtára adja, hogy ő annak a gutaütött embernek a fia, s testvére a féltékeny férj által megölt ifjúnak, vagy is tulajdonkép ő a megölt ifjú, vagy végtére maga sem tudja, hogy ki. Azt is még egyszer bevallja, hogy Ágnest halálba szereti, mire Ladányi vak töltéssel agyon lövi.

A színész igen szívrehatólag haldokolva összerogyik, s meghal mindenek szeme láttára, de csakhamar felül a földön s körül tekint. Kérdeztetve, hogy mi légyen ez? azt feleli Ladányi, hogy csak komédia, mely az ő féltékenységének eloszlatása végett játszatott.

Mint említők a szereplők közől csak Szerdahelyi játszhatott, Feleki (Zentay) neje Ágnes (Latkóczyné[56],) (Emília) Fáncsy Ilka s Lendvay az ifjú arszlán ámbár a főszemélyek volnának mégis az egész tért a szökött színész produkálásainak engedik át.

[56]emend. ebből: Latkócyné

Ma Szerdahelyi nagy tehetségének újabb jelét állítá elé az alakoskodásban, de alkalmat adott rá újólag, hogy szépészeti jó ízlésében kételkedjünk.

Az általa előállított fiát kereső apa túlzott volt öltözékére, gyámoltalanságára, metsző éles hangjára nézve. Emlékezzék csak Szerdahelyi Levassor „Bon homme”-jára vissza; nem ilyen szánalmat gerjesztő, gutaütött csudaöltözetű alak volt az, hanem egy igen vén, de víg öreg úr, ki ugyan reszketett az évek terhe alatt hanem ki mindamellett is oly üdén mozog, hogy szeretne az ember kezet fogni vele és felszólítani őt mint urabátyját egy pohár jó borra.

Az ezt követő *Férjem színész* című vígjátéknak meséje azon alapul: hogy (Széplakyra) Felekire ennek neje (Irma) Munkácsy Flóra féltékeny kezd lenni, azért mert színész, s tudja mennyi csáboknak van kitéve. Szenvedélye azonban felfokoztatik, midőn Gusztáv frakkja zsebében egy levelkét talál férjéhez Lenkétől írottat. S e levélen alapul az egész bonyodalom. Természetesen kisül később, hogy e levelet Szigligeti Lenkéje, nem pedig az orvos (Szigeti) neje (Latkóczyné[57]) írta férjéhez, mire megtörténik az általános kibékítés.

E darabot nagy érdekkel kísérte a közönség mind végig, mit szerző annak köszönhet, hogy bevezetett minket a coulisák mögé, s hogy színházi élő tagokról, igazgatókról s táncosnőkről egy művelt igényű közönség előtt csak oly gondtalanul beszél, mint baráti körben a Beleznaybani ebédjei alkalmával. S valjon melyek azok a titkok, melyek iránt a nagy közönség ne viseltetnék érdekkel.

E darabban a fő hatás a helyiség s körülményekre van fektetve, s a helyzeteiből kifejlődő komikum, megnevettet[58] ugyan, hanem biz azért nagyon régi és[59] elcsépelt mint a levélcsere s Gusztáv tévedése, midőn az orvost nejével találja. +

[57]emend. ebből: Latkócyné
[58]emend. ebből: mngnevettet
[59]emend. ebből: ős

[sz. n.], *[c. n.]*, Családi Lapok 1856. aug. 28. 25. sz. 791–792.

Aug. 21-én a kitűzött 40 arany pályadíjért versenyző és sorshúzás által harmadik előadásul kijelölt vígjátékok. Először: *Rendkívüli előadás*, eredeti vígjáték 1 fölvonásban. Ezt követte szintén először: *Férjem színész*, eredeti vígjáték 2 fölvonásban.

Az első majdnem kizárólag csupán arra van szánva, hogy a színésznek alkalma legyen az alakításokbani ügyességét kitüntetni. – Regényesi szökevény színész ugyanis, hitelezőitől üldöztetve, Zentay birtokos házába menekül, középkori hőst ábrázoló színpadi jelmezben. E jelmez, valamint a színész külseje mindenben hasonlít egy, a falon függő ősi képhez. Gyuri inas és Neszti szobaleány, kik a nélkül is bűverőt véltek rejleni az említett kép elevenszerű nézésében, a belépett színész láttára, ijedtökben összerogynak. Következik a rendkívüli előadás: a színészt mint igen agg apát két inas vezeti Zentay házába, az álaggastyán elveszett fia után siránkozik, a házi urat könnyekre indítja s végre állítólagosan fiának vízbe fúlása miatt ájultan összerogyik. A jelenvoltak segélyt hozandók szétfutottak, csupán Zentay neje maradt a szobában. A színész fölkelt, leveté felső öltönyét, parókáját, s mint arszlán lép a nő elé; őrült szerelmest játszik, különféle színdarabok e nemű helyeit szavalva el. Belép Zentay, gyógyszerekkel kezében, utána Ladányi arszlán két pisztollyal, a színészt, mint nőcsábítót meglövi, hanem csak színleg, mert midőn az ügyes színész a halállal bátran szembeszállt, s a haldoklás kínait kiállotta, hirtelen fölkel s kijelenti, hogy mindez csak komédia volt, mely által a már azelőtt Ladányival történt összebeszélés szerint, Zentayt szerelemféltésből s lelkiismeret-furdalásából[60] akarták kigyógyítani; ki nem rég egy este nejét idegennel látta sétálni, az idegent neje csábítójának vélvén, rálőtt, s azt gondolta, hogy sebesülten a vízbe fúlt. A vélt nőcsábító Ladányi volt, ki azért találkozott Zentay nejével, hogy neki ennek húga iránti szerelmét bevallja. S így e komédiát is föntebb említett kiábrándítás tekintetéből Ladányi rendezi. – Az egész előadás alatt csupán Sz.-nek [Szerdahelyinek] az alakításokbani ügyessége nyújtott élvezetet; a többi, úgy látszik, csak ragaszték, hogy mégis legyen mese a színészi kitüntetés alkal-

[60] emend. ebből: lelkismeretfurdálásából

mához. Mert a vélt gyilkosság miatti aggódás, de különösen a kiábrándítás módja sajátszerű valami, s bátran a képtelenségek közé sorozható.

A második vígjáték is, mint címe mutatja, a színészi életből van merítve, s úgy látszik, hogy a sors sem akart kedvezni a két színészi teketóriákkal telt daraboknak, a mennyiben mindkettő egy este került a színpadra, s így az imelygésig untató volt a sok színészeti fitogtatás. Alapja: félreértések. Irma, Széplaki Gusztáv színész neje annyira féltékeny férje iránt, miszerint még a színpadi szerelmes szerepeket is irigyli tőle, hanem csak cselszövő szerepekben szeretné őt látni, hogy így a közönségtől megutáltnak, szerelmét csak ő bírhassa. Féltékenysége tetőpontra hágott, midőn férje zsebében levelet talált, férjének címezve, Lenke aláírással. Hamari színházi orvos nejét hitták Lenkének, s így ezt hívé vetélytársának. A levelet megmutatja az orvosnak, ki annyira buta, hogy még neje írását sem ismeri. Minthogy pedig a levélben szökésről van szó, Irma s az orvos a hűtlenek keresésére indultak. – Széplaki viszont éppen akkor talál benyitni, midőn az orvos térdelve kéri Irmát, nyújtana neki segédkezet neje föltalálásában, s némely kétértelmű szavakat szerelmi vallomásnak gondolván, vádló szándokkal az orvos nejéhez elsiet. Végre mindkét csalódó pár összetalálkozik, s Széplaki fölvilágosításából kisül, hogy a zavart okozott levelet nem az orvos neje, hanem Szigligeti írta a *Két pisztoly* című darabbani használat végett.

Van még a darabban egy ügyetlen kritikus még ügyetlenebbül beszőve, mi arra mutat, hogy a darab szerzője színész. A kritikusok elleni gyakori epéskedés, de különösen a német bohózatíróktól elsajátított botrányos kétértelmű kifejezések a szerzőre s a színműre egyiránt árnyat vetnek. Különben az ügyes bonyolítások némi érdeket kölcsönöznek a darabnak, kivéve, hogy az orvos butaságát, melly szerint saját neje írását sem ismeri, nem lehet megbocsátani.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 29. 199. sz. 813.

* A *Pesti Napló* tegnapi[61] számában Szerdahelyi egy nyilatkozatot közöl, melyben többek közt könnyelműn azt állítja: hogy az igazgató gróf a Szerdahelyi alakoskodását megrovó nyilatkozatra a Hölgyfutárt nem hatalmazta fel.

Szerdahelyi úrnak nincs igaza. –

Mi mint a színház érdekeit képviselő lap, felhívtuk Ráday Gedeon igazgató grófot, hogy azon szigorú vádak ellenében – mellyel ez alakoskodás folytán az igazgatóság az összes sajtó által egyhangúlag terheltetett, saját és a műintézet érdekében nyilatkozzék, ha vajon az ő tudtával és beleegyezésével történt-e e visszaélés?

Az igazgató gróf a mellett, hogy teljes rosszallását nem csak kijelenté előttünk, tényeket és szavakat idézve, mikkel még az előadás estéjén Szerdahelyi urat megrótta; de egyszersmind a szerkesztőséget megbízta: hogy az ellenvetésre nézve e tárgyban, saját belátása szerint cselekedhet és cselekedjék.

Ez a legnagyobb *felhatalmazás*.

Midőn ezt kijelentettük, kötelességünket teljesítettük, mellyel tartozunk az igazságnak és önmagunknak.

* *Szerdahelyi Kálmán* úr e füst alatt más hamis állítással is él. A helyett, hogy bevallaná hibáját, – melyet a pasquilszerű karikírozással elkövetett; – azt akkint véli helyrehozhatónak, hogy magát *ártatlannak* mondva – a rossz szándékot tagadja. Folttal takarja a foltot; s kisebb hibából akarván menekülni még nagyobba esik, t. i. az igazság elferdítésébe.

Mi azon előnyös helyzetben vagyunk, hogy cáfolatul ezentúl nem kényszerülünk Szerdahelyi úr ellenében egyebet felhozni, mint az összes journalistika egyhangú ítéletét, s azon közönség átalános véleményét, mely e színházi botránynak tanúja volt.

Valóban ily meggondolatlan merészség: tagadni egy tettet, mely egy egész nagy közönség előtt történt, nem telhetik ki más embertől, mint olyantól, ki képes volt a felsőbbi felhatalmazásra vonatkozó légből kapott állítást – egy közönség színe előtt elmondani.

[61]emend. ebből: tepnapi

Most tehát egyik állítás valótlanságából közönség következést vonhat a másik állítás *hitelességére*.

Kakas Márton [Jókai Mór], *XVI. levél*, Vasárnapi Újság 1856. aug. 31. 35. sz. 309–310.

Harmadik torna (hős bajvívás) a negyven arany díj tiszteletére: *Rögtönzött előadás* és *Férjem színész* vígjátékok között.

Tekintetes szerkesztő úr. §. 1. Vagynak darabok, melyek a közönség kedvéért íratnak, vagynak, melyek a színészek kedvéért íratnak, és ismét vagynak, melyeket az író saját kedvéért szerze...(Hohó Kakas Márton! ebből tudományos értekezés lesz, ahhoz pedig elébb fegyverengedélyt kell kérni, különben majd azt mondják,[62] hogy .ss! Tehát kezdjük alantabb.) Hol volt, hol nem volt, megszökött egyszer egy színész a színpadról, persze[63] vidéken, azon módon páncélostul, a hogy Jeruzsálemet bevette, félvén a hitelezőitől, akik be akarták csukatni, s tarlókon és kukoricaföldeken keresztül betévedt egy urasági kastélyba, a hol éppen igen nagy a zavar, mert egy fiatal ember a nagybátyjának az unokahúgát szereti, a nagybátyjának a felesége meg azt hiszi, hogy őt szereti, a nagybátyja meg azt hiszi, hogy ő valakit agyonlőtt, aki a feleségét szereti s annak szerelmet vallott, a miből azután olyan bonyolódott geneológia keveredik, hogy ha rágondolok is, megfájdul a fejem. Diktum faktum: a színész éppen jókor botlik oda; a fiatal szerelmes rábeszéli, hogy játsszék urabátyja előtt mindenféle szerepeket; majd az apát, ki megölt fiát keresi, majd a bátyát, ki testvéréért bosszút állni jött, majd a rejtélyes imádót, ki szerelmet vall és agyonlöveti magát, persze[64] csak fojtással, s azután megint föléled. A mint látható, itt a színésznek bőséges alkalom van nyújtva – az átöltözködésbeni ügyesség kimutatására, melynek Szerdahelyi teljesen meg is felelt.

[62]emend.: hiányzó vessző pótlása
[63]emend. ebből: perse
[64]emend. ebből: perse

Tanúság pedig ebből… Tetszett valamit szólani?… Nem. – Én sem. – Alázatos szolgája *Kakas Márton*.

§. 2. *Férjem színész*. Szomorú eset. Beszéljünk másról Egyikétől azon bírálóknak, akik a huszonnégy pályaművet átolvasták, azt hallottam, hogy az valami bámulatos, mennyire egy malomban őrölnek vígjáték íróink. A huszonnégy között *három* bajlódik ollyan orvossal, akit a felesége félt a betegeitől, *három*ban szerelmes a hős a gyámleányába, *öt*nek van blasírozott grófja, vagy egyéb arszlánja, *kilenc* alapul parányi félreértéseken, *három*ban keveredik a hős furcsa összeköttetésbe a szobaleányával, ismét *három*ban történik az meg, hogy a kérőnek mindegy, akár az egyik primadonnát vegye feleségül, akár a másikat, *öt*ben maga vallja meg a kisasszony a szerelmet a gavallérnak és *három*ban nem akar az özvegy asszonyság férjhez[65] menni másodszor; *öt*ben teszik bolonddá a tudósokat, írókat és kritikusokat, s *három*ban vannak örökítve a színészek erényei. Ideális személyek mindenütt a juristák, festők, művészek, ifjú földesurak, cotillontáncosok, comicus alakok az öreg urak, nevelők, tudósok, lármás asszonyságok s *három* helyen fordul elő az a vakmerő megoldása a csomónak, hogy a szegény legény megnyeri a nagy lutriban az első treffert! Járvány ez, vagy mi?

Emlékezik tehát szerkesztő úr arra a kéthét előtti orvosra, aki a *Még nem késő*-ben félti a feleségét. Megint itt van. Azután meg arra a színészre a *Megcsaltak a komédiások*-ból. Az is itt van. Összejöttek. A többit azután akár el se mondjam. Maga is kitalálhatja szerkesztő úr. Mindgyárt mondtam akkor a húgomasszonynak, hogy ne menjen ahhoz a színészhez, aki még a kritikusokat is meg tudta csalni, mert biz őt is megcsalja. De akkor úgy siettek az összekeléssel, hogy még a dispensatióra sem vártak. Úgy is vették hasznát. A színész megismerkedik az orvos nejével. Mit és mit nem csinálnak? azt azután mi nem tudhatjuk, mert előttünk úgy hazudik mind a kettő, mintha a súgótól hallaná; hanem hiszi aki akarja. Az asszony végre még egy szerelmes levelet is megkap, de azt is elmismásolják; elhitetik vele szegénnyel, hogy az csak – színpadi levél volt.

Tanúság ebből az, hogy aki színészhez ment nőül, ne bajoskodjék a féltéssel. Ha szerelmes levelet kap, higgye, hogy az színpadi levél, ha férje kótyagosan megy haza, higgye, hogy az színpadi mámor; ha férje megveri, higgye, hogy az

[65]emend. ebből: férhez

színpadi ütleg; csak azt ne higgye, hogy ha a férje elköltötte a pénzit, az is színpadi pénz volt, mert azt már nem adják vissza.

Nagyobb hasonlatosság kedvéért a múltkori darabból még az egyik jámbor kritikust is beintették; a másik kettő megaprehendált, nem jött el. Ezúttal (azt mondják) Szerdahelyi egyik élő írónkat figurázta ki, egészen azt utánozva benne. Ez ellen komolyan tiltakoznunk kell szerkesztő úr. A stikk megesett ma máson, holnap megeshetik én rajtam. Valami ugrifülesnek eszibe juthat, hogy az ősanyában engem producáljon, mint kakast, (vesztemre az arcképem is ki van adva) és ez ellen komolyan biztosítani akarom magamat.

Urak és asszonyságok, kik ott a színpadon laktok, tiszteljétek azt a csarnokot, mely rátok bízatott, hogy a közönség is tisztelje azt; ne hordjátok le a színpadról a színfalak titkait s ne hordjátok fel a színpadra a magány szenvedélyeket.[a]
Kakas Márton.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 2. 202. sz. 826.

Kakas Márton a V[asárnapi]. Újságban aggodalmát fejezi ki a fölött, hogy megeshetik, miképp a nemzeti színpadon őt is kifigurázhatják „Valami ugrifülesnek – írja – eszibe juthat, hogy engem produkáljon, mint kakast, (vesztemre az arcképem is ki van adva) és ez ellen komolyan biztosítni akarom magamat.” Ez aggodalom fölösleges, a nemzeti színház igazgatóságának erélye örök gátat vetett az efféle félszegségeknek.

[a]Meg kell jegyeznünk, hogy mi nem értjük e megrovás okait. Hogy a darab szerzője egy ügyetlen újságírót hozott színpadra, a milyent mi nem ismerünk, az az ő hibája, számoljon érte Apollóval. De hogy Szerdahelyi azt valami előttünk ismeretes egyéniség alakjába öltöztette volna, azt tagadjuk; és ez ellen már Szerdahelyi is tiltakozott. Akit a kérdéses alakban collegáink felismerni akarnak, külsejére nézve nem hasonlít Szerdahelyi masquejához, aki pedig e színpadi alak félszeg ügyetlenségeiben tisztelt írótársunk mívelt és kedves modorát, idétlen hangjában ennek kellemes előadását; szeles, hóbortos magaviseletében ennek túlkomoly, szerény jellemét akarja felismerni, az ugyan Szerdahelyit nagyon megszidhatja, de kérdéses írótársának nem fog jó szolgálatot tenni, kit mi éppen azok által látunk legérzékenyebben megsértve, akik őt ama fenntisztelt fajankó alakjában akarják feltalálni. Szerk.

Szerdahelyi Kálmán, *Nyilatkozat*, Pesti Napló 1856. szept. 2. 390-1973. sz.

A Hölgyfutár tegnapi számában azt mondja, hogy *nincs igazam, s könnyelmű-en állítom azt*: miszerint az igazgató gróf az én alakoskodásomat megrovó nyilatkozatra a Hölgyfutárt *nem hatalmazta fel*. – Könnyű azonban bebizonyítani, hogy a Hölgyfutárnak nincs igaza.

Hogy a t. közönség tájékozhassa magát, szükség az egész eseményt, úgy a mint történt, híven elmondanom.

Én a *Férjem színész* vígjátékban egy kritikust játsztam. A kritikus e darabban *ostoba, bárgyú,*[66] *rossz akaratú, bamba, szóval: a legügyetlenebb s legjellemtelenebb embernek van festve*. Igyekeztem csekély tehetségem szerint e felfogáshoz és a szerep félremagyarázhatlan szavaihoz képest, szerepemnek híven megfelelő egyént feltüntetni. A közönség nyilvánított tetszése után ítélve, ez sikerült is. Kiléptemkor zajos tapssal fogadtatám, s első jelenetem után is zajosan előtapsoltak. Azonban alig voltam pár percig a színfalak közt, midőn intendáns úr ő méltósága feljött a színpadra, s rosszallását nyilvánította a fölött, hogy én *valakit* kopíroztam. Kérdésemre, *hogy kit kopíroztam volna*, hihetőleg a másoltnak vélt egyén iránti gyöngédségből, nem felelt. Én erre igyekeztem ő méltóságát arról meggyőzni: hogy ily *ferde arcú, külsejű, járású, mozgású, ügyetlen* journalista tudtommal nem létezik. Mire ő méltósága közelebbről megtekintvén alakomat, megnyugodni látszott. – Történt azonban, hogy egy estve az előadás előtt megjelenik a Hölgyfutár szerkesztője, s azt kérdi az intendáns gróftól: ha vajon az én paródiám az ő tudtával történt-e? mert ha nem, úgy ő is tiltakozni fog az ilyszerű kihágás ellen. Intendáns úr elmondta neki, mit feljebb említék, e tanáccsal zárván be szavait: Ha tehetik, ne melegítsék fel ez ügyet. Mire a szerkesztő azt felelé: Nem kell azt felmelegíteni, meleg az magában is. Intendáns úr erre csak ennyit mondott: *Úgy hát tegye a mit tetszik*. A Hölgyfutár e néhány szót felhatalmazásnak vette, s másnap egy rettenetes pirongatóriumot közölt, melynek élén e szavak olvashatók: „*Fel vagyunk hatalmazva*, stb.” Én ezen mindjárt megütköztem; – s miután ily eljárás eddig színházunknál, de tán másutt sem divatozott, s ez intendáns úr finomabb bánásmódjával ellenkezik, rosz-

[66] emend.: hiányzó vessző pótlása

szallásait a tagnak ő rendesen négyszemközt szokván megmondani: egyáltalában nem akartam hinni, hogy intendáns úr most egyszerre rosszallását hírlapilag is nyilvánítani akárkit felhatalmazott legyen. Hitemben nem is csalódtam; mert intendáns úr a közte és a Hölgyfutár szerkesztője közt történteket éppen oly rövid kivonatban, mint azt én közlém, elbeszélvén, – azon kérésemre, hogy felhasználhatom e nyilatkozatomban azt, miszerint ő méltósága nem hatalmazta fel a Hölgyfutárt az említett nyilatkozatra, azt méltóztatott felelni: „Teheti,” mindamellett is azt tanácsolván, hagyjam ez ügyet annyiban. – A dolog így történt; én a t. közönségre bizony megítélni: vajon a Hölgyfutár vehette-e intendáns úrnak fentebbi, egészen más értelemben veendő szavait fölhatalmazásnak, vagy sem? valamint azt is: igazam volt-e nekem, s *állításom légből kapott-e, vagy sem*?

E nyilatkozatot illetőleg úgy hiszem elég ennyi; de a Hölgyfutár az ügy legfőbb sarkpontján átugrik, s egyáltalában nem tudja, vagy nem akarja megnevezni azon élő egyént, kit én véleménye szerint másoltam. Ennélfogva, hogy az igazságot napfényre hozzam, kénytelen vagyok a t. közönséget figyelmeztetni: *miszerint én magamat tökéletesen azon alakban, melyet a* Férjem színész *darabban feltüntettem, lephotographíroztattam, s kitettem Rózsavölgyi műkereskedésében*, hadd ítéljen ez ügyben saját szemével a t. közönség. Hogy pedig e kép hajszálról hajszálra olyan, a minő az én színpadi alakom volt, arról jót áll a fodrász, ki utasításom szerint parókámat föltette, bajuszomat, szakállomat felragasztotta, s arcomat színezte; s jótállok én és társaim, kiknek e képet megmutattam, mielőtt kitettem volna. – A Hölgyfutárt pedig figyelmeztetem Hamletnek azon jelenetére, midőn a felhőben hol cethalat, hol tevét, hol tudja Isten mit látnak. Pesten, aug. 31. 1856. Szerdahelyi Kálmán.

Hölgyfutár szerkesztősége, *Nyilatkozat*, Hölgyfutár 1856. szept. 3. 203. sz. 829.

Egy szép reggel, körülbelől huszonnégy óra múlva a Szarkaláb-Szerdahelyi félszegség után – arra ébredtünk föl, hogy az összes sajtó e botrányért a nemzeti színház igazgatóságát okolja, kérdőre vonja és elítéli.

Egyik lap a „*művészet csöndéletéről*” szólt a nemzeti színházban, s a *személybiztonságot* látta megtámadva; másik a *közerkölcsiség* nevében tiltakozott; harmadik „*társadalmilag fenyítésre méltó s erkölcsileg botránkoztató*” tényeket s színpadon *uralkodó féktelen szabadságot* hozott szóba; negyedik a nemzeti színházat „*házi magán mulatságok színhelyévé törpülve*” látta; végre az ötödik „*az ízlés és erkölcsiség bántalmazásáról*” szólt.

Szóval az igazgatóság nyakába mindenünnen úgy hullott a szigorú vád, mint jégeső; kérdezve, ha e botrány tudtával történt-e?

„Az istenért – gondoltuk magunkban – a Hölgyfutár a színház érdekeit képviselő lap; itt annak szólni s ha lehet védelmezni kell.”[67]

Egy darabig vártuk, hogy a nemes gróf, kötelessége szerint – mellyel magának, az intézetnek és a közönségnek tartozik – sietni fog maga magát a vád alól kitisztázni.

Azonban nem sietett. Mást nem gondolhattunk – (mert ily fontos körülmények között hanyagságot önérzetes-egyénről föltenni nem lehet) minthogy halmozott teendői között, az egész világ előtt elharsogtatott vádak nem jutottak füléig.

Bármi legyen az ok, kötelességünknek[68] ismertük, őt fölkeresni; s e tárgyban vele személyesen értekezni.

Az igazgató gróf ugyan eleinte jobbnak látta volna nem bolygatni e kényes ügyet, azonban, miután előadtuk, hogy itt nem csak az igazgató tekintélye, de a nemzeti színház méltósága is meg van támadva, – belátta a védelem szükségét; s miután a tény ellenébeni rosszallását kijelenté, az eljárást reánk bízta e szavakkal:

„*Az egészet önre bízom, tegyen ebben a dologban ítélete és belátása szerint.*”

---

[67]emend.: hiányzó idézőjel pótlása

[68]emend. ebből: köteleségünknek

E szavakat a gróf, nem a magán emberhez, hanem a színház érdekeit képviselő lap szerkesztőjéhez intézte, ki ez ügyben megkeresé. A közönség természetesnek fogja találni, hogy e szerkesztőt mint magán embert nem érdekelhette, mivel terhelik vagy nem terhelik az igazgató grófot.

E megbízás következtében – melyet az emberi logika szerint fölhatalmazásnak kellett vennünk – nyilatkoztunk, semmi mást nem említve, mint mit az igazgatógróf önmaga mondott.

Szerdahelyi úr e nyilatkozatra a Pesti Napló nyílt terén cáfolatot közlött, azt állítva, hogy a Hölgyfutár ez ügyben nem volt felhatalmazva.

Ámulattal olvastuk e sorokat.

Az istenért – gondolók magunkban – Szerdahelyi úr nem elégszik meg az eddigi botránnyal, s halmozni igyekszik azt. Az igazgató gróf bizonyosan nyilatkozni fog, mit most már tennie *hármas kötelesség*.

Azonban ismét nem tette. Fölkerestük megint. Úgy beszélt mint elébb: az az rosszallta a Szerdahelyi félszegségét, s helyeselte a nyilatkozatot.

Gondoltuk az ügy be van fejezve, azonban csalódtunk. Szerdahelyi úr ismét egy nyilatkozatot adott ki, melyben nem csak a fölhatalmazást tagadja, hanem azt állítja, hogy az igazgató őt hatalmazta fel ellennyilatkozat közlésére.

Mellesleg legyen megjegyezve egy kifejezés ellen, melyet Szerdahelyi a gróf szájába ad; mintha mondta volna: „úgy hát tegye, a mi tetszik”, ezennel tiltakozunk. Ez a kifejezés ott alkalmazva oly illedelmetlen, hogy ily modorban velünk beszélni, hála istennek még senki sem bátorkodott.

Ha azonban az igazgatógróf, Szerdahelyinek úgy beszélte el az esetet, mint az, ez utolsó cáfolatban közölve van, (s ez iránt már nem lehet kétségünk) akkor Szerdahelyi úrnak teljes joga volt nyilatkozni, s mi neki készek vagyunk e tárgyban ezennel igazságot szolgáltatni.

Hanem – a mi legkülönösebb – nekünk is igazunk van.

Az ügyet nem tudjuk földeríteni jobban, mint egy anekdota elmondásával. (Mellesleg legyen mondva, igen szeretjük az anekdotákat.)

Egy jószívű bíróhoz elment a fölperes, s elmondta baját.

– Igazad van – mondá a bíró – a pört megnyered.

Egy óra múlva jött az alperes, s ez is elmondta baját.

– Igazad van – mondá a bíró – a pört megnyered.

– Uram – kérdé később segédje – hisz ön mindkét embernek igazat adott, pedig mindkettőnek igaza nem lehet.

– Neked is igazad van! fejezé be a bíró az ügyet nagy phlegmával.

Az ily naiv esetek igen mulatságosak adomás könyvekben, de nem azok az életben; s miután meggyőződtünk arról, hogy a mi egyszerű fölfogásunk és természetes logikánk mellett csak folytonos zavarok támadhatnának köztünk és az igazgatóság között; a Hölgyfutár ezennel megszűnik az igazgatóság közlönye lenni, melyre e lapot a szerkesztőség éppen a támadható zavarok kiegyenlítése végett ajánlotta föl.

Minden bajunk az: hogy a két értelmű „ibis redibis nunquam per bella peribis”-féle kifejezések kommatizálásához nem értünk, vegye azt az igazgatógróf gyöngeségnek, melyet röstellni kell, mi vesszük oly erénynek, melyre büszkék vagyunk.

Még a közönséghez van pár szavunk.

A Hölgyfutár ugyan ezennel megszűnik az igazgatóság, de soha a színészet ügyeit és érdekeit képviselni, melynek továbbra is buzgó terjesztője, lelkes emelője leend, s csupán a fölmerülő visszaélések ellenében veend más állást, miket sokkal könnyebb és hálásabb megtámadni, mint védeni.

Pest, Sept. 3-án 1856. *Hölgyfutár szerkesztősége.*

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 5. 205. sz. 838.

„Az istenért! csak ne polemizáljanak!” De lássa kérem, éppen ma egy más levelet is veszünk, a mely arról szól, hogy a polémiák a lapot menyire érdekesítik. S ha beszednők az egész közönség szavazatát, tán még akkor se tudnók, hogy hát ugyan melyik lenne jobb.

[sz. n.], *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. szept. 5. 206. sz.

A Hölgyfutár szerkesztősége sept. 3-i számában egy hosszabb nyilatkozatban kijelenti, miképp meggyőződve arról, hogy az ő egyszerű felfogása és természetes logikája mellett, csak folytonos zavarok támadhatnának közte és a nemzeti színház igazgatósága között, a Hölgyfutár ezennel megszűnik az *igazgatóság közlönye* lenni; de azért a színészet érdekeinek továbbra is buzgó terjesztője marad, és csupán a fölmerülő visszaélések ellenében veend más állást, miket sokkal könnyebb és hálásabb megtámadni mint védeni. (A Hölgyfutártól, melynek eddigi állásánál fogva jó alkalma volt az intézet teendői körül hasznos tanulmányokat szerezni, e téren fontos közleményeket várunk.)

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. szept. 5. 393-1976. sz.

A Hölgyfutár aug. 25-i számában írta, miként „a nemzeti színház igazgatósága részéről föl van hatalmazva kinyilatkoztatni, miként az igazgatóság és rendezőség tudta nélkül elkövetett tény (t. i. Szerdahelyi tette) nemcsak hogy szabadalmazva nem, de egyenesen kárhoztatva volt.” Szerdahelyi úr ennek ellenében tagadja a P[esti]. N[apló].-ban megjelent nyilatkozatában, mintha ennek közzétételére a Hölgyfutár a t. igazgató gróf által felhatalmaztatott volna, sőt egyenesen az igazgató úr megbízásából desavouálja a H. nyilatkozatát; t. i. azt állítja, miként a Hölgyfutár ily nyilatkozatra az igazgatótól meghatalmazást nem nyert. A közönség s a lapok méltán kíváncsiak voltak a H. nyilatkozatára, miután e két ellenkező nyilatkozatot semmiképp sem tudtuk összeegyeztetni. A Hölgyfutár tegnapelőtti számában nyilatkozott. A kérdéses meghatalmazásra nézve e nyilatkozatban a következő sorokat találjuk. „Az igazgató gróf ugyan eleinte jobbnak látta volna nem bolygatni e kényes ügyet, azonban, miután előadtuk, hogy itt nem csak az igazgató tekintélye, de a nemzeti színház méltósága is meg van támadva, belátta a védelem szükségét, s miután a tény ellenébeni rosszallását

kijelenté, az eljárást reánk bízta e szavakkal: „*Az egészet önre bízom, tegyen ebben a dologban ítélete és belátása szerint.*” E megbízást felhatalmazásnak vette a H., mert „e szavakat a gróf, mond a H. nem a magán emberhez hanem *a színház érdekeit képviselő lap* szerkesztőjéhez intézte.” Meg vagyunk ugyan erősen győződve, hogy az igazgató gróf e több mint bonyolult ügyben nyilatkozni fog, mi e kérdés könnyebb eldönthesse[69] tekintetéből mégis óhajtjuk, hogy constatiroztassék mindenekelőtt az, vajon a Hölgyfutár az igazgatóság által felkért vagy elfogadott közlönye volt e az igazgatóságnak? mert azon esetben, ha a H. ily közlönyül kéretett fel vagy fogadtatott el, a színház-ügyekre, az igazgatóság eljárására vonatkozó minden nyilatkozata hivatalos erővel, érvénynyel bírt, így kérdéses nyilatkozata is, felhatalmazás nélkül is az igazgató nevében történt; ha pedig a H.[70] mint hivatalos közlöny nyilatkozata az igazgatóság szándéka ellenére történt, a nyilatkozatnak magában a hivatalos közlönyben kellett volna visszavonatni, mi mindeddig nem történt, és mi Szerdahelyi úr autorizált nyilatkozata által tétetvén, ez eljárást, feltevén mindig, miként a H.[71] az igazgatóságnak felkért vagy elfogadott közlönye, a H. hivatalos állásával összeegyeztetni nem tudjuk. E kérdésben tehát be kell még várnunk az igazgató gróf nyilatkozatát. A cáfolat ily módja tehát arra bírta a Hölgyfutárt, hogy kinyilatkoztassa, miként „*a Hölgyfutár ezennel megszűnik az igazgatóság közlönye lenni.*” Meg kell jegyeznünk, miként a nemzeti színház érdekei minden magyar lapban hivatásszerű képviselőt, teljes készségű közlönyt találnak fel.

Jókai Mór, *Nyilatkozat*, 1856. szept. 6. 394-1977. sz.

Az olvasó közönség tudhatja rólam, hogy ritkán szoktam magánérdekű irodalmi vitákkal terhére lenni; azonban ott, hol az ügy fontossága több érdekkel is bír, mint csupán két vitatkozó személy becses nézetei, hol elvről, irodalmi jó

[69] emend. ebből: eldönthetsse
[70] emend.: hiányzó pont pótlása
[71] emend.: hiányzó pont pótlása

vagy rossz irányról, sértett kegyeletekről van szó, hol a hallgatás vétek, nem tartózkodom a viták terét önkényt is fölkeresni.

Elégnél is többet hallott a t. közönség azon ügyről, mely szerint Szerdahelyi a múlt hetekben egy színműben felhozott kritikus alakját akként személyesítette, hogy abban igen sokan egy ifjú journalistánkra véltek ismerhetni. A lapok rosszallták Szerdahelyi e tettét; a Hölgyfutár szerkesztője különösen elment gr. Ráday igazgatóhoz, azt kérdezve, ha tudtával történt e masquirozás? A gróf azt felelte, hogy nemcsak nem történt tudtával, de rosszallja is azt, a mit még az előadás alatt a színpadra felsietve az illetőnek ki is jelentett, – egyébiránt szeretné, ha hírlapokban nem melegítenék fel a dolgot. Erre a H. szerkesztője azt válaszolá, hogy az már eddig is nagyon meleg. Az igazgató utolsó szava az volt rá, hogy „tegye ön, a mit jónak lát.” A H. szerkesztője ezt fölhatalmazásnak vette arra, hogy Szerdahelyit az igazgató nevében megrója nyilvánosan. Szerdahelyi erre megkérdezte az igazgatótól, hogy felhatalmazta e hivatalos színű megrovásra a H. szerkesztőjét; a gróf azt felelte rá: nem, sőt azt visszaélésnek találja a hivatalosság színével. Szerdahelyi e választ tudatta hírlap útján a Hölgyfutárral. A H. szerkesztője erre megtámadja gróf Ráday igazgatót s egy sértő adomával azon falusi bíróhoz hasonlítja, aki mind a két félnek igazat ad.

Ez az ügy engem nem érdekel, nekem semmi részem benne, és mégis múlhatlannak találom a hívatlan közbeszólást, először azért, mert gróf Rádayt azon férfinak tartom, akit nemcsak érdemeiért tisztelek, de akinek jelleméről i fogalmaim még a múlt időkből erednek, s nem akarom őt azon kényszerűségben látni, hogy azzal a tekintéllyel, melyet ő, mint egy nagy nemzeti intézet vezetője, mint egy köztiszteletű honfi bír, a nyilvánosság orgánumainak ítélőszéke előtt, annyiszor, a mennyiszer őt valakinek idézni tetszik, megjelenjen; – másodszor pedig azért, mert az egész eljárást a fent érintett ügyben annyira inconveniensnek találom, hogy igen meg kell döbbennem annál a gondolatnál, hogy tán hasonló modor irodalmunkban erős helyet találna foglalni.

Nem az itt a felötlő kérdés, hogy Szerdahelyi tette-e azt, a mivel vádoltatik? Ez ellen védje magát ő ott, a hol hasonló vádakat meg lehet vitatni, a színházi törvényszék előtt; hanem az: hogy gróf Ráday igazgatót lehetett-e azon óhajtással megtámadni, hogy valami színházi hibát elkövetett színházi tag ellen hivatalosan nyilatkozzék hírlap útján? Aki egy kis józan gondolkodásra időt enged magának, átlátandja, hogy ezt kívánni képtelenség. Igazgató számára ott vannak a színházi rendszabályok, azok szerint megbüntetheti színészeit, ha hibáz-

tak, de hírlap útján soha semmi esetben meg nem gyalázhatja őket. Az igazgató a színházat képviseli, a színház megbünteti maga saját tagjait, szigorúan, személyválogatás nélkül, de színpadi hibáikért minden más fórum beavatkozását visszautasítja. A színház ura és bírája az ő tagjainak, de egyszersmind védelmezője is. Ez igen egyszerű társadalmi fogalom és így is van.

Legelőször is inconvenientia volt a H. szerkesztőjétől gróf Rádayt a felől interpellálni, hogy tudtával történt-e ama jelképezés egy színész által. Ezzel magával is megsérté Rádayt, mert ilyen kérdést nem lehet föltenni honestus férfinak; s hogy erre gr. Ráday választ adott, az csak az ő túlságos udvariasságát bizonyítja.

Hogy a H. szerkesztője ez udvarias elutasítást (mert gr. Ráday annak értette és állítja most is) éppen ellenkezőleg felhatalmazásnak vette olyan hivatalos nyilatkozat tételére, a milyet az igazgatónak tenni nemcsak nem lehet, de nem is szabad, az igen káros tanúbizonyságot tesz a H. szerkesztője ítélő tehetsége felől.

Ez volt a második inconvenientia.

A harmadik végre az a hang, melyben legutóbbi nyilatkozatát megírta.

Így feleselni még olyan körökben sem volna illetékes dolog, a hol pajtási ismeretség adja a jogokat, mihelyt az egy tiszteletre méltó olvasó közönség előtt történik; annál kevésbbé oly férfi ellenében, ki iránt a tartozó deferentiát mind múltjának érdemeiért, mind jelen állásának tekintélye miatt a sajtó képviselői sértetlenül fentartani kötelesek, még azon esetekben is, a midőn elvbeli vitáknál véleményeik egymástól különböznek. Hogy ha hasonló scurrilitásokat engedünk meg magunknak a színházi igazgatóság ellenében, akkor az történhetik meg, hogy a sajtó orgánumai indítják meg a színházi rendkezelés végfelbomlását.

Meg vagyok felőle győződve, hogy a H. szerkesztője, kit szeretek jobb tulajdonairól ismerni, azon nyilatkozatát, melyet bizonyosan higgadatlan felindulás percében írt, jóvá tenni el nem mulasztja; ha azonban fentebbi nyilatkozatát továbbra is helyesnek tartaná, kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy minden vele tartott irodalmi összeköttetést félbeszakítok, a mi ugyan nyomhat nagyon keveset, de mégis valamit, s semmivel sem öregebb comicum, mint az ő nyilatkozatának végszavai, mikben ígéri, hogy a visszaéléseket, miket ez ideig a nemzeti színháznál védni való dolgoknak talált, ezentúl megtámadni valóknak tekintendi. – Pest, 1856. sept. 5. Jókai Mór.

[sz. n.], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. szept. 7. 208. sz.

A Hölgyfutár az in causa Szerdahelyi–Szarkalábiána-féle per következtében támadt méltó haragjában – tárcáját letette, s megszűnt a nemzeti színház hivatalos orgánuma lenni, s a még el nem dőlt pert már most szabad lábon folytatja. Miután ez is oly forma per, melyben a bonyodalmat magányszó idézte elő, s mint ilyen, nem tartozik a nyilvánosság fóruma elé, örülünk, hogy e viszályba nem keveredtünk, s készebb föláldozzuk újdondászi viszketegünket, semhogy ismertetését adjuk. Alkalmat veszünk mégis figyelmeztetni azokat, kiknek erre szükségük van, hogy a lapirodalmat ne tegyék merőben magányviták közlönyévé saját vagyis a journalistika érdekében, ily hiábavaló pletyka dolgok végre is egyik vagy másik fél jelleme rovására szoktak bevégződni, mert hogy három fél közül – mint például a fönnebbi perben – mindegyiknek igaza legyen, holott mindegyik ellenkezőt állít, – azt, mielőtt még a quadratura circuli föltalálva nincs, csakugyan nem lehet képzelni. Már azt is megértük, hogy a Délibáb kiírja, hogyan debachált Vajda „Jancsi" a Beleznai kertben a *Férjem színész* szerzője ellen. Elmúlt a világháború, a nemzeti színházban és irodalomban csakugyan beállott a művészeti és irodalmi *csendélet*. Egyébiránt visszatérve a fönnebbi perre, a Hölgyfutár megnyugodhatik abban, miszerint azon színpadi csínyt, mellyel élő és ismert személyek nemhogy nevetséges de utálatos szerepben kopíroztatnak – az összes napisajtó s úgy hisszük, a közönség értelmesb része kárhoztatta, – a mi a per magányrészét illeti, abba éppen elmondott elvünkhöz képest nem ereszkedünk.[a]

[a]Mi pedig részünkről méltányosnak tartanók, hogy Szerdahelyi úr, pajkosságát a coulissák mögött hagyván, nyilván kijelentené „mea culpaját," s ezáltal véget vetne minden elkeseredésnek. Egyszersmind pedig a lapirodalomtól elvárjuk, hogy e vitában egy percig sem fogja feledni azon érdemek tiszteletét, melyeket gróf Ráday Gedeon nemzeti színházunk emelése körül magának szerzett. Szerk.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. szept. 7. 395-1978. sz.

Pest, sept. 6. *Jókai* t. barátunk felszólalása, a Hölgyfutár szerkesztősége s a nemzeti színház igazgatósága közti viszonyt illető kérdésben, mely felszólalást hisszük színházunk minden igaz barátja teljesen oszt, feleslegessé tenné a nyilatkozatok folytatását, ha e tárgyra vonatkozó újdonsági cikkünkben nem fejeztük volna ki szükségességét annak, hogy a Hölgyfutár eljárása és utóbbi nyilatkozatának jelentősége azon kérdés constatirozása által deríttessék fel, vajon a H. hivatalos közlönyül felkéretett vagy elfogadtatott-e? és ha az igazgató úrnak e tekintetbeni felvilágosítását szükségesnek nem tartjuk vala.

Ez okból és más okból is elkerülhetlen szükségesnek tartjuk, hogy felszólaljunk, hogy magunk nyújtsuk e tárgyban azon felderítést, melynek szükségét elismertük. És ezt annál inkább tehetjük, mert e kérdés felőli meggyőződésünk a t. igazgató gróf úrrali személyes értekezés után keletkezett.

A Hölgyfutár t. szerkesztője f. évi mart. 26-kán (a P. N. mellett mart. 27-kén) közzétett program- és előfizetési felhívásában kijelenté, miként „nemzeti színházunk ügyének fontosságától áthatva mindenekelőtt érintkezésbe teszi magát az igazgatósággal, hogy intézetünk minden mozgalmának gyors és jól értesült közlönye lehessen, s hogy e tekintetben a H. nemzeti színházi lap leend."

A programm megjelenése után, ú. m. martius 29-kén a H. szerkesztője levelet intézett az igazgató gróf úrhoz, melyben a programra hivatkozással a lapot „részben a t. gróf orgánumául ajánlá fel."

E levélben arra kéri a szerkesztő úr a gróf urat, hogy

1) utasítsa a színház titkárát, miként ez a szerkesztőséggel minden színházi hírt, újdonságot sat. közöljön sat.

2) hogy az igazgatóság intézkedései elleni kifogás cáfolata, okadatolt mentsége hozzá intéztessenek, mit szerkesztő *„a legnagyobb szívességgel veend s fölhasznál a nélkül, hogy a tárgynak hivatalos színt adna."*

A H. tehát ez ígérete ellen vétett, midőn nyilatkozatát hivatalos színben adta elő s felhatalmazást merített oly szavakból, mik Jókai szerint is udvarias elutasításul veendők s mikben ha a szerkesztőség részére feljogosítás foglaltatott is a közleményre, de semmi esetre sem arra, hogy a közlemény az igazgatóság állásával meg nem egyeztethető formában történjék.

Erre a H. feljogosítva nem lehetett. Magának a Hölgyfutárnak sem volt szándéka a magát közlönyül felajánló levél idézett szavai szerint, híreit hivatalos színben előadni, mit tanúsít az is, hogy lapjában nem hivatalos rovatot, hanem csak a „nemzeti színházi hírek" rovatát állandósítá. Ily minőségben, ily viszony mellett méltánnyal fogadható el az igazgató gróf úr a Hölgyfutárt közlönyeül, a nélkül, hogy hivatalos értesítésekre nézve egyedüli közlönyül tekintené, melyből venné át a többi lap ez értesítéseket, a nélkül, hogy a Hölgyfutárt hivatalos állásra, miről legközelebb lemond, egyéb jogosította volna fel, mint a t. igazgató gróf azon szívessége, minél fogva titkár úr utasítás folytában némelykor apróbb dolgok felől értesíté a H. „nemzeti színházi hírek" rovatát.

A hivatalos állás és viszony, miről a H. lemondott, solidaritást feltételez a lap és a közt, kinek közlönyeül szolgál a lap. A H. azonban tett oly nyilatkozatot is, hogy N. N. darabjának elfogadása és adatása által magát nemcsak a drámabíráló választmány, hanem az igazgatóság is compromittálta. Az igazgatóság közlönye megleckézi az igazgatóságot. Ez illogikus eljárás volna azon esetben, ha a H. hivatalos közlönye volt volna az igazgatóságnak s ha már maga azon reservatája a Hölgyfutárnak, hogy „véleményét mind a belintézkedések mind a darabok és előadásokra nézve függetlenül[72] fentartandja," világosan nem körvonalozná azon viszonyt, mi a lap s az igazgatóság közt létezett, t. i. ennek részéről a szívesség a nemzeti színházi hírek" rovata számára apró híreket juttatni, a lap részéről az igyekezet e hírek közlése által a lap érdekét emelni.

Ez igyekezet készségnek, mely a többi magyar lap felett a Hölgyfutárt kizárólag jellemezné, nem mondható, mert minden magyar lap hivatás- és kötelességszerűleg teljes készséget tanúsított mindig és tanúsít most is, s tanúsítaná ezentúl is képviselni a színház érdekeit s ez érdekek közlönyeül szolgálni.

E hivatását a magyar lapoknak a nemzeti színház igazgatósága sokkal jobban ismeri, semhogy szükségességét ismerhetné el a kizárólagos közlönynek, mit mindannyiszor tanúsított, valahányszor hivatalos értesítéseit a közönséghez intézé, s ezt jól tudja a H. is, mely a pályázatra beérkezett 24 vígjáték felőli hivatalos jelentést is nem első közlé.

Mind ebből kiviláglik, miként a H. nyilatkozata (a Szerdahelyi-féle kérdésben) nem az igazgatóság nevében történheték, mely ily nyilatkozat közzétételére, miként *Jókai* kifejté, nem is jogosult, hogy pedig e nyilatkozatot a H. ily

[72]emend. ebből: függetlnnül

színben tette, az egyedül az igazgatósághoz való viszonyának balfelfogásából eredett.

A fent elmondottak után, mik ha szükség, bővebben is indokolhatók, a H. szerkesztősége belátandja tévedését.

A Hölgyfutár-tól mint a nemzeti színház ügyét szintén szívén viselő magyar laptól s a szerkesztőnek ismert egyéniségénél és jelleménél fogva a szerkesztőtől megvárják a lap és a szerkesztő igaz barátai, hogy valamint Jókai felszólalásában, úgy e sorokban is csak a jó akarat sugallatára ismerend s *egyedül* szíve, esze szavára s jelleme postulátumára hallgatva míg egy részről oly tekintetek iránt, mikről itt bővebben nem kívánunk szólni, teljes méltányosságot tanúsítaná, másrészről ez elvkérdésnek más térre nem vitele által nem adand okot (minden esetre és szükségkép az irodalom körében maradó) keserű harcra.

Hölgyfutár szerkesztősége, *Jókai Mór nyilatkozatára*, Hölgyfutár 1856. szept. 9. 207. sz. 845–846.

„Fiat justitia, aut pereat mundus."

Az olvasó közönség tudhatja Jókairól, hogy majd mindig följajdul, valahányszor színi ügyekben leplezetlenül kimondják a valót.

Följajdult közelebb a Pesti Naplóban is ellenünk, a miért gróf Rádaynak a Szerdahelyi pasquilizálása körüli eljárása ellen nyilatkoztunk.

Ismerve modorát, nagyon csodálkozunk, hogy nem vádolt egyúttal hazafiatlansággal is, mint már vádolt előttünk másokat, kiknek szinte az a gyöngéjük (?) volt, (péld. Gyulainak), hogy a színészet tévedhető képviselőit nem tartva sérthetlennek, hibáikat egyenes őszinteséggel megróni bátorkodtak.

Ez Jókai előtt nagy vétek. Ő e tárgyban az igazmondást, a tévedések, botlások megemlítését hazafiatlanságnak szokta tekinteni.

Ép ily észjárás mellett követték meg a rátóthiak az egyszeri orvost, ki őket keserű orvossággal igyekezett meggyógyítani[73].

[73]emend. ebből: megyógyítani

Jókai fölszólalására ezúttal semmi szükség sem volt. Ő bizonyára nem fogja eldönthetni ez ügyet, s csak ultravagáns képzelmi erejének adja itt is tanúbizonyságát, midőn ez ügyben magát Nagy Sándornak képzelte, ki a gordiusi csomót néhány sorralketté vághatja. Az ily beavatkozás azonban csak a botrányt szaporítja, s legfölebb annyit eredményez, hogy több személyt kompromittál.

Jókai ezt maga is érezé. Menti magát, cikke elején, közepén és végén. Belátva vádolhatóságát, e mentegetőzést szükségesnek találja.

De mindezt mellőzve, feleljünk pontjaira.

A cikk első indokául a kegyelet említtetik. Rég óta ismerjük e kegyeletet – Jókaiban. E kegyelet lobogója alatt kötött kardot gr. Festetics Leó védelmére, hogy harcoljon a közvélemény ellen éppen úgy, mint harcol most ugyanazon karddal gr. Ráday mellett – az igazság ellen.

Jókai nekünk tanácsot ad, mondván: legyünk kegyeletesek; mi viszont tanácsot adunk neki, mondván: legyen férfias, legyen kegyeletes mindenek előtt maga iránt, – mint ki a nemzet egyik legelső költője, – s bárminő mellékérdekek miatt se szegődjék méltán megtámadt színigazgatók papírlovagjává; s őrizkedjék magára azon vádat vonni, mintha az ügy helyett személyeknek, szolgálna, s kegyeletét föltétlenül az bírná, ki éppen – *színigazgató*.

Jókai nagy pathosszal hirdeti: hogy „józan gondolkodás mellett mindenki átlátandja, miképp nem lehet kívánni az igazgatóságtól, hogy valami hibát elkövetett színházi tag ellen hírlap útján nyilatkozzék."

A mi józan gondolkodásunk szerint: a Hölgyfutári nyilatkozat célja nem Szerdahelyi vádolása, hanem az igazgatóság védelme volt, a sajtó összhangzó megtámadása ellen, melyben a Pesti Napló is keményen részt vőn.

E pontra tehát Jókai fölfogása hibás. Ítéletet mondott, mielőtt az ügyet megérteni igyekezett volna. Ez egy kis hebehurgyaság, mit oly jeles költőnek – mint ő – még meg lehetne bocsátani; de nem lehet megbocsátanunk ám azt, hogy át nem látja, miképp ép a józan gondolkodásnak kellett kényszerítnie a grófot, nyilatkozni oly vádak ellen, miket egy színházigazgató sem tűrhet némán, és összefont karokkal.

Jókai ugyan e füst alatt azt is állítja, hogy a botlást elkövetett tag, az igazgatóság által hírlapilag meg nem gyaláztathatik, a büntetés kizárólag a színházi törvényszéket illetvén.

Tudunk egy esetet, midőn a rendezőség, – talán gyöngének érezve a színi törvényszéket, – egy sokkal kisebb fontosságú ügyet vitt a közönség ítélőszéke

elé. Pellengérre törekedett állítni *egy színésznőt*, tehát egy nőt, ki egyszersmind színészetünk egyik legkitűnőbb tagja, s a közönség méltó kedvence. A *Márványhölgyek* történetére célzunk, melynek ékes históriája a Magyar Sajtó múlt évi folyamában megtalálható.

Mindezekből az a tanúság, hogy Jókai józan gondolkodása ezúttal csütörtököt mondott, ejtvén két hibát egy pontban. Azt kell hinnünk, hogy a nagy kegyelet agyából egész kiszorította a logikát és emlékezőtehetséget.

Jókai inconvenientiákat emleget. – Mi is említünk egyet, s ez: a hívatlan vendégkedés, s a fogadatlan prókátorkodás. Jókai kegyeletes lovagiasságát sokkal jobban bebizonyíthatta volna a *Márványhölgyek* hasonló kérdésű ügyében. Akkor senki se mondta volna, hogy ő a fennálló színi hatalomnak hódol, *mint színésznő férje*; hogy beavatkozása – *magánérdek*; sőt mindenki elismerte volna önzetlen buzgalmát, midőn az inconvenientiák meggátlása végett egy oly *színésznőt* véd, ki a művészi dicsőségben – nejének *vetélytársa*.

Menjünk tovább. Jókai udvarias elutasításnak nevezi az igazgató gróf sokszor idézett szavait, miket mi az „ibis, redebis-féle” kétértelműséghez hasonlítánk. Mi a gróf e modorát nem udvariasságnak, egészen másnak nevezzük. A kétértelműségeket magyarázni sem nem tudjuk sem nem akarjuk. Nem csodáljuk azonban, ha Jókai e tekintetben is ügyesebb nálunk. Neki elég alkalma volt magát ily ügyekben gyakorolni, midőn a megboldogult Délibáb ködében, sokszor kellett olyforma igazságokat védnie, mik valóban délibábszerű színes semmiségek voltak.

Gróf Rádayt a pasquil ügyben megkérdeni az igazgatóság érdekeit képviselő lap szerkesztőjének conveniens kötelessége volt. Kötelessége azon tiszteletnél fogva, melyet az igazgató tekintélye iránt érzett. Mi azt véltük, hogy az igazgató nem hunyhatja be szemeit, mint az üldözött strucc madár, gondolván ha a bajt ő maga nem látja, nem veszi észre más sem. Nem tehetünk róla, ha Jókai máskint vélekedik; hanem e véleménye azt tanúsítja, hogy az igazgatóság állását és kötelességeit fölfogni nem képes.

Nyilatkozatunk illedelmes hangját illetőleg ama régi igazságra hivatkozunk: hogy minden tárgy maga szüli meg formáját.

Jókai cikke végén egy nagy inconvenientiába esik, t. i. – *ferdít*. Mi nyilatkozatunkban nem ígértük a visszaélések megtámadását, hanem azt állítók: hogy azokat könnyebb megtámadni, mint védeni; s ez állításunk nem annyira öreg komikum, mint öreg igazság. Mi nem védtük a visszaéléseket eddig sem, mint

Jókai elhitetni szeretné, (s erre elég egy példa, a Szerdahelyi bohózata körüli eljárásunk); de védtük az igazgatóságot az ok nélküli gyanúsítások s félreértések ellen. Csak is ennyiben képviseltük az igazgatóság érdekét.

Különben a ráfogás a leggyöngébb fegyver, nádból van, mellyel ha sújtani akarnak, eltörik. Bámuljuk, hogy Jókai e szánandó fegyvert is igénybe vevé.

Végre a cikk utolsó pontjában fenyegetőzik. Azt mondja, hogyha higgadatlan nyilatkozatunk helytelenségét be nem látjuk, velünk minden irodalmi összeköttetést félbe szakít.

Ezt megvalljuk, nem értjük. Mióta a Hölgyfutárt szerkesztjük, – fájdalom – Jókai Mórral semmi egyéb irodalmi összeköttetésünk nem volt, mint hogy néhány reklamáns ismerősünk panaszos leveleit közöltük vele, kik két év előtt hirdetett, s világot mai napig se látott *Tarka képei*-re *hajdanonta előfizettek*.

Pest, sept. 6-kán 1856. *Hölgyfutár szerkesztősége*.

Hölgyfutár szerkesztősége, *A Pesti Napló nyilatkozatára*, Hölgyfutár 1856. szept. 10. 208. sz. 850.

A pasquil-ügyben a P. Napló ismét fölszólal, s úgy véli kimenthetni az igazgatóságot, ha bebizonyíthatja: hogy a Hölgyfutár nem is volt „hivatalos” közlöny.

Ez már legalább is a *harmadik* erősség, melyet az igazgató gróf eljárása *egyenességére* fölhoznak.

...Debrecenbe sok kanyargó út vezet, s ezért a homokbuckák közt tévelygő utasnak, midőn kérdé: merre lehetne a városba jutni, jól mondta a cigány: „akármerre”; azonban az igazság nem Debrecen; ehhez csak egy út vezet az – *egyenes* út.

Mért tévelyeg a P. N. mindig másfelé? hisz egy erős ok többet ér, mint száz gyönge? s mért választja ki száz között a leggyöngébbiket tévén az ügyet ez által mindig bonyolódottabbá s kétségbeesettebbé?

Mi Jókai forceírozott cikke után az igazgatóságét vártuk. E helyett azonban a küzdtéren egy bágyadt journalista jelent meg, Augustus után – Augustulus.

Augustulus úr (más néven nem említhetjük, miután magát nem nevezte meg) először is bemutatja fölhatalmazási oklevelét az igazgatóságtól; azután kirántja fakardját, hadonáz, okoskodik, és tanácsot oszt.

Legelsőbben is erősen bizonyítgatja, hogy a Hölgyfutár nem volt hivatalos közlöny. Ez erőpazarlás – fölösleges[74]. Magunk is azt mondók mindig, hogy lapunk fölajánlá ugyan magát az igazgatóság közlönyeül, a nélkül azonban, hogy színházi hivatalos Moniteur-ré[75] szegődött volna.

Hivatalos lappá azért nem szegődött, mert mint ilyennek minden színpadi és színfali visszaélést mentenie kellett volna, s a Hölgyfutár önálló függetlenségét föláldozni bármi áron sem akarja. Azonban színházi közlönnyé még is azért lett, mert szükségét látta egy közvetítő lapnak, mely a történhető féreértéseket igazgatóság, sajtó és közönség közt földerítse.

Ez ajánlat az igazgatóság részéről elfogadtatván, miután egy nagyobb átalános gyanúsítás merült föl – a Hölgyfutár csak kötelességét teljesíté, midőn Ráday grófot a pasquil ügyben nyilatkozatra kérte. A nyilatkozatot nem az igazgató szerkeszté, mint ennek egy „hivatalos” lapnál történni kellett volna, hanem fogalmazá és aláírta azt a szerkesztőség, mint teheté egy közlöny, mely az igazgatóság érdekeit képviseli.

Később ez ügy – bizonyára nem a szerkesztőség hibája és erélytelensége miatt – oda fordult, hogy a Hölgyfutárnak színházi viszonyától vissza kellett lépni.

A Pesti Napló állítja: hogy e lépésre nem voltunk jogosulva.

Ráday gróf emlékezni fog azon párbeszédre, mely közte és a szerkesztő között váltatott, Szerdahelyi első nyilatkozata után. Ekkor vonakodván Szerdahelyi ellenében nekünk igazságot szolgáltatni, előadtuk a kényszerűséget az igazgatónak, miszerint így viszonyunkat félbeszakítni leszünk kötelesek. Az igazgató gróf e lépésünket gátolni törekedett; tehát elismerte, hogy közlönye voltunk; tehát nem hatalmazhatta fel a Pesti Naplót a fentebbi légből vett állítás kimondására.

A Hölgyfutár folytonos összeköttetésben állt az igazgatósággal; tőle kapta (a titkári hivatal útján) folytonosan a színházi híreket, játékrendet, értesítéseket (megjegyzendő, hogy a pályavígjátékok névsora is először a Hölgyfutárban jelent meg, s csak azután küldethetett más lapokhoz); s tőle kapta mindazon mozgalmak tudatását, melyeket más lapok nagyrészt a Hölgyfutártól vettek át, sok

[74]emend. ebből: erőpazarlás-fölösleges

[75]emend. ebből: Moniteué-ré

ízben megnevezve a forrást. Volt eset, midőn az igazgatóság személyes megbízottját is küldte a szerkesztőséghez! s mit von ki mindebből a P. N.? Azt, hogy nem a Hölgyfutár volt az igazgatóság közlönye, hanem az igazgatóság szíveskedett a Hölgyfutár számára színházunk körül *újdondászkodni*. (Ezzel Ráday grófnak a P. N. nem nagy bókot mondott.)

Egész ügyben legkülönösebbnek találjuk, hogy most ép a P. N. kardoskodik azon ügy *mellett*, mely *ellen* kezdetben ő nyilatkozott leghatározottabban. Ép a P. N. emlegeté a közerkölcsiség, személybiztonság, művészet kockázását, (míg a Hölgyfutár – mint közlöny – fölvilágosítást várva hallgatott); éppen a P. N. pendítette meg először, hogy a színi botrányban az *igazgatóságtól kell magyarázatot kérni*. Míg most ugyanezen P. Naplóban olvassuk, hogy az igazgatóságnak nem *szükség ez ügyben magyarázatot adni*. Úgy van, – a P. N. maga mondja[76] ki, hogy a P. N. szaván senki se induljon el. (Lásd P. N. – Ajánljuk az illetők figyelmébe.)

Végre Augusztulus úr kifáradva a hadviselésbe, kér: ne hadakozzunk, s bedugva fakardját a térítőszékre[77] lép. Kéri a Hölgyfutár szerkesztőjét, hogy egyedül *ismert esze, szíve és jellemére* hallgasson. Fölösleges kérelem, miután mindig ezekre hallgatott. Ezek intése nyomán haladt eddig is az egyenesség és becsület azon ösvényén, melyen tovább is haladni fog, bár jöjjön a – „*keserű harc*.” *Hölgyfutár szerkesztősége*.

Jókai Mór, *Válasz a Hölgyfutár szerkesztőségének*, Pesti Napló 1856. szept. 11. 398-1981. sz.

Meg vagyok önökkel elégedve. Válaszuk tökéletesen kielégített. Ilyent vártam, és kezdek valamit tartani emberismeretemre.

A főpontra nézve, hogy tudniillik a színházi tagok vétségeiért kapott büntetést lapokban közölni illetlen dolog, önök capitulálnak s elismerik, hogy biz az csú-

[76] emend. ebből: moedja
[77] emend. ebből: térítőszékze

nyaság, egyebekre nézve pedig én ellenem öntik ki haragjokat, a mit én igen természetes és emberi dolognak találok.

Szememre vetik, hogy én minden fennálló igazgatóságot védelmezni szoktam, ez persze gyanús dolog; még Festeticset is; – ez éppen vád.

Az ugyan tőlem igen szép nagylelkűség volt, hogy gr. Festeticsnek megengedtem, miszerint tulajdon lapjaiban védelmezze magát, a hol én csak munkatárs voltam, és világos illetlenség tőlem, hogy Festeticset, miután lelépett, meg nem támadtam, az általános gázolásban nem segítettem, a mit annyival is inkább tehettem volna, mert magány neheztelésem is volt ellene, mely miatt az irodalmi viszonyt sokkal elébb félbe szakítám vele, mint igazgatóságáról lelépett és azért sem iparkodtam soha bosszút állni, még csak el sem panaszoltam; aki el tudja őt ítélni, tegye; de én nem teszem.

Erre a nyilatkozatra engem már csakugyan semmi érdek sem vezethet, mert a nemes gróf már nem igazgató, hogy befolyására aspiráljak; azt pedig, hogy megvesztegessen valami nagy pénzzel, ha már én rólam felteszi is valaki, nagyon kérem, hogy gr. F[estetics].-ről ne tegye fel.

Ismerem színházunk viszonyait, bátor vagyok azt mondani, hogy színházunkat mind akkori, mind mostani körülményei közt csak egy ember igazgathatja jó eredménnyel, és az az egy ember Ráday.

Mivel tesz ő ilyen csodát? Népszerűségével. Azon népszerűségével, melyet ő mind a régi, mind az új nemzedék előtt, mind a magasabb körökben, mind a közrend előtt, mind a közönség, mind a színészek minden osztályánál osztatlanul tudott magának biztosítani, aki tud olyan bajokon is segíteni, a miken még a Hölgyfutár sem tudna.

Hanem ezt én ismét érdekből mondom, mert engemet nagyon könnyű lekenyerezni. Előre tudom, hogy ezt felelik önök rá, ezt tehát el se mondják.

Most szóljunk a zilált replica többi pontjairól, melyeknél lehetetlen egy fonálon maradni, miután úgy tetszik az egész, mintha hárman négyen dictálták volna, a mint egyiknek másiknak valami eszébe jutott.

Elismerve azt, hogy színházi tag bűnhődését lapban közzé tenni illetlen állapot, megfogják a galléromat, hogy hát akkor miért nem szólaltam fel az ellen, mikor Bulyovszkyné asszonyság hírhedett 150 frankos büntetése lőn megvitatva.

Instálom alássan, hogy tehettem volna én azt, hogy Bulyovszky urat megtámadjam, a miért nejének elítéltetését, mint a színházi törvényszék titkát közzé

tette, még pedig egy hamis adattal, a mit a rendezőség[78] kényszerítve volt kiigazítani. Én dorgáljam meg egy derék asszonyság férjét, nyilvánosan, a miért neje ellen vétett? Ilyet még regényben sem olvastunk soha.

A H. azt mondja, hogy ez azért lett volna szép tőlem, mert B[ulyovszky].-né asszonyság nőm színpadi vetélytársa; (a mi igen gyöngéd felfedezés, és igen jól jellemzi e lapok szép kedélyét). Tisztelt uraim, higgyék el, hogy nincs énnekem semmi közöm nőm színpadi életéhez, sem szerepeihez, sem az egész színfalak mögötti világhoz, és sokkal magasabbra becsülöm őt, hogy sem bárkinek is a vetélytárskodását észrevenném mellette, és nem bánkódom rajta, ha önök az egész színpadi dicsőséget akárkinek osztják, s nőm felől soha nem szólnak egy szót sem.

Én bizony nem restellem bevallani a világ előtt, hogy nőmet tisztelem, szeretem, hogy becsülésemre érdemesnek tartom; de hogy valaha művészi híre emeléséhez férji gyöngédséggel járultam volna, azzal ugyan senki sem vádolhat, pedig bizony elég módom lett volna benne. Ennyire jó férj nem vagyok s *e tökélyben* engedem az elsőséget másnak.

A replica többi része tartalmatlan szószaporítás. Semmi szavam rá.

Szándékom volt gróf Rádayt indiscret emberek megtámadásaitól megóvni. Most az egész roham ellenem fordult; célt értem.

Már most mondják azt, hogy magányérdekből tettem, hogy meg vagyok vesztegetve, azzal biz engemet meg nem sértenek. Tudja azt mindenki, hogy azt a szerény de biztos állást, a mit a közönség előtt elfoglalok, nem hízelgés, nem pártfogás útján nyertem; ha összeköttetésem volt színigazgatókkal, ahhoz nem úgy jutottam, hogy én tolakodtam volna alázatos ajánlatokkal eléjök, hogy fogadják el lapomat színházi orgánum gyanánt, hanem azok szoktak *engem felkeresni* és *barátságomat* annyira becsülni, a mennyit egy komoly ember barátsága szokott érni, aki azt tetszése szerint adja, de el nem adja, de még csak *nem is kínálja*.

Végül még Tóth Kálmánhoz különösen van egy szóm: nagyon megdöbbentő prognosticont nyújt ön egykor leendő nejének, a midőn felidézi azt a nemes modort az irodalomban, miszerint *egymással vitázó férfiak nejeikben iparkodjanak egymást megsérteni!...*

Pest, sept. 10. 1856. Jókai Mór.

---

[78]emend. ebből: rendőrség (a Pesti Napló 1856. szept. 12-i, 399-1982. számában közölt *Igazítás* alapján)

[sz. n.], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. szept. 12.

Közepette ama zenevilági mozgalmaknak, melyeknek most Budapest szerencsés bár csak ideiglenes színhelyévé lőn, azon vesszük észre magunkat, hogy a mi kis fővárosunk az európai nagy városokhozi arányban a legélénkebbek, mulatságosabbak, legműélvdúsabbak közé tartozik, és végre azon pontig haladtunk, hogy rendünk s módosabb honpolgárainknak legkevesb ürügye sincs unalomról panaszkodni, műélvekért a világot befutni, mert íme a jelen év tanúbizonyság, hogy a mívelt Európa minden legkitűnőbb nevezetessége helyünkbe jött s részint jövend még. És míg a külföldi tüneményeket illőn méltányoljuk, azalatt sorainkból, ha népünk létszámát vesszük tekintetbe, örvendetes arányban magasodnak föl európai színvonalra saját honfiaink. És ez állapot mondhatlan kegyelme az időnek azokra nézve, kiknek bizonyos szellemi cél nem csekélyebb életszükség, mint a levegő. Van egy kis irodalmunk, van egy kis művészetünk – talán szűk tér annyiféle tetterőnek, vágynak, de megbecsülhetlen drága menhely, melyről a múzeum tudós ismertetője szavaival igazán elmondhatjuk, hogy „legbiztosabb óvószer a tetszhalál ellen”. Azért mindazok, kikre nézve e két tér életszükség, féltékeny szeretettel őrzik annak biztonságát, s minden magány érdeket felednek ott, hol annak lételét fenyegetve látják. Azért mihelyest bebizonyul, hogy akár irodalmi akár nemz. színházi viszályban e két közös ügy jóléte van fenyegetve, szerintünk méltán a hazafiúi szempont lép előtérbe, mely előtt – akármit mondjanak bölcseink – minden egyéb szempontnak tágulnia kell. Ilyen viszály van támadóban jelenleg egyik divatlapunk s a nemzeti színház igazgatósága között, miről, mint múlt számunkban mondók emlékezni sem akartunk, de most, a mint megdöbbentő következések lehetőségétől tartunk, nem mellőzhetjük hallgatással. Szerintünk a napi sajtó közlönyei s általában a sajtónak, csak nyilvánossági kérdések fölött lehet vitába ereszkedni, melyeket aztán közlések és kommentálás nélkül az egész közönség megérthet. Mivel mindig a legegyszerűbb felfogás a legvilágosabb is, megkísértjük a Hölgyfutárnak a nemz. színház igazgatóságával folytatott vitáját legegyszerűbb felfogás szerint adni. Szerdahelyi egy ismeretes journalistát paródiázott ki a *Férjem színész* című darabban. Az összes magyar és német napi sajtó elkárhoztatta e tényt. A Hölgyfutár pedig az igazgatóság nevében kijelentette, hogy ezért

Szerdahelyit az igazgatóság megdorgálta. Szerdahelyi ezt ismét az igazgatóság nevében megtagadta. A Hölgyfutár és valamennyi magyar lap akármennyit írhat arról, szabad vagy helyes volt e Szerdahelyinek valakit parodizálni, köteles vagy nem köteles e ezért az igazgatóság őt megbüntetni, és vitázhatnak addig míg a közönség és maguk el nem unják. De mi képezi itt a vita kényes, veszélyes és mégsem nyilvánosság elé való oldalát, sőt utóbbi phasisában – annak tengelyét? Nem egyéb, mint az, – *mondta-e* vagy *nem mondta* az igazgató gróf Ráday azt a mit mondott? Alig múlt el egy „magánytudósítás" fölötti keserves vita, íme itt egy „mondta vagy nem mondta" fölötti, minden haszon nélküli, sőt káros következésekkel aggasztó magány feleselés – három ember között, mely csak úgy végződhetnék tisztességesen, ha kisülne, hogy mindháromnak igaza van, csakhogy ez esetben minden tisztessége mellett is nevetséges és nem különben haszontalan volt az egész per. Mi nem fogunk a magányosan ejtett szavakat taglaló perbe elegyedni, – annyit azonban ismét a legegyszerűbb felfogással jónak látunk kijelenteni, miszerint 1-ör mi Ráday gróf érdemeinek kiáltó fényes sora mellett nem halljuk meg annak magányosan ejtett szavait, és hogy 2-or gróf Rádaynak hazafiúi kötelessége ily kisszerű faggatózás fölött el nem kedvetlenedni igazgatói üdvös működésében, és hogy végre 3-or legjobban cselekszik, ha megemlékszik ama nagy római esetéről, ki midőn a tanácsban vádolták, előszámlálta diadalait, a tanácsot templomba hítta, hogy hálát adjanak az Istennek ama gazdag eredményekért, melyekkel hazáját elárasztotta.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. szept. 12. 399-1982. sz.

Pest, sept. 12. A kis Hölgyfutár, ha sarokba szorítják, eszébe veszi és hűségesen követi a közmondási Bodóné eljárását, aki másról szokott beszélni, mikor a bor árát kérik.

Az „önálló függetlenségét bármi áron is föláldozni nem akaró" Hölgyfutár minap széles jó kedvében kijelentette volt, hogy ő a színház igazgatósága által föl van hatalmazva Szerdahelyi szarkalábaskodásának nyilvános rosszallására. Ennek következtében:

1. Szerdahelyi két ízben nyilvánosan és határozottan kijelenté, hogy a Hölgyfutár nem volt fölhatalmazva az igazgatóság által;

2. Jókai szintúgy kijelenté, hogy a Hölgyfutár nem volt, s nem is lehetett fölhatalmazva, mert színpadi vétségek fölött a színházi törvényszéket illeti a bíráskodás;

3. A P. Napló szintén kijelenté, hogy a Hölgyfutár nem vehette a grófnak „tegyen úgy a mint tetszik” szavait fölhatalmazásnak, nem pedig azon oknál fogva sem, hogy a Hölgyfutár, nem is volt hivatalos közlönye az igazgatóságnak.

Megjegyzendő, hogy mind Szerdahelyi, mind Jókai, mind a P. Napló magának az igazgatóságnak tudtával és beleegyezésével szólaltak föl.

Mit tett a kis lap? Követte Bodóné asszonyom példáját, és

1) Szerdahelyi másodízbeni felszólalása után – az igazgatóság ellen fordult s lemondott hivatalosságáról, mellyel úgysem bírt;

2) Jókai felszólalása után, – Jókainét keverte a dologba, kinek semmi köze az egészhez;

3) a P. Napló felszólalása után – valami „Augustulus úr” ellen kezd manoevrirozni.

Ez „az egyenesség azon ösvénye,” melyen a Hölgyfutár – mint tegnapelőtti számában nagy bátorsággal kijelenti – eddig haladt és tovább is haladni fog.

Most már szó sincs az állítólagos fölhatalmazásról; pedig éppen e körül forog a kérdés.

Ha a Hölgyfutár tudna valamit a logika törvényeiről, akkor e kettő közől egyet kellett volna tennie:

a) vagy ragaszkodni első nyilatkozatához és kimondani, hogy ő csakugyan fel volt hatalmazva;

b) vagy pedig kijelenteni, hogy félreértette az igazgató szavait s felhatalmazásnak gondolta azt, a mi nem volt felhatalmazás.

Miután azonban ugyanazon tisztelt személy, ki által a Hölgyfutár magát fölhatalmazottnak állítá s kinek természetesen legjobban kell tudnia, adott-e fölhatalmazást vagy nem, – miután, mondjuk, ugyanezen állítólagos fölhatalmazó mind Szerdahelyinek, mind Jókainak, mind a P. Napló szerkesztőségének határozottan kijelenté, hogy a Hölgyfutár tőle felhatalmazást nem kapott: világos, hogy az *a)* alatti mód lehetlenné vált a Hölgyfutárnak, s így a *b)* alattihoz kellett volna nyúlnia.

Ezt azonban a Hölgyfutár a világért sem teszi; neki mindig Bodóné van eszi-ben.

E helyett most a P. Napló eljárásában keres ellenmondásokat; – talál pediglen kettőt.

Egyik az, „hogy most ép a P. N. kardoskodik azon ügy mellett, mely ellen kezdetben ő nyilatkozott leghatározottabban.” – Azon ügy? mely ügy? Itt a Hölgyfutár ismét együvé keveri, a mi nem együvé való. Azon ügy alatt ugyanis, mely ellen a P. N. leghatározottabban nyilatkozott, a hölgyek lapja Szerdahelyinek szarkalábi szereplését érti. Ez ellen fölszólaltunk, igenis, mert mi magunk és mások is hasonlatosságot találtunk Szerdahelyi Szarkalábja és egy élő személy között, ennélfogva pasquillszerűnek tartottuk Szerdahelyi föllépését s keményen megróttuk. Jött erre magának Szerdahelyinek nyilatkozata, hogy ő nem akart semmi élő személyt másolni. Minthogy már az előadó maga, úgy hisszük, legjobban tudja, akart-e valakit előadni vagy nem; s minthogy Szerdahelyit nincs okunk nem becsületes embernek tartani: természetes, hogy nyilatkozatának hitelt adtunk s többé nem is szóltunk az állítólagos másolásról. – De *ezen* ügy nem is „*azon*” ügy, melyről most van szó. Most nincsen szó sem Szerdahelyi ellen, sem Szerdahelyi mellett; most arról van szó, hogy a Hölgyfutár nem volt felhatalmazva a nyilvános és hivatalos színű rosszallásra. – Ebbéli eljárásunkban tehát semmi „legkülönösebb” sincs.

Lássuk a másik ellenmondást. A Hölgyfutár ezt mondja: „Éppen a P. N. pendítette meg először, hogy a színi botrányban az igazgatóságtól kell magyarázatot kérni; míg most ugyanezen P. N-ban olvassuk, hogy az igazgatóságnak nem szükség ez ügyben magyarázatot adni.” Ismét keverés. A P. N. nem a színi botrányra, de az adott vagy nem adott fölhatalmazásra nézve kívánt az igazgatóságtól magyarázatot. Kívánta pedig e magyarázatot azért, mert így okoskodott: ha a Hölgyfutár csakugyan hivatalos közlönye az igazgatóságnak, úgy menthető volna még, hogy az igazgatónak „tegyen a mint tetszik” szavait fölhatalmazásnak vette; de minthogy most kétség támadt hitelessége iránt, minthogy ellentétbe helyezkedett az igazgatósággal, természetes, hogy az igazgatóságtól kell várnunk a dolog magyarázatát. – És íme, az igazgatóság adott is magyarázatot a P. N. szerkesztőségének; és íme, kiderült az is, hogy a Hölgyfutár nem hivatalos közlöny: és miután ezen két előzmény, mit constatiroztatni kívántunk, csakugyan constatiroztatott, mindenesetre következetesen cselekszünk, ha kijelentjük is, hogy most már az igazgatóság nyilatkozata feleslegessé vált. Véletlenül

azonban a P. Napló ezt ki sem jelenté; s a Hölgyfutár bizonyosan Jókai nyilatkozatából betűzte ki azon állítást, melyet most a P. Naplónak tulajdonít.

Ez tehát azon eljárás, melyben a Hölgyfutár logikája ellenmondásokat akart felfödözni; ez, melyet ő élcesen fakarddal való hadonázásnak címez. A hadonázás azoknak sajátja, kik érezve állásuk tarthatatlanságát, úgy akarnak magukon segíteni, hogy az eredeti kérdést félreterelik, mikor is aztán természetesen a Bodónéféle taktikára szorulnak, s a helyett hogy a gerendát igyekeznének magok szeméből elhárítani, másokéban keresgélik a szálkát.

Legyen ennyi elég a dolog fölvilágosítására. – A Hölgyfutár pedig hadonázzon ezentúl is tetszése szerint; mert lehetnek olvasói között, akik gyönyörködnek ily berzenkedésekben. Azt azonban tanácsoljuk a Hölgyfutár szerkesztőségének – mert ráfér a tanács, ha nem szereti is – tanácsoljuk neki, hogy szellemdús hadonázásai közben a lap szépirodalmi részére is terjessze ki gondoskodását, s ha az egyetemes európai, vagy csak az egész magyar irodalmat nem ismerné is, ismerje legalább saját lapjának irodalmát: különben még máskor is megtörténhetik, a mi e napokban csakugyan megtörtént rajta, hogy t. i. oly novellával, mely lapjában már egyszer megjelent, még másodszor is regalirozza előfizetőit. Ez az *Ördög marka* című beszély Levertől: ezen beszélyt Bérczy fordítása szerint a Hölgyfutár néhány évvel ezelőtt közlötte; Bérczy utóbb a *Világ folyása* című beszélygyűjteményében is kiadta; most pedig a Hölgyfutár – *Irlandi élet* cím alatt – ismét világ elé bocsátotta. A szerkesztő, lehet, azzal vigasztalja magát, hogy a Hölgyfutár előfizetői észre sem veszik az efféle ártatlan *harmadik* kiadást; hanem a szerkesztő maga mindenesetre tartozik saját lapjának múltját ismerni. Azért még egyszer ajánlunk neki ezentúlra több gondosságot.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 13. 211. sz. 862.

Jókai Mórnak. Hogy ön bűbájos és varázsló erővel bír, ezt volt alkalmunk tapasztalni, midőn önnek az asztal nem csak mozgott, hanem írt is és jövendölt. E megmagyarázhatlan sikerből magyarázzuk ki, közelebbi merész kísérleteit az

alsóbb magika körében; midőn a mi ártatlan polémiai cikkeinkre szemfényvesztéshez folyamodik.

Elakarná – nevezetesen – a világgal hitetni, hogy mi a pasquilügyben kapituláltunk (a mi nem való, lásd Hölgyfutár 208. sz.); – el akarná hitetni, hogy mi gróf Ráday egész *igazgatása ellen* keltünk ki, (mi szinte nem való, l. a Hölgyfutár minden polémiáját); – elakarná hitetni, hogy nejét sértve, lovagiatlanságot követtünk el, (mentsen isten, ezt sohsem tevők!)

Mi nem sértettük meg Jókainét.

Midőn Bulyovszkinét az ő vetélytársának neveztük, ez által csak a pesti és vidéki közönség átalános véleményének visszhangjai lettünk. Ellenben ön megsérti Bulyovszkinét, midőn a közvélemény által indokolt állításunkat *lovagiatlanságnak* nevezi.

E pár szóval eléggé megfeleltünk Jókai cikkére, melynek kétharmada sentimentalis szerelmi vallomás, mi polgári érdemnek igen szép, de kinyomtatva – naiv, egy harmada pedig önfeláldozási dicsekvés. Itt a nagy érdemű közönségnek bemutatja magát, mint egy modern Curtius. Igen! Curtius honáért áldozta föl magát, Jókai gróf Ráday javára ugrott a verembe. Ez magában is különös neme az önfeláldozásnak, még különösebb, hogy *dicsekszik vele*, (mellesleg legyen mondva, más eltagadná:) legkülönösebb, hogy e nyílt naiv vallomással szolgálatot vél tenni az igazgató grófnak.

Ha mi Jókai volnánk, ily *kétértelmű* fénybe önállóságunkat *kétértelmű* szavakért soha nem állítanók, ha pedig gróf Ráday volnánk, szépen megköszönnők az ilyen feláldozást, kivált ha a feláldozó fennhangon dicsekednék vele.

Az egész dolog resumeje az: hogy senki se szóljon oly dologhoz, miben nincs igaza. A XIX. században az igazság a legfőbb tekintély; s ha bármily tekintély is akkor akar hatni, midőn igaza nincs, hasonlatos lesz egy vászondíszítményhez, mely – legyen bár rá a rémletes Astaróth festve – mai világban – midőn a *színfalak titkai* oly ismeretesek – még a gyermekeket sem döbbenti meg.

+ *A kis Augustulusnak a nagy Pesti Naplóban*. Ön azt mondja: a Hölgyfutár sarokba van szorítva. Ez elmésségnek gyönge, igazságnak pedig annyira hamis, hogy senki se fogja elhinni. Mi ilyet nem mondunk önnek. Mi azt mondjuk, hogy ön úgy kalimpálózik a nagy Pesti Naplóban, mint dióhéjban az összeaszott bél, melynek koppanásai tartalmatlan szárazságát tanúsítják. Erre mondhatja ön, hogy elmésségnek gyönge, de be kell vallania, hogy legalább igaz.

Ön vádolja a Hölgyfutárt, hogy az eredeti kérdést félre tereli. Ez az ön et comp. hibája; önök akarták e vitát mesterségesen félreterelni, csinálván flanckenbewegungokat jobbra is balra is. Ha a Hölgyfutár önöket e félreugrásokban követte, azért történt, mert érezte, miképp önöket ott is meggyőzheti; azonban a főkérdésre mindig visszatért, mint Börne hasonlatával – az óra ingája, mely jobbra-balra hintál, de mindig visszatér a középpontra, honnan kiindult.

Az egész cikkre feleletünk ezúttal igen rövid. Ön oly ráfogásokkal harcol okaink ellen, mint máskor harcolt más okok ellen. Oly tényeket állít föl, melyeket már megcáfoltunk, s melyek ismétlésével olvasóinkat untatni nem akarjuk.

Önnek újabbi ráfogásaiból csak egyet idézünk. Megmagyarázhatlan bátorsággal merészkedik szórul szóra imezt állítani: „a P. N. nem a színi botrányra, de az adott, vagy nem adott felhatalmazásra nézve kívánt az igazgatóságtól magyarázatot.” Ez nem igaz, s azért csudálkozunk leginkább e merészségen, mert létezik ugyan már egy berlini papírtalálmány, melyről százharmincszor lehet letörölni az írást, de tudtunkkal a P. Naplót még nem nyomtatják ily Delius-papírra; s így az olvasó a P. N. aug. 24-diki számában az újdonságok közt bármikor megolvashatja a következő sorokat[79]:

„ha ezen torzítások elvégre becsületsértők lesznek, ami kikerülhetlen, kitől lesz helyén első sorban magyarázatot kívánni? – –

Kétségkívül az igazgatótul.” Lásd P. N. aug. 24. 381–1964.)

Ez aug. 24-én közölt cikk nem vonatkozhatott a fölhatalmazási kérdésre, mi csak utóbb aug. 27-én pendíttetett először meg.

E dátum eszünkbe juttatja az Egressy ügyet hol a P. N. hasonló fiascot csinált.

Önnek erősségei üveglábon állnak. Hódításokat tesz az igazság terén, s nagy hűhóval hirdeti: hogy a Hölgyfutár nem volt hivatalos közlöny, s nyilatkozatra nem volt hatalmazva, mert Ráday gróf *úgy mondja*; Szerdahelyi sem pasquilizált, mert Szerdahelyi *úgy mondja*. Folytassuk e logikát egy kissé. E szerint az örök mozdony már ki van találva, mert egy szegedi polgár *úgy mondja*; e szerint a kör négyszegítése ki van találva, mert egy königsbergi diák *úgy mondja*; e szerint a Pesti Napló[80] egy[81] „javíthatatlan[82] alház”, mert Simon István *úgy mondja*, s Greguss tűz fő, mert Simon István *úgy mondja*.

Az úgymondjákkal még soha se vettek be várat.

---

[79]emend. ebből: sorukat

[80]emend.: hiányzó idézőjel pótlása

[81]emend. ebből: egy”

[82]emend.: hiányzó idézőjel pótlása

A P. N. eljárása következetlenségét igen jellemzi, hogy kit előbb megtámadt, bevádolt, elítélt (t. i. Szerdahelyit) most egy szavára pártfogás alá veszi.

Pártfogás alá veszi, mert Szerdahelyi tettét egyszerűen tagadja. E szerint Augusztulus úr minden vádlottat fölmentene a jurynél, mert ezek tettüket rendesen tagadják a „si fecisti, nega” elv szerint.

Hogy a P. N. rövidlátó sokszor tapasztaljuk, s így ha önszemeiben és saját ítéletében nem bízik (a mit jól tesz) nem csodáljuk; hanem azt csodáljuk, hogy többet hisz a vádlott egy szavának, mint a közönségnek és összes sajtónak.

Cikke végén egy angol beszélyt említ, mi a Hölgyfutárban kétszer jött ki. Meglehet; a Hölgyfutár hét éves lap, s könnyen becsúszhatott a mostani szerkesztőség alatt egy pár hasábos jó beszély, mit évek előtt más szerkesztő is közölt. Nagyobb baj ennél, hogy a P. Napló idei előfizetőit oly regénnyel regalirozza, minek egy igen terjedelmes része a Hölgyfutár tavalyi folyamában már megjelent. (Sue ördög orvosából Sénancourt hercegnő.) Nagyobb baj ennél, hogy a P. N. homeopathikus adagokban – hetenkint egyszer, kétszer – közöl egy oly eredeti „szomorú” regényt, melynek egy terjedelmes részét már az 1848-diki Életképekben olvasók... Nagyobb baj ennél, mikor a vezércikkek helyét kriák, az újdonságokét – vezércikkek, a szépműtani értekezésekét legtöbbször száraz német philosophia töltik be.

Mindebből az a tanúság, hogy söpörjön ön saját udvara előtt, s míg más szemében keresi a szálkát, ne feledje a magáéban a gerendát.

Ön kis lapnak nevezi gúnyosan a *Hölgyfutárt*.

Megint egy adoma jut eszünkbe, midőn nevezetesen az egyszeri pór többre nézte a nagy kakukkos órát a finom kis *női* cilindernél.

Kakas Márton [Jókai Mór], *XIX. levél*, Vasárnapi Újság 1856. szept. 14. 37. sz. 328.

Szerkesztő úr, üssünk lármát! Megint egy kollégánkat paródiázták ki a színpadon. – Most jövök a majomkomédiából,… (Kérem, ne folytassa! Szerk.) *Kakas Márton*

[sz. n.], *[c. n.]*, Vasárnapi Újság 1856. szept. 14. 37. sz. 328.

Még most is foly a perpatvar a Szerdahelyi alakoskodás miatt. A dolog meséje ez: Szerdahelyi egy színpadra hozott ügyetlen criticust veres parókával személyesített, ezért az újdondász sereg, mely szokott kapni a prédán egy derék szép szőke ifjút ragad elő s vakmerően ráfogja, hogy amaz ügyetlen veres hajú criticus ő volna. A derék becsületes ember hasztalan csitítja őket, hogy ő rá bizony ne fogjanak ilyen ügyetlen alakot, hasztalan adja ki Szerdahelyi is photographiában kérdéses alakját, mely attól merőben különbözik, az újságíróknak martalék kell, nem bánják, ha legjobb barátjukat teszik is nevetségessé; utoljára a Hölgyfutár belevesz mindenkibe, aki úgy nem akar haragudni, miként ő; megfogja Rádayt, Szerdahelyit, Egressyt, Jókait stb., kinek mi bűnét tudja, felfedezi, és mind ez miért? egy ártatlan parókáért. Legnagyobb fájdalma az, hogy gróf Ráday nem akarja hírlap útján megdorgálni vakmerő színészét, holott ő már statáriumot tartott fölötte és elítélte, ki is végezte elevenen. Annyi bizonyos, hogy a nevetők nem a Hölgyfutár részén vannak, a mi rá nézve igen szomorú mulatság. Részünkről az egész perben csak azt a komoly dolgot találjuk, hogy gróf Ráday népszerű nevét minek hozzák bele e rettentő nevetséges tornába. Ha a színész vétett, azt soha sem az igazgató bünteti meg, hanem a színházi törvényszék. Azt kívánni, hogy gróf Ráday, mint igazgató, hírlap útján lépjen fel egy színész ellen, éppen együgyű észjárás, a hogy még a rátótiak sem gondolkoznak. Ez esetben kötelességünknek tartjuk, gróf Rádaynak bizalmat szavazni, s helyesleni bölcs és illemes hallgatását. A míg a közvélemény e bizalmát bírni fogja, minden részrehajlatlan kezelője a nyilvánosság orgánumainak becsületbeli kötelességének ismerendi, ott hol a jóakaratú igazgató van helytelenül megtámadva, őt méltatlan ügyeskedések ellen védelmezni s nem engedi oda jönni a dolgot, hogy az igazgató maga szálljon le vitázni minden makacs torzsalkodás ellen.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 16. 213. sz. 870.

A mai Pesti Napló a Hölgyfutár ellen ismét egy rémítő hosszú, (s valószínűleg unalmas, és száraz) cikket hoz. Azt hiszük, e cikket a türelmes szerkesztő, a boldogtalan szedő, és még boldogtalanabb cikkírón kívül széles Magyarországon senki se fogja elolvasni. Mi legalább – pedig már Greguss Ágost[83] verstanát is olvastuk – nem bírtunk áthatolni e saharai sivatagon, s csak annyiról emlékezünk, hogy ez tele van a „ráfogások" buckájival. „*Ráfogások!*" – mi lehet ez? bizonyára régi és újabb e nemű bűneit vallja be a szegény cikkíró. Bocsássunk meg neki!

[83] emend. ebből: Gregus Ágos

Jegyzetek

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. július 29. 174. sz. 714.
terra incogniták – ismeretlen területek
Au contraire! – Épp ellenkezőleg!
notabene – jól jegyezd meg
Illustr. Ztg – Illustrierte Zeitung
malice – rosszindulat

[sz. n.], *Nemzeti Színház*, Családi Lapok 1856. júl. 30., 5. évf., 21. sz. 697–698.
a gr. Ráday Gedeon által kitűzött díj – 40 arany
exdiurnista – valamikori napidíjas írnok

(v.) [Vajda János], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. aug. 1. 178. sz.
Beöthy egy már régebben megjelent beszélyét dolgozta fel – Beöthy László, *St. Pierre-testvérek*, Divatcsarnok 1854. jan. 20–25–30. 4–5–6. sz. 83–91., 108–113., 121–130.
iparlovag – „Szerencsevadászok gúnyneve, kik azon iparkodnak, hogy dolog és hivatal nélkül csalás által megélhessenek; különösen városi naplopók és csalók." (Czuczor Gergely – Fogarasi János, *A magyar nyelv szótára*, 3. köt., Pest, 1865. 106.)
compromissiót – gyanúba keveredést, kompromittálódást

Salamon Ferenc, *Rászedtek a komédiások*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 1. 178. sz.
kikre drámánk ügye s becsülete bízatott – utalás a drámabíráló választmányra
Többször volt alkalmam Sz[erdahelyi]. úr mint kezdő színész túlságos otthonosságát megróni – pl. Salamon F[erenc]., *Heti szemle*, Budapesti Hírlap 1856. jan. 15. 12. sz.
poltron – gyáva szájhős
Vas[árnapi]. újs[ág]. által dicsért alakítási tehetsége – [sz. n.], *Egressy Gábor*, Vasárnapi Újság 1856. máj. 11. 19. sz. 161–162.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 2. 178. sz. 729.
szidják az igazgatóságot – a Nemzeti Színház igazgatója Ráday Gedeon volt 1855–1860 között

Kakas Márton [Jókai Mór], *XII. levél. Özvegy és proletár, Beöthy Lászlótól és Megcsaltak a komédiások Szerdahelyitől*, Vasárnapi Újság 1856. aug. 3. 31. sz. 270–271.

Megcsaltak a komédiások – valójában Szerdahelyi Kálmán: *Rászedtek a komédiások* c. darabjáról van szó

Beleznay-kert – pesti szórakozóhely volt

Privorszky – pesti kávéház

kaputban jár – kabátban jár

[sz. n.], *Előadások a nemzeti színpadon*, Délibáb 1856. augusztus 3. 31. sz. 374.

Kobler testvérek – ifj. Kobler Ferenc, Kobler Lujza és Kobler Nina balett-táncosok

Egy úr és egy asszonyság – Saintine Xavier Boniface – Félix-Auguste Duvert – Augustin-Théodore de Lauzanne: *Un monsieur et une dame* (vaudeville-vígjáték, 1841)

Sz. Pierre testvérek – Beöthy László, *St. Pierre-testvérek*, Divatcsarnok 1854. jan. 20–25–30. 4–5–6. sz. 83–91., 108–113., 121–130.

Falu és város – Charlotte Birch-Pfeiffer: *Dorf und Stadt* (dráma, 1847)

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 5. 180. sz.

– G., *Nemzeti színház*, Budapesti Viszhang 1856. aug. 7. 32. sz. 266.

Honoratior – nem nemesi származású értelmiségi

manierjai – viselkedésmódja, gesztusai

rokkot visel – kabátot visel

rennoméjából – tekintélyéből

Egy csapással két legyet! – Szerdahelyi Kálmán *Rászedtek a komédiások* c. darabjának első címe

–ss. [Greguss Ágost], *Néhány alkalmi szó az Özvegy és proletár s Rászedtek a komédiások című darabok körül*, Pesti Napló 1856. aug. 7. 366-1949. sz.

darabjairól tett jelentésünkben – „Júl. 28-kán először: *Özvegy és proletár*. Eredeti vígjáték egy felvonásban, Beöthy Lászlótól. Ezt követé, szintén (a színlap szerint: „szinte” = majdnem) először: *Rászedtek a komédiások*. Eredeti bohózat egy felvonásban, *Szerdahelyi* Kálmántól. – A két darabról alkalmilag szólandunk; most csak annyit jegyezzünk meg, hogy az előadás jó volt: az első darabban Szerdahelyi, az utóbbiban különöse Egressy szereplését kell kiemelni. – A szép számmal megjelent közönség, mint illik és szokás, nem mulasztá el tapsolni s híni a szerzőket, kiknek azonban csak egyike volt jelen.” ([sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. júl. 30. 358–1941. sz.)

Két férj neje – Paul de Kock – Emile Boyer: *Egy nő, kinek két férje van*

rabulista ügyvédet – saját igazát álérveléssel alátámasztó ügyvédet

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 9. 184. sz. 754.

grace – báj

[sz. n.], *Néhány szó – fölvilágosításul*, Hölgyfutár 1856. aug. 9. 184. sz. 754.
juxnak tartottuk – csínynek tartottuk
„aus Übermuth.” – pajkosságból

Salamon Ferenc, *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 9. 185. sz.
„a mai korban nincsenek jellemek, tehát azon regényírótól, ki a mai korból veszi tárgyát, nem lehet kívánni, hogy jellemeket fessen.” – hozzávetőleges idézet, az eredeti: Mészáros Károly, *A sors keze. Regény. Írta Degré Alajos. Két köt. 12 rét. Ára 1 fr. e. Pest, 1856. Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál*, Pesti Napló 1856. júl. 26. 354-1937. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 10. 369-1952. sz.

Mészáros Károly, *A Budapesti Hírlap műbírálójának*, Pesti Napló 1856. aug. 12. 371-1954. sz.
Degrének *Sors keze* című regénye ismertetésében – Mészáros Károly, *A sors keze. Regény. Írta Degré Alajos. Két köt. 12 rét. Ára 1 fr. e. Pest, 1856. Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál*, Pesti Napló 1856. júl. 26. 354-1937. sz.

Salamon Ferenc, *A Pesti Naplónak (A Rászedtek a komédiások védelme ügyében)*, Hölgyfutár 1856. aug. 13. 187. sz. 765–766.

Salamon Ferenc, *Felelet a Pesti Napló aug 12-ki számában megjelent ily című cikkre: A Budapesti Hírlap műbírálójának*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 13. 188. sz.
„Mit tehet arról a költő... hogy a közéletben oly kevés a *jellem*; az *eszmény*.” – Mészáros Károly, *A sors keze. Regény. Írta Degré Alajos. Két köt. 12 rét. Ára 1 fr. e. Pest, 1856. Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál*, Pesti Napló 1856. júl. 26. 354-1937. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 17. 375-1958. sz.
Salamon úr minap oly bátran kijelenté azon képtelenséget, hogy a népiességnek a költészetben értelme sincs – a Salamon Ferenc és Greguss Ágost közötti népiesség-vita szövegei a következők: Salamon Ferenc, *Arany János és a „népiesség”*, Budapesti Hírlap 1856. júl. 10–11–12–13. 159–160–161–162. sz. – Greguss Ágost, *Eszmecsere a „népiesség” ügyében*, Pesti Napló 1856. júl. 22. 364. sz. – Salamon Ferenc, *Néhány szó Arany* Toldi*járól*, Budapesti Hírlap 1856. júl. 30–31., aug. 6–7. 176–177–182–183. sz.
Boz *Bleakhouse*-jával – Charles Dickens *Bleak house* c. regényéről van szó, a Boz Dickens írói álneve

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 18. 190. sz. 777.
dii minorum gentiumánál – kis jelentőségű egyéneinél
„vanitatum vanitas.” – hiábavalóságok hiábavalósága
midőn –ss úr ráfogja Egressyre, hogy Petőfi s Aranynak hozzá írt verseit, ő maga küldé föl a Magyar Sajtó tárcájába – a vita szövegei a következők: - ss. [Greguss Ágost], *Mária királynő*, Pesti Napló 1856. júl. 6. 334-1917. sz. – Egressy Gábor, *Válasz a „Pesti Napló szerkesztőjének”*, Pesti Napló 1856. júl. 8. 336-1919. sz. – [sz. n.], *[Válasz Egressy Gábor-*

nak], Pesti Napló 1856. júl. 8. 336-1919. sz. – [sz. n.], *[A Pesti Napló drámareferensének megütközése Egressy kijelentésein]*, Pesti Napló 1856. júl. 8. 336-1919. sz. – (ss.) [Greguss Ágost], *[Kisfaludy Károly: Három egyszerre c. művéről és Egressy hangsúlyhasználatáról]*, Pesti Napló 1856. júl. 17. 345-1928. sz. – Egressy Gábor, *Levelek a színvilágból. XVII–XVIII*, Magyar Sajtó 1856. júl. 17–19. 165–167. sz. – [sz. n.], *Szegény Egressy ügye*, Pesti Napló 1856. júl. 23–24. 351-1934., 352-1935. sz. – Egressy Gábor, *Igazítás*, Magyar Sajtó 1856. júl. 22. 169. sz. – Egressy Gábor, *Levelek a színvilágból. XIX*, Magyar Sajtó 1856. júl. 27. 174. sz. – [sz. n.], *Ígéret beváltása*, Pesti Napló 1856. júl. 30–31. 358-1941., 359-1942. sz. – [sz. n.], *[Egressy Gábor és a Magyar Sajtó viszonyáról]*, Pesti Napló 1856. aug. 7. 366-1949. sz. – [sz. n.], *[Egressy Gábor és a Magyar Sajtó viszonyáról]*, Pesti Napló 1856. aug. 10. 369-1952. sz. – [sz. n.], *[Egressy Gábor és a Magyar Sajtó viszonyáról]*, Pesti Napló 1856. aug. 15. 347-1957. sz.

X.Y.Z.V., *Még egyet a Pesti Naplónak!* Hölgyfutár 1856. aug. 19–21–22. 191–192–193. sz. 782., 786., 790.

Egy nő kinek elvei vannak – Dobsa Lajos darabja
Becsületszó – Szigeti József darabja

Greguss Ágost, *Tudósítás*, Pesti Napló 1856. aug. 25. 382-1965. sz.

tisztelgő adresseiket – tisztelgő címzéseiket

X. Y. Z. J. V., *A nyúl kiugrott a bokorból*, Hölgyfutár 1856. aug. 20. 196. sz. 802.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 22. 193. sz. 790.

Rendkívüli előadás – Degré Alajos darabja
Férjem színész – Feleki Miklós darabja
grace – báj
„bon homme”-ot – jó embert
schlafrockban – pongyolában
élő embereket illető vonatkozások – több kritikus szerint Szerdahelyi Kálmán az általa megformált Szarkaláb kritikus szerepében Vadnai Károlyt, a Hölgyfutár színikritikusát parodizálta ki: a Vadnaiéra emlékeztető szőkés-vöröses parókát viselt és jellegzetes beszédhibáját is utánozta

(ss.) [Greguss Ágost], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 23. 380-1963. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 24. 381-1964. sz.

Szerk. [a Hölgyfutár szerkesztősége], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 25. 195. sz. 797.

Férjem színész – Feleki Miklós darabja

Salamon Ferenc, *A gr. Ráday Gedeon által kitűzött 40 arany pályadíjért versenyző vígjátékok. Rendkívüli előadás. Vígjáték 1 felvonásban. Férjem színész. Vígjáték 2 felvonásban. (Aug. 21-ikén.)* Budapesti Hírlap 1856. aug. 27. 198. sz.
Szerdahelyi minapi „bohózat"ában – utalás Szerdahelyi Kálmán *Rászedtek a komédiások* c. művére
szájról szájra adták felvonás után a Br... nevet – Bratka József
a színházi hivatalos közlöny színi referensét állította elénk – Vadnai Károlyt, a Hölgyfutár színikritikusát

(v.) [Vajda János], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. aug. 27. 198. sz.

[sz. n.], *Pest, aug. 27.*, Pesti Napló 1856. aug. 27. 384-1967. sz.
8 új vígjáték – Szigeti József: *Becsületszó* – Feleki Miklós: *Még nem késő* – Szigligeti Ede: *Veszedelmes jóbarát* – Dobsa Lajos: *Egy nő kinek elvei vannak* – Degré Alajos: *Rendkívüli előadás* – Feleki Miklós: *Férjem színész* – Szigligeti Ede: *Nevelő kerestetik* – Czanyuga József*: Apró félreértések*

[sz. n.], *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 28. 199. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 28. 385-1968. sz.

Szerdahelyi Kálmán, *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 28. 385-1968. sz.
intendans úr ő méltóságának – Ráday Gedeon grófnak

+, *[c. n.]*, Budapesti Viszhang 1856. aug. 28. 35. sz. 290.

[sz. n.], *[c. n.]*, Családi Lapok 1856. aug. 28. 25. sz. 791–792.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 29. 199. sz. 813.

Kakas Márton [Jókai Mór], *XVI. levél*, Vasárnapi Újság 1856. aug. 31. 35. sz. 309–310.
Rögtönzött előadás – valójában Degré Alajos: *Rendkívüli előadás* c. darabjáról van szó
Megcsaltak a komédiások – itt Jókai Szerdahelyi Kálmán *Rászedtek a komédiások* c. darabjára utal

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 2. 202. sz. 826.

Szerdahelyi Kálmán, *Nyilatkozat*, Pesti Napló 1856. szept. 2. 390-1973. sz.
intendáns úr ő méltósága – Ráday Gedeon gróf
megjelenik a Hölgyfutár szerkesztője – Tóth Kálmán

Hölgyfutár szerkesztősége, *Nyilatkozat*, Hölgyfutár 1856. szept. 3. 203. sz. 829.

„ibis redibis nunquam per bella peribis” – a dodonai jóslat szövege, értelme: kétértelmű kijelentés

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 5. 205. sz. 838.

[sz. n.], *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. szept. 5. 206. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. szept. 5. 393-1976. sz.

desavouálja – tagadja

Jókai Mór, Nyilatkozat, 1856. szept. 6. 394-1977. sz.

inconvenientia – illetlenség
honestus – nemes
scurrilitásokat – trágárságokat

[sz. n.], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. szept. 7. 208. sz.

in causa – ügyében
quadratura circuli – a kör négyszögesítése
debachált – hangosan tiltakozott

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. szept. 7. 395-1978. sz.

N. N. darabjának elfogadása és adatása – utalás Szerdahelyi Kálmán *Rászedtek a komédiások* c. darabjára
reservatája – fenntartása
jelleme postulatumára – jellemének adottságai, alapjai

Hölgyfutár szerkesztősége, *Jókai Mór nyilatkozatára*, Hölgyfutár 1856. szept. 9. 207. sz. 845–846.

„Fiat justitia, aut pereat mundus.” – Legyen igazság, vagy vesszen a világ.
kötött kardot gr. Festetics Leó védelmére – l. pl. [sz. n.], *[c. n.]*, Délibáb 1853. 578.
Márványhölgyek történetére célzunk – arra az 1855 nyarán történt esetre utal, amikor arra hivatkozva, hogy nem volt elég jó a szerepében, a Nemzeti Színház 150 Ft-os bírságot rótt ki Bulyovszkyné Szilágyi Lillára; az esetet nagy sajtóvisszhang kísérte, a sajtóper első, a vitát kiváltó írását a színésznő férje írta: Bulyovszky Gyula, *Budapesti szemle*, Délibáb 1855. aug. 19. 10. sz. 217–219.
„ibis, redebis-féle” kétértelműség – ibis redibis nunquam per bella peribis, a dodonai jóslat szövege, értelme: kétértelmű kijelentés

Hölgyfutár szerkesztősége, *A Pesti Napló nyilatkozatára*, Hölgyfutár 1856. szept. 10. 208. sz. 850.

Jókai Mór, *Válasz a Hölgyfutár szerkesztőségének*, Pesti Napló 1856. szept. 11. 398-1981. sz.

gr. Festeticsnek megengedtem, miszerint tulajdon lapjaiban védelmezze magát – l. pl. [sz. n.], *[c. n.]*, Délibáb 1853. 578.

150 frankos büntetése – valójában 150 forintos büntetése

prognosticon – előrejelzés

[sz. n.], *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. szept. 12.

zenevilági mozgalmaknak – Liszt Ferenc *Esztergomi misé*jének 1856-os bemutatója a Nemzeti Színház ének- és zenekara előadásában és Liszt vezényletével

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. szept. 12. 399-1982. sz.

Ördög marka című beszély Levertől – [Charles] Lever, Az ördög marka, Hölgyfutár 1850. ápr. 18. 89. sz. 378–379. (Charles Lever: *The Devil's Grip*)

Világ folyása című beszélygyűjteményében – Bérczy Károly, *Világ folyása. Beszélyek*, Számvald, Pest, 1854.

Irlandi élet – Lever Károly [Charles Lever]: *Irlandi élet*, Hölgyfurár 1856. szept. 3–4. 203–204. sz. 828–829, 831–832.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 13. 211. sz. 862.

„si fecisti, nega" – ha megtetted is, tagadd!

egy angol beszélyt említ, mi a Hölgyfutárban kétszer jött ki – [Charles] Lever: *Az ördög marka*, Hölgyfutár 1850. ápr. 18. 89. sz. 378–379. – Lever Károly [Charles Lever]: *Irlandi élet*, Hölgyfutár 1856. szept. 3–4. 203–204. sz. 828–829, 831–832. (Charles Lever: *The Devil's Grip*)

közöl egy oly eredeti „szomorú" regényt, melynek egy terjedelmes részét már az 1848-diki Életképekben olvasók – Jókai Mór: *Szomorú napok* c. művét

Kakas Márton [Jókai Mór], *XIX. levél*, Vasárnapi Újság 1856. szept. 14. 37. sz. 328.

[sz. n.], *[c. n.]*, Vasárnapi Újság 1856. szept. 14. 37. sz. 328.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. szept. 16. 213. sz. 870.

Irodalomjegyzék

[Bajza József] 99., *Budapestről*, Athenaeum 1842. okt. 4. 41. sz. 327–328.

Beöthy László, *St. Pierre-testvérek*, Divatcsarnok 1854. jan. 20–25–30. 4–5–6. sz. 83–91., 108–113., 121–130.

Bérczy Károly, *Világ folyása. Beszélyek*, Számvald, Pest, 1854.

Brake, Laurel, *Criticism and the Victorian Periodical Press* = uő, *Subjugated Knowledges: Journalism, Gender, and Literature in the 19th Century*, New York University Press, New York, 1994. 1–35.

Bulyovszky Gyula, *Budapesti szemle*, Délibáb 1855. aug. 19. 10. sz. 217–219.

Cucaracha, *Pesti levelkék*, Budapesti Hírlap 1854. dec. 17. 598. sz. 3343.

Czuczor Gergely – Fogarasi János, *A magyar nyelv szótára*, 3. köt., Pest, 1865.

Egressy Gábor, *Válasz a „Pesti Napló szerkesztőjének”*, Pesti Napló 1856. júl. 8. 336-1919. sz.

Egressy Gábor, *Levelek a színvilágból. XVII–XVIII–XIX*, Magyar Sajtó 1856. júl. 17–19–27. 165–167–174. sz.

Egressy Gábor, *Igazítás*, Magyar Sajtó 1856. júl. 22. 169. sz.

Gajdó Tamás (szerk.), *Magyar színháztörténet II. 1873–1920*, Magyar Könyvklub – Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 2001.

[Greguss Ágost] –ss., *Mária királynő*, Pesti Napló 1856. júl. 6. 334-1917. sz.

[Greguss Ágost] (ss.), *[Kisfaludy Károly: Három egyszerre c. művéről és Egressy hangsúlyhasználatáról]*, Pesti Napló 1856. júl. 17. 345-1928. sz.

Greguss Ágost, *Eszmecsere a „népiesség” ügyében*, Pesti Napló 1856. júl. 22. 364. sz.

Greguss Ágost, *Néhány alkalmi szó az* Özvegy és proletár *s* Rászedtek a komédiások *című darabok körül*, Pesti Napló 1856. aug. 7. 366-1949. sz.

[Greguss Ágost] (ss.), *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 23. 380-1963. sz.

Hölgyfutár szerkesztősége, *Nyilatkozat*, Hölgyfutár 1856. szept. 3. 203. sz. 829.

[Jókai Mór] Kakas Márton, *XII. levél.* Özvegy és proletár, *Beöthy Lászlótól és* Megcsaltak a komédiások *Szerdahelyitől*, Vasárnapi Újság 1856. aug. 3. 31. sz. 270–271.

Jókai Mór, *Nyilatkozat*, 1856. szept. 6. 394-1977. sz.

Kerényi Ferenc (szerk.), *Magyar színháztörténet 1790–1873*, Akadémiai, Budapest, 1990.

Kiss Iván, *Magyarjátékszín*, Honművész 1840. jan. 9. 3. sz. 23–24.

Lever, [Charles], *Az ördög marka*, Hölgyfutár 1850. ápr. 18. 89. sz. 378–379.

Lever, [Charles], *Irlandi élet*, Hölgyfurár 1856. szept. 3–4. 203–204. sz. 828–829, 831–832.

Mészáros Károly, *A sors keze. Regény. Írta Degré Alajos. Két köt. 12 rét. Ára 1 fr. e. Pest, 1856. Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál*, Pesti Napló 1856. júl. 26. 354-1937. sz.

Prescott, Paul, *Reviewing Shakespeare: Journalism and Performance from the Eighteenth Century to Present*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.

Pukánszkyné Kádár Jolán: *A drámabíráló bizottság*, Irodalomtörténeti Közlemények 1939. 1–2. sz. 6–16., 123–135.

Salamon F[erenc]., *Heti szemle*, Budapesti Hírlap 1856. jan. 15. 12. sz.

Salamon Ferenc, *Arany János és a „népiesség”*, Budapesti Hírlap 1856. júl. 10–11–12–13. 159–160–161–162. sz.

Salamon Ferenc, *Néhány szó Arany* Toldi*járól*, Budapesti Hírlap 1856. júl. 30–31., aug. 6–7. 176–177–182–183. sz.

Salamon Ferenc, *Rászedtek a komédiások*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 1. 178. sz.

Salamon Ferenc, *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 9. 185. sz.

Salamon Ferenc, *A gr. Ráday Gedeon által kitűzött 40 arany pályadíjért versenyző vígjátékok.* Rendkívüli előadás. *Vígjáték 1 felvonásban.* Férjem színész. *Vígjáték 2 felvonásban. (Aug. 21-ikén.)*, Budapesti Hírlap 1856. aug. 27. 198. sz.

Salamon Ferenc, *Vasárnap (14-n)* A cigány*; hétfőn Komlóssy Ida javára* Judith és Holofernes*; kedden* Afanasia*; szerdán* Becsületszó *(vígjáték) és* Gizella *(ballet); csütörtökön* Próféta*; pénteken Egressy G. fölléptéül* Brankovics György*; szombaton* Szerelmes ördög *(ballet)*, Budapesti Hírlap 1856. szept. 25. 222. sz.

T. Szabó Levente, *Kritikaképzetek pragmatikája az 1850-es években* = uő (szerk.), *RODOSZ-tanulmányok I.*, Kriterion, Kolozsvár, 2003. 175–190.

Szalai Anna (szerk.), *Tollharcok (Irodalmi és színházi viták 1830-1874)*, Szépirodalmi, Bp., 1981.

Szalisznyó Lilla, *A jámbor pesti színész és a rest korhelyek. Egressy Gábor bosszankodásai és javaslatai a vidéki színjátszók pallérozására*, Irodalomtörténeti Közlemények 2013. 5. sz. 530–559.

Szalisznyó Lilla, *Ami szegény Hamlettől telnék. A hivatásos színészi identitás problematikája Egressy Gábor Magyar Színházi Lapjában*, Irodalomtörténet 2013. 1. sz. 53–76.

Szász Károly, *A kritikáról – még egy kis toldalék*, Szépirodalmi Figyelő 1861. aug. 8. 40. sz. 638.

Szerdahelyi Kálmán, *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 28. 385-1968. sz.

Szerdahelyi Kálmán, *Nyilatkozat*, Pesti Napló 1856. szept. 2. 390-1973. sz.

[Vajda János] (V.), *[c. n.]*, Magyar Sajtó 1856. aug. 1. 178. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1852. dec. 4. 823. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Délibáb 1853. 578.

[sz. n.], *Egressy Gábor*, Vasárnapi Újság 1856. máj. 11. 19. sz. 161–162.

[sz. n.], *[Válasz Egressy Gábornak]*, Pesti Napló 1856. júl. 8. 336-1919. sz.

[sz. n.], *[A Pesti Napló drámareferensének megütközése Egressy kijelentésein]*, Pesti Napló 1856. júl. 8. 336-1919. sz.

[sz. n.], *Szegény Egressy ügye*, Pesti Napló 1856. júl. 23–24. 351-1934., 352-1935. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. július 29. 174. sz. 714.

[sz. n.], *Nemzeti Színház*, Családi Lapok 1856. júl. 30., 5. évf., 21. sz. 697–698.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. júl. 30. 358–1941. sz.

[sz. n.], *Ígéret beváltása*, Pesti Napló 1856. júl. 30–31. 358-1941., 359-1942. sz.

[sz. n.], *Előadások a nemzeti színpadon*, Délibáb 1856. augusztus 3. 31. sz. 374.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 5. 180. sz.

[sz. n.], *[Egressy Gábor és a Magyar Sajtó viszonyáról]*, Pesti Napló 1856. aug. 7. 366-1949. sz.

[sz. n.], *[Hozzászólás a* Rászedtek a komédiások *körüli vitához]*, Pesti Napló 1856. aug. 10. 369-1952. sz.

[sz. n.], *[Egressy Gábor és a Magyar Sajtó viszonyáról]*, Pesti Napló 1856. aug. 10. 369-1952. sz.

[sz. n.], *[Egressy Gábor és a Magyar Sajtó viszonyáról]*, Pesti Napló 1856. aug. 15. 347-1957. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 17. 375-1958. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Hölgyfutár 1856. aug. 22. 193. sz. 790.

[sz. n.], *[c. n.]*, Pesti Napló 1856. aug. 24. 381-1964. sz.

[sz. n.], *[c. n.]*, Budapesti Hírlap 1856. szept. 5. 206. sz.

Névmutató

Nyilt tér.

A „Hölgyfutár“ szerkesztőségét ezennel felszólitom, nevezze meg: ki azon élő egyén, kit véleménye szerint én a „Férjem szinész“ vigjátékban másoltam? — Miután én senkit másolni nem akartam, s a véletlen hasonlat ily rendkivüli játékaban nem hiszek, reménylem, a megnevezendő élő egyént az én szinpadi alakommal összehasonlitva, be fogom bizonyithatni, hogy ezen állitás a l a p t a l a n. — Mi intendans ur ő méltóságának ezuttal a Hölgyfutárban felhozott felhatalmazását illeti, erre nézve én is állithatom, hogy ő méltósága a Hölgyfutárt ezen nyilatkozatra n e m h a t a l m a z t a f e l. Különben a ki rólam azt hiszi, hogy én a fenforgó kihágást elkövettem, az emeljen ellenem vádat a szinházi vagy a polgári törvényszék előtt; én mindkettőnek alá vagyok vetve, s ártatlanságom teljes tudatában nyugodtan várom az itéletet, meglevén győződve, hogy biráim sokkal jobb szemekkel és igazságosabb itélő tehetséggel birnak, mint a

Végül még Tóth Kálmánhoz különösen van egy szóm: nagyon megdöbbentő prognosticont nyujt ön egykor leendő nejének, a midőn felidézi azt a nemes modort az irodalomban, miszerint e g y m á s s a l v i t á z ó férfiak n e j e i k b e n i p a r k o d j a n a k e g y m á s t m e g s é r t e n i! . . . . .

Pest, sept. 10. 1856. JÓKAI MÓR.

UNIVERSITAS • NAPOCENSIS
ROMANIA
PRESA UNIVERSITARĂ

ISBN: 978-606-37-0375-1